

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav speciálněpedagogických studií

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Jana Horčičáková

Bezdomovectví jako způsob života

Olomouc 2021

Vedoucí práce: doc. Mgr. Michal Růžička, Ph.D.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem předloženou diplomovou prací na téma *Bezdomovectví jako způsob života* vypracovala samostatně a že veškerá literatura a další prameny, z nichž jsem při zpracování čerpala, jsou v práci řádně citovány a uvedeny v seznamu použité literatury.

V Ostravě dne 1. června 2021

.....

Jana Horčíčáková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala zaměstnancům Charity Olomouc, kteří mi poskytli prostor k uskutečnění rozhovorů a navrhli informanty k výzkumu. Stejně tak mé velké díky patří informantům za ochotu svěřit se mi se svými životními příběhy. Dále bych chtěla poděkovat doc. Mgr. Michalu Růžičkovi, Ph.D., za cenné rady a náměty k vypracování diplomové práce. Ze všeho nejvíce děkuji všem blízkým, kteří mě po celou dobu studia podporovali, zejména rodině a přátelům.

OBSAH

ÚVOD.....	6
1 BEZDOMOVECTVÍ	8
1.1 Vymezení bezdomovectví.....	8
1.2 Typologie bezdomovectví.....	10
1.2.1 Typologie podle Hradeckých.....	10
1.2.2 Typologie podle organizace FEANTSA.....	12
1.3 Příčiny bezdomovectví	15
1.3.1 Objektivní (vnější) příčiny.....	16
1.3.2 Subjektivní (vnitřní) příčiny	17
1.4 Důsledky bezdomovectví.....	19
1.4.1 Ztráta domova a blízkých osob	19
1.4.2 Ztráta zaměstnání a obtížná zaměstnavatelnost.....	20
1.4.3 Závislosti	21
1.4.4 Zhoršení zdravotního stavu	22
1.4.5 Sociální vyloučení (exkluze).....	23
1.5 Sociální služby určené osobám bez přístřeší.....	23
1.5.1 Terénní služby pro bezdomovce.....	24
1.5.2 Nízkoprahové služby	24
1.5.3 Ubytovací služby.....	25
2 SMYSL LIDSKÉHO ŽIVOTA.....	28
2.1 Životní potřeby	28
2.1.1 Životní potřeby osob bez domova	29
2.2 Životní hodnoty	30
2.2.1 Hodnoty osob bez domova	31
2.3 Smysluplnost života.....	31
2.3.1 Smysl života osob bez domova	32

3	VYBRANÉ SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVI SPOJENÉ S BEZDOMOVECTVÍM ...	33
3.1	Alkoholismus	33
3.2	Žebrání a somrování	35
3.3	Kriminalita.....	35
4	ANALÝZA ŽIVOTNÍCH PŘÍBĚHŮ OSOB BEZ DOMOVA	37
4.1	Stanovení výzkumného cíle	37
4.2	Výzkumné otázky	37
4.3	Použité techniky a metoda výzkumu	37
4.4	Charakteristika výzkumného souboru	39
4.5	Vlastní výzkumné šetření.....	39
4.5.1	Příběh paní Simony (49 let)	40
4.5.2	Příběh pana Karla (67 let)	44
4.5.3	Příběh pana Václava (52 let)	46
4.6	Výsledky výzkumného šetření.....	49
4.6.1	Hlavní výzkumná otázka	50
4.6.2	Vedlejší výzkumné otázky	52
	DISKUSE	64
	ZÁVĚR.....	67
	SEZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH CITACÍ	68

ÚVOD

V životě člověka mohou nastat různé situace, které dotyčnému znenadání změni celý život. Najednou může přijít na to, že co bylo včera samozřejmé, dnes už není. Ze dne na den může zjistit, že osoby, které měl kolem sebe, již u sebe mít nebude, že věci, které mu patřily, mu již nepatří. Stejně tak se může stát, že ještě včera měl místo, kterému mohl říkat domov, a dnes už je to minulostí. Najednou člověk nemá kam složit hlavu, na koho se obrátit, a dokonce nemá nic víc než oblečení, které má na sobě, a pár drobných peněz v kapse.

Ztráta domova je zajisté velmi stresující zážitek, který člověka poznamená na zbytek života. Tak jako se každý z nás vyrovnává se svými problémy různými způsoby, platí to také při vyrovnávání se se ztrátou přístřeší.

Diplomová práce na téma *Bezdomovectví jako způsob života* přináší podrobný pohled nejen na problematiku života bezdomovců, ale také na jejich názory, postoje a životní hodnoty a z nich pramenící sociálně patologické jevy. Motivací k tomuto tématu mi byla skutečnost, že s bezdomovci se dennodenně setkává každý z nás. Veřejnost obvykle lidmi pobývajících na ulici, na nádražích, v podchodech a na dalších místech opovrhuje. Každý si všímá hlavně toho negativního, jako například toho, že bezdomovci celé dny popíjejí alkohol, žebrají peníze od kolemjdoucích, nebo že vybírají popelnice, jsou špinaví a zapáchají, případně jsou agresivní ke svému okolí. Málokdo se však zamýšlí nad tím, co za jejich osudem vězí. Jaká byla příčina toho, že se ocitli bez střechy nad hlavou a ztratili všechny blízké? Mnoho lidí zastává názor, že bezdomovci si za svůj osud mohou sami. Že kdyby sami chtěli něco změnit, dávno by si našli zaměstnání a měli by kde bydlet. Ale opravdu tomu tak je? Kdo ví, jak by se v takové obtížné životní situaci zachovali právě tito lidé a jak by se jim dařil návrat do původního života...

Cílem této diplomové práce je zachytit životní příběhy jednotlivých osob bez domova a proniknout do jejich hloubky. Na základě toho pak vymezit zásadní životní milníky ovlivňující jejich životy a dále zjistit, jaké názory, postoje a uspořádání hodnot tito lidé mají.

Práce je členěna do čtyř kapitol, přičemž první tři kapitoly předkládají teorii na základě studia odborné literatury týkající se bezdomovectví, smysluplnosti života a sociálně patologických jevů. Poslední kapitola se věnuje metodologii výzkumu a představuje průběh a výsledky výzkumného šetření. Zabývám se zde například otázkami, jakým způsobem ovlivnila ztráta domova sociální vztahy informantů či jakou souvislost s bezdomovectvím má užívání návykových látek. Za účelem zjištění odpovědí na tyto i další výzkumné otázky, uvedené ve čtvrté kapitole, bylo využito polostrukturovaného rozhovoru s jednotlivými

informanty. K naplnění cílů výzkumu a zároveň cíle práce byla použita metoda interpretativní fenomenologické analýzy. Každý z rozhovorů byl podrobně sepsán a vypracován, každý jednotlivý životní příběh je zde posuzován individuálně.

Jsem si vědoma, že pro informanty mohla být účast na výzkumu psychicky velmi náročná, někteří se podělili i o detaily, které by bylo škoda opomenout. A protože příběh každého z nich je jedinečný a zajímavý, v příloze na konci práce se nacházejí doslovné přepisy nahrávek všech provedených rozhovorů.

1 BEZDOMOVECTVÍ

Pojmy „bezdomevec“ a „bezdomevectví“ jsou jedny z těch, které v souvislosti se změnou politického režimu u nás po roce 1989 obohatily český jazyk. Do té doby se tyto pojmy nepoužívaly, přestože existovaly osoby, které by se daly za bezdomevce považovat. Převážně se jednalo o osoby, které nemohly nebo nechtěly bydlet u svých rodičů, dále o osoby, jež prošly ústavní výchovou, rozvedení jedinci či také řemeslníci pracující dlouhodobě na stavbách, kterým se během této doby rozpadlo manželství. Všechny tyto osoby neměly vlastní domov. V minulém režimu však bylo naprosto nemyslitelné, aby někdo přežíval na ulici. Každý v té době musel někam patřit, a hlavně někde pracovat. V případě, že člověk nepracoval, byl trestně stíhán za příživnictví (Průdková, Novotný, 2008).

V odborné literatuře se můžeme setkat také s pojmem „bezdomevství“. Jde o slovo, které vzniklo odvozením od předložkového spojení „bez domova“, na rozdíl od pojmu „bezdomevectví“, odvozeného od podstatného jména „bezdomevec“. Oba tyto výrazy označují stejnou skutečnost a jsou považovány za synonyma. Pojem „bezdomevectví“ je však užíván výrazně častěji (Internetová jazyková příručka, 2008-2021).

Ačkoli by se mohlo zdát, že pojmy „bezdomevec“ a „bezdomevectví“ jsou hanlivé, není tomu tak, jedná se o oficiální terminologii, která nese stejný význam i v cizích jazycích (např. anglicky „homeless“ či německy „der Obdachlose“). Přesto se však tato označení stala synonymem pro osoby zanedbaného a špinavého vzhledu, které často zapáchají a obtěžují okolí (Průdková, Novotný, 2008). Ve stejném významu jsou používána také označení „lidé bez domova“ či „osoby bez přístřeší“, která nemají negativní a stigmatizační nádech.

1.1 Vymezení bezdomevectví

Pokud se podíváme na bezdomevectví z hlediska české legislativy, zjistíme, že tento pojem není v žádném zákoně řádně ukotven a definován. Pouze v zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, se operuje s označením „osoby bez přístřeší“ nebo „osoby v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení“ (§ 63 a § 57 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách). Dle zákona č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky, je bezdomevcem osoba, která nemá žádné státní občanství (§ 5 odst. 1 zákona č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky).

Pro bezdomevectví neexistuje jedna univerzální definice, která by byla stoprocentně výstižná. Problematice bezdomevectví se věnovalo hned několik autorů, a proto se setkáváme také s různými definicemi. Mezi české odborníky, kteří se zabývají bezdomevectvím,

patří například manželé Hradečtí. Ti uvádějí, že žádnou dosavadní definici tohoto fenoménu nelze považovat za přesnou. Podle Hradeckých výrok, že bezdomovec je člověk, který ztratil nebo opustil svůj domov či ubytování, neumí najít účinné řešení svých problémů a využívá pomoci města, sociálních pracovníků či různých organizací, „*je nepřesný a nedostatečný*“ (Hradecký, Hradecká, 1996, s. 36).

Štěchová ve své závěrečné zprávě uvádí definici dle Evropské federace FEANTSA¹, podle které se jedná o absenci „*vlastního, trvalého a přiměřeného obydlí*.“ Definuje také, že osoby, které jsou považovány za bezdomovce, jsou „*lidé, kteří nejsou schopni získat vlastní, trvalé a přiměřené obydlí, nebo si nejsou schopni takové obydlí udržet*“, a to z důvodu nedostatku financí či kvůli jiným sociálním bariérám (Štěchová, Luptáková, Kopoldová, 2008, s. 21).

Z předchozích definic vyplývá, že pro bezdomovectví je charakteristická nemožnost či neschopnost člověka adekvátně uspokojovat potřebu bydlení. Barták ve své publikaci uvádí, že „*širší definice považuje za bezdomovce i ty, kteří žijí v různých ubytovnách a azylových zařízeních. Nejširší definice zahrnuje také ty, jejichž bydlení je nejisté*“ (Barták, 2004, s. 5).

Další autoři uvádějí dvě možné podoby definice bezdomovectví. První z těchto dvou definic je definice minimalistická, podle níž je bezdomovec ten, kdo nemá tzv. střechu nad hlavou. Tato definice vychází z právního řádu. Druhou podobou definice bezdomovectví je definice maximalistická, kterou preferují zejména pracovníci v neziskových organizacích. Podle této definice je stěžejní slovo „domov“, které není pouze označením místa, ve kterém se člověk zdržuje a kde může přespávat, ale hlavně označuje jisté zázemí, jistotu a bezpečí (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012).

Podobně problematiku definuje také Vágnerová, podle níž je fenomén bezdomovectví komplexním problémem. Nejedná se totiž pouze o to, že člověk ztratí tzv. střechu nad hlavou, ale jde také o to, že se dotyčná osoba ocitne bez domova. Domov však nechápeme pouze jako místo, kde člověk bydlí, domov má člověku poskytnout jakousi jistotu, soukromí a pocit bezpečí. Jde tedy o psychologický pohled na problematiku, přičemž se jedná o ztrátu jistého zázemí a blízkých osob (Vágnerová, 2014).

Dle Hradeckého se domov skládá ze tří složek nezbytných pro spokojený život člověka. První touto složkou je fyzická doména, která představuje prostor, v němž může člověk naplňovat své potřeby. Dále je to sociální doména, obsahující soukromí, ale také možnost uskutečňování sociálních interakcí. Poslední složkou je právní doména, která zahrnuje nájemní

¹ FEANTSA = Evropská federace národních sdružení pracujících s bezdomovci. Byla založena roku 1989, zaměřuje se na prevenci a snaží se o odstraňování bezdomovectví. (Štěchová, 2008)

smlouvu či přímé vlastnictví nemovitosti. Jestliže člověk přijde alespoň o jednu z těchto domén, stává se bezdomovcem (Hradecký, 2007).

Také podle Bartáka je bezdomovectví nejen problémem nedostatečného bydlení, ale také „výrazem psychosociálního selhání jedince. Jeho existence je zároveň selháním veřejné a sociální politiky“ (Barták, 2004, s. 5).

Ztráta domova bývá často spojena s obecnou nezakotveností. Takový člověk se často přesouvá z místa na místo a typická je také absence pocitu příslušnosti k někomu či něčemu. Vzhledem k tomu, že ztratí domov a s ním tedy i pocit bezpečí, potýká se s větší mírou stresu, jelikož je nutné, aby se vyrovnával s neustálým ohrožením, které život na ulici představuje. Člověku bez domova schází místo, kde by se cítil v bezpečí (Vágnerová, 2014).

1.2 Typologie bezdomovectví

Jak již bylo zmíněno v předchozí podkapitole, někteří autoři na základě některých definic zahrnují mezi bezdomovce také osoby žijící v azylových domech či ubytovnách. Podle jiných definic, např. dle českých zákonů, se jedná pouze o osoby bez jakékoli střechy nad hlavou. Existuje několik různých pohledů na tuto problematiku, odborníci definují různé podoby bezdomovectví. Zde si uvedeme nejzásadnější typologie, a to jak na české, tak i evropské úrovni.

1.2.1 Typologie podle Hradeckých

Manželé Hradeckí v polovině 90. let 20. století rozdělili bezdomovce do tří skupin. Při rozdělování zohlednili například to, zda je možné bezdomovce poznat na první pohled nebo ne, ale také to, jestli jedinec má nějaké místo, kde může přespávat, nebo zda je odkázán na život na ulici (Hradecký, Hradecká, 1996).

Jedná se o nejrozšířenější typologii bezdomovectví, z níž vycházejí později další čeští autoři ve svých odborných publikacích týkajících se této problematiky. Přesto je důležité podotknout, že „Každá klasifikace je zjednodušující a v případě bezdomovectví to platí dvojnásob – životní příběhy a situace všech osob bez domova nelze vměstnat do tří základních forem bezdomovectví“ (Průdková, Novotný, 2008, s. 13).

Zjevné bezdomovectví

Jestliže hovoříme o zjevných bezdomovcích, pak se jedná o takové bezdomovce, na nichž to poznáme na první pohled. Zpravidla mají zanedbaný zevnějšek, mohou nepříjemně zapáchat, nosí znečištěný oděv a nepřiměřenou obuv. Typické je také jejich počínání, často se totiž prohrabují v popelnicích, sbírají nedopalky ze země, žebrají peníze na rušných místech

apod. Mívají u sebe veškerý majetek, proto je potkáváme s taškami plnými věcí, které si neustále nosí s sebou, případně si věci přepravují v různých vozících či starých kočárcích. Jejich takřka jedinou starostí je obstarat si jídlo a opatřit si teplo, případně alespoň nějaké přístřeší (Průdková, Novotný, 2008).

Zjevní bezdomovci se vyznačují tím, že tráví celé dny venku na ulici, na nádraží, v podchodech, v parcích, vozí se prostředky MHD, aby se zahřáli apod. V zimním období někteří vyhledávají noclehárny (Baláš a kol., 2015). Z ankety provedené v 90. letech neziskovou organizací Naděje vyplynulo, že z deseti osob bez trvalého bydliště využívají noclehárny pouze tři osoby. Pět jich uvedlo, že obvykle přespávají na ulici, dva v nevhodných bytech a jeden ve squatu (Hradecký, Hradecká, 1996).

Osoby bez domova, které zařazujeme do skupiny zjevných bezdomovců, tvoří nejméně početnou skupinu. Tito bezdomovci jsou však nejvíce nápadní, a proto je laická veřejnost nejvíce vnímá. Lidé k nim cítí odpor nebo z nich mají strach, považují je za velký problém. Zároveň zjevní bezdomovci v největší míře využívají pomoci sociálních služeb. Proto je této skupině bezdomovců věnována tak velká pozornost (Průdková, Novotný, 2008).

Skryté bezdomovectví

Skupinu skrytých bezdomovců tvoří lidé, jejichž životní styl odpovídá bezdomovství, avšak na první pohled to na nich nelze poznat. Tyto osoby skrývají své problémy a tají svůj způsob života. Dbají na to, aby na nich nebylo poznat, že jsou bezdomovci, proto také nosí často čisté dobře padnoucí oblečení, snaží se udržovat si upravený vzhled. Skrytí bezdomovci těmi zjevnými většinou opovrhují (Průdková, Novotný, 2008).

Tito lidé bez domova většinou nejsou nikde evidováni, jelikož zpravidla nevyhledávají žádné sociální služby. Občas přebývají u svých známých, nicméně častěji přespávají v kanálech, popelnicích, vracích aut, sklepních prostorech či objektech určených k demolici (Baláš a kol., 2015). Málokdy se zdržují na jednom místě po delší dobu, často se přemísťují. V chladných obdobích někteří využívají pomoc a ubytování v azylových domech, ale zpravidla zde vydrží jen krátkou dobu a zase odcházejí (Průdková, Novotný, 2008).

Vzhledem k tomu, že tento typ bezdomovců nelze jednoduše poznat, není známo, o jak početnou skupinu se jedná. Odborníci se však domnívají, že jde o mnohem větší skupinu, než je tomu v případě zjevných bezdomovců (Průdková, Novotný, 2008).

Potenciální bezdomovectví

Mezi potenciální bezdomovce jsou řazeny osoby, kterým hrozí, že skončí bez střechy nad hlavou. Typické je, že mají zaměstnání i bydlení, ale jedná se o bydlení nevhodné a nejisté. Dalo by se říci, že se mohou ocitnout na ulici ze dne na den (Průdková, Novotný, 2008).

Do této skupiny bezdomovců se řadí i mladí lidé, kteří mají opustit zařízení poskytující ústavní výchovu, tedy dětské domovy či výchovné ústavy, a kteří nemají možnost vrátit se do rodiny. Dále zde řadíme také osoby před propuštěním z výkonu trestu odnětí svobody, jež nemají kam jít a nikdo blízký na ně nečeká. Podobná situace může nastat při návratu z psychiatrické léčebny či terapeutické komunity. Ztráta bydlení hrozí také lidem žijícím v podnájmu, a to především v případech, kdy nemají podepsanou řádnou smlouvu, dále pak rozvádějícím se osobám, osobám, které jsou nezaměstnané anebo si vydělávají pouze příležitostně a nelegálním způsobem. Další ohroženou skupinou jsou osoby závislé na návykových látkách, gambleři apod. (Průdková, Novotný, 2008). Za potenciální bezdomovce je možné považovat také migranty, přistěhovalce a azylanty (Baláš a kol., 2015).

Tito lidé mají sice nejisté a často velmi nevyhovující bydlení, avšak bohužel zpravidla o získání vlastního bydlení ani neusilují, respektive nejsou ochotni vynaložit úsilí pro zlepšení jejich situace (Průdková, Novotný, 2008).

Tyto tři výše uvedené typy bezdomovců jsou velmi rozdílné. Přestože všechny tyto lidi můžeme označit za bezdomovce, je nutné vzít na vědomí, že nelze srovnávat situaci lidí, kteří bydlí, i když ve špatných podmínkách, se situací lidí, kteří nemají vůbec kde bydlet (Průdková, Novotný, 2008).

1.2.2 Typologie podle organizace FEANTSA

Evropská federace národních sdružení pracujících s bezdomovci v roce 2005 vyvinula typologii bezdomovství a vyloučení z bydlení s názvem ETHOS (European Typology of Homelessness and Housing Exclusion). Tato typologie byla vytvořena jako nadnárodní rámcová definice pro praktické a politické účely, tedy za účelem lepšího porozumění a měření bezdomovectví v Evropě. Tato typologie byla vydána ve dvou verzích, a to ETHOS a ETHOS Light. V roce 2017 byla anglická verze obou těchto verzí přepracována. Zatímco verze ETHOS Light má sloužit jako harmonizovaná definice bezdomovectví pro statistické účely, ETHOS poskytuje komplexní rámec pro odborníky a akademické pracovníky. Obě tyto verze jsou volně přístupné na webových stránkách organizace, a to v několika jazycích, včetně specifík problematiky v daných zemích (FEANTSA, 2020).

Vnímání a řešení bezdomovectví se v různých zemích liší. Při sestavování systému ETHOS bylo pohlíženo na všechny možné životní situace, které mohou být v rámci Evropy za bezdomovectví považovány (FEANTSA, 2020).

ETHOS identifikuje čtyři hlavní kategorie životních situací, a to: „bez střechy“ (Roofless), „bez domova“ (Houselessness), „nejisté bydlení“ (Insecure housing) a „nedostatečné bydlení“ (Inadequate housing). Tyto základní kategorie jsou dále rozděleny do 13 podkategorií. Toto rozdělení je používáno pro různé politické účely, jako je například mapování problému bezdomovectví, jeho vývoj či hodnocení (FEANTSA, 2020).

	OPERATIONAL CATEGORY	LIVING SITUATION	GENERIC DEFINITION	
Conceptual Category	ROOFLESS	1 People Living Rough	1.1 Public space or external space Living in the streets or public spaces, without a shelter that can be defined as living quarters	
		2 People in emergency accommodation	2.1 Night shelter People with no usual place of residence who make use of overnight shelter, low threshold shelter	
	HOUSELESS	3 People in accommodation for the homeless	3.1 Homeless hostel	Where the period of stay is intended to be short term
			3.2 Temporary accommodation	
			3.3 Transitional supported accommodation	
		4 People in Women's Shelter	4.1 Women's shelter accommodation Women accommodated to experience of domestic violence and where the period of stay is intended to be short term	
		5 People in accommodation for immigrants	5.1 Temporary accommodation/reception centres Immigrants in reception or short term accommodation due to their immigrant status	
	5.2 Migrant workers accommodation			
	6 People due to be released from institutions	6.1 Penal institutions No housing available prior to release		
		6.2 Medical institutions (*) Stay longer than needed due to lack of housing		
		6.3 Children's institutions/homes No housing identified (e.g. by 18th birthday)		
	INSECURE	7 People receiving longer-term support (due to homelessness)	7.1 Residential care for older homeless people Long stay accommodation with care for formerly homeless people (normally more than one year)	
			7.2 Supported accommodation for formerly homeless people	
7.2				
8 People living in insecure accommodation		8.1 Temporarily with family/friends Living in conventional housing but not the usual place of residence due to lack of housing		
	8.2 No legal (sub)tenancy Occupation of dwelling with no legal tenancy illegal occupation of a dwelling			
	8.3 Illegal occupation of land Occupation of land with no legal rights			
9 People living under threat of eviction	9.1 Legal orders enforced (rented) Where orders for eviction are operative			
	9.2 Re-possession orders (owned) Where mortgagee has legal order to re-possess			
10 People living under threat of violence	10.1 Police recorded incidents Where police action is taken to ensure place of safety for victims of domestic violence			
INADEQUATE	11 People living in temporary/non-conventional structures	11.1 Mobile homes Not intended as place of usual residence		
		11.2 Non-conventional building Makeshift shelter, shack or shanty		
		11.3 Temporary structure Semi-permanent structure hut or cabin		
12 People living in unfit housing	12.1 Occupied dwellings unfit for habitation Defined as unfit for habitation by national legislation or building regulations			
13 People living in extreme over-crowding	13.1 Highest national norm of overcrowding Defined as exceeding national density standard for floor-space or useable rooms			

Note: Short stay is defined as normally less than one year; Long stay is defined as more than one year.

(*) Includes drug rehabilitation institutions, psychiatric hospitals etc.

Obrázek č. 1 – Typologie ETHOS z roku 2017 (FEANTSA, 2020)

Jak vyplývá z tabulky, Evropská typologie bezdomovství a vyloučení z bydlení zahrnuje do první koncepční kategorie „Roofless“ (bez střechy) dvě tzv. operační kategorie. První z nich je „People Living Rough“, tedy lidé žijící v drsných podmínkách. Jde o kategorii osob přebývajících na ulicích či jiných veřejných prostranstvích, bez přístřešku, který by mohl být označen za obytný prostor. Dle české verze ETHOS jsou do této kategorie zařazeni lidé spící nejen na ulicích, nádražích či dopravních prostředcích, ale také ve stanech, jeskyních, kanálech, garážích, vracích aut či odstavených vagonech. Druhou operační kategorií spadající do „Roofless“ představují osoby žijící na ulici, které využívají možnosti přespávání v noclehárnách. Tuto možnost nabízí nízkoprahová centra (FEANTSA, 2020).

Druhou koncepční kategorií je kategorie „Houseless“, tedy bez domova. Do té spadají čtyři operační kategorie. Do první z nich spadají osoby využívající dočasné krátkodobé bydlení, např. ubytovny či přechodné podporované ubytování. V české verzi typologie ETHOS jsou do této kategorie zařazeny osoby krátkodobě přebývající v azylových domech či domech na půli cesty či ubytovnách. Další operační kategorií představují ženy ohrožené domácím násilím, které pobývají buď v azylových domech pro ženy, nebo na skryté adrese. V celkovém pořadí pátou operační kategorií představují osoby žijící v ubytovnách pro imigranty, a to jak žadatelé o azyl z důvodu migrace, tak i migrující pracovníci. Do šesté operační kategorie jsou zařazeny osoby, které čeká propuštění z institucí a nemají kam jít bydlet. Jde například o osoby ve výkonu trestu, jež momentálně pobývají ve věznici, dále o osoby pobývajících dlouhodobě ve zdravotnických zařízeních, a také v zařízeních pro děti do 18 let, přičemž tyto děti po ukončení ústavní či ochranné péče nemají možnost dalšího bydlení (FEANTSA, 2020).

Do třetí koncepční kategorie s názvem „Insecure housing“ (nejisté bydlení) FEANTSA řadí uživatele dlouhodobé podpory. Jedná se o osoby v seniorském věku, případně invalidy, kteří jsou dlouhodobě ubytováni v azylovém domě. Do této kategorie spadá také podporované bydlení pro bezdomovce, avšak v ČR takové bydlení výhradně určené bezdomovcům neexistuje. Dále je zde přiřazena kategorie osob žijících v nejistém bydlení. Jedná se například o případy, kdy tyto osoby přebývají u svých příbuzných nebo přátel, dále pak o bydlení v podnájmu, bydlení bez právního nároku, tedy nelegální obsazení budovy či pozemku. Devátou operační kategorií představují osoby ohrožené vystěhováním, desátou pak osoby ohrožené domácím násilím (FEANTSA, 2020).

Čtvrtá, tedy poslední koncepční kategorie nese název „Inadequate housing“, nevyhovující bydlení, a skládá se ze tří operačních kategorií. Jednou z nich jsou osoby žijící v neobvyklých a provizorních stavbách, např. v maringotkách, karavanech, chatřích,

nebo provizorních stavbách bez kolaudace. Do další kategorie jsou řazeni lidé žijící v neobyvatelných bytech, které dříve obyvatelné byly, ale už jsou v dezolátním stavu. Poslední operační kategorii představují lidé, kteří žijí v přeplněných bytech, ať už z pohledu nedostatečného prostoru, nebo nadměrnému počtu osob v něm pobývajících (FEANTSA, 2020).

1.3 Příčiny bezdomovectví

V odborné literatuře se autoři příčinám bezdomovectví věnují často. Vysvětlují to tím, že je důležitější znát příčiny, aby bylo možné tento problém řešit, protože „*samotné odstraňování následků bezdomovectví je značně neefektivní*“ (Průdková a Novotný, 2008, s. 15). Podobný názor zastává také Štěchová, znalost příčin bezdomovectví je podle ní „*předpokladem adekvátní prevence*“ (Štěchová, Luptáková, Kopoldová, 2008, s. 34).

K bezdomovectví mohou vést rozmanité cesty a často k jeho vzniku přispívá více faktorů. Spouštěče, jež bezdomovectví předcházejí, se mohou zdát banální, nicméně bývají vyústěním dlouhodobých problémů, které se postupně nahromadily. V tomto případě se situace vyvíjí takovým způsobem, že jeden problém vyvolává další (tzv. dominový efekt), a to může jedinec zvládat velmi obtížně. Typická je tendence reagovat na velké množství problémů nadměrnou konzumací alkoholu a v důsledku toho pak často dochází k rozpadu partnerského vztahu, který vyústí k odchodu z domova. Poté jedinci mnohdy pobývají u svých známých či v ubytovnách, ojediněle není ani časté střídání a přerušování zaměstnání. Konečnou fází pak představuje ztráta zaměstnání i bydlení. Vzhledem k tomu, že se lidé mohou stát bezdomovci z různých příčin, liší se také jejich subjektivní zkušenosti a také ochota a snaha změnit svůj život (Vágnerová, Csémy, Marek, 2018).

Podle Průdkové a Novotného je však mnohdy velmi těžké rozlišit příčiny bezdomovectví od jeho následků. Člověk se může dostat na ulici z důvodu, že nadměrně užívá alkohol, jsou však také případy, kdy někteří lidé bez domova začali pít alkohol až poté, co se stali bezdomovci. Stejně tak může být příčinou, ale i následkem, například nezaměstnanost, kriminalita, zadluženost či zdravotní potíže (Průdková, Novotný, 2008).

Na počátku nového tisíciletí byly provedeny výzkumy, jejichž cílem bylo zjistit, jaké jsou názory veřejnosti na příčiny bezdomovectví. Z výsledků výzkumu z roku 2005 vyplynulo, že 80 % dotázaných zastává názor, že příčinou bezdomovectví jsou špatné osobní charakteristiky osob bez domova. Naopak na základě výzkumu z roku 2006 bylo zjištěno,

že dotázaní bezdomovci svou vinu striktně odmítají a za příčiny jejich ztráty domova považují faktory, které nemohli a nebyli schopni ovlivnit (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012).

Pravda je v podstatě na obou stranách, jak už bylo uvedeno dříve, ke vzniku bezdomovectví přispívá více faktorů. Některý z nich může být spouštěčem problému, avšak sám o sobě by nejspíš nevedl až k bezdomovectví. Jde tedy často o spojení několika faktorů. Z toho důvodu je potřeba hledat nejen primární příčiny, tedy proč se člověk stal bezdomovcem, ale také sekundární a terciální příčiny. Sekundární příčiny představují důvody, proč daný člověk na ulici zůstává, a terciální příčiny jsou důvodem, proč se člověk na ulici vrací (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012).

Z výše uvedených důvodů je také složité vytvořit funkční koncepci řešení problému bezdomovectví. Ta totiž musí kromě situací, kvůli nimž se člověk ocitnul bez střechy nad hlavou, brát v úvahu i osobnostní proměny, jimiž jedinec během doby strávené venku prošel, a také důvody, proč člověk ztratil snahu dále bojovat a něco ve svém životě změnit (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012).

Pro zjednodušení se obecně nejčastěji uvádí členění příčinných faktorů na objektivní a subjektivní, v některých publikacích pojmenované jako vnější a vnitřní.

1.3.1 Objektivní (vnější) příčiny

Objektivní příčiny bezdomovectví jsou ovlivněny politikou státu, s čímž souvisí také ekonomika státu. Jedinec je obětí systému, který funguje chybně, a na základě toho přišel o domov. Příkladem takových objektivních faktorů může být vysoká míra nezaměstnanosti, chudoba či nerovné příležitosti na pracovním trhu (např. diskriminace pohlaví, menšin, rodičů dětí apod.), dále také nefunkční systém sociální podpory, neochota zaměstnavatelů zajistit další vzdělávání, a tedy i zvyšování kvalifikace zaměstnanců, a další (Hradecký, Hradecká, 1996).

Mezi objektivní příčiny řadíme také institucionální příčiny. Ty se týkají například mladých lidí, kteří po dosažení plnoletosti opouštějí zařízení ústavní výchovy. Tito lidé jsou zvyklí na ústavní režim a důsledkem je nepřípravenost na samostatný život po opuštění zařízení. Podobná situace nastává také u osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody, kteří z důvodu pobytu ve vězení přišli o bydlení i rodinu, nemají kam jít a po letech strávených ve vězení je pro ně těžké zvykat si na život po návratu do společnosti (Průdková, Novotný, 2008).

1.3.2 Subjektivní (vnitřní) příčiny

Dle Průdkové mezi subjektivní příčiny zahrnujeme materiální podmínky jedince, vztahy a další osobní podmínky daného člověka a jeho rodiny. Jako příklad materiálních podmínek zmiňuje ztrátu zaměstnání, nízký příjem, dluhy či ztrátu bydlení. V případě, kdy je jedinec dlouhodobě nezaměstnaný, ztrácí pracovní návyky a někdy, v důsledku měnících se technologií a pracovních postupů, dokonce i kvalifikaci. Často však takový člověk má nízkou sebedůvěru a sebehodnocení, myslí si, že už nic neumí a práci by nezvládl. Mnohdy také bezdomovci postrádají základní sociální dovednosti, jež jsou nezbytné k tomu, aby mohli práci nejen získat, ale také si ji dlouhodobě udržet. Do vztahových podmínek pak autorka zahrnuje absenci rodinného zázemí, nefunkční rodinu, narušené vztahy a partnerské konflikty. Mezi osobnostní faktory řadí choroby (tělesné i duševní), poruchy osobnosti a prožitá traumata. K těmto traumatům může dojít například v souvislosti se sexuálním zneužíváním v dětském věku, týráním, závislostí rodičů na návykových látkách anebo úmrtím blízké osoby (Průdková, Novotný, 2008).

Marek uvádí, že „*subjektivní příčina bezdomovství poukazuje na nepříznivé vlastnosti jedince. Zatímco systémové příčiny může odstranit stát, subjektivní příčiny musí změnit sám klient*“ (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 17). Podle Hradeckých jsou subjektivní faktory „*ovlivněny jednotlivci, rodinami, společenskými skupinami, jejich schopnostmi, rysy, temperamentem, charakterem, věkem apod.*“ (Hradecký, Hradecká, 1996, s. 43).

Hradečtí rozdělili subjektivní příčiny bezdomovectví do čtyř kategorií:

- a) **Faktory materiální** – Mezi materiální faktory autoři zařazují veškeré faktory týkající se finanční situace člověka. Patří zde například ztráta bydlení, zadluženost, ztráta zaměstnání či dlouhodobá nezaměstnanost, nízké příjmy, neschopnost hospodaření s vlastním rozpočtem, ztráta majetku nebo ztráta živitele rodiny, např. v důsledku tragické události (Hradecký, Hradecká, 1996).
- b) **Faktory vztahové** – Do kategorie vztahových faktorů řadíme jakékoli rodinné či partnerské problémy, změny struktury rodiny, dále také diskriminaci ženy, narušené vztahy nejen mezi partnery, ale také mezi rodiči a dětmi. Dalším příkladem je rozchod či rozvod partnerů, rozpad rodiny, nebo také jakékoli formy násilí či zneužívání v rodině, např. znásilnění či týrání (Hradecký, Hradecká, 1996).
- c) **Faktory osobní** – Zařazujeme zde jak osobnostní, tak i fyzické potíže jedince. Příkladem fyzického problému může být invalidita, tělesné postižení, duševní či tělesná choroba, mentální retardace, nezralost a nesamostatnost, sociální či jiné fobie,

nebo také závislosti. Z již dříve zmíněných výzkumů vyplynulo, že veřejnost často považuje za hlavní příčinu bezdomovectví osobnostní faktory. To však není zcela pravda. Je ale pravdou, že osobnostní faktory sehrávají velkou roli, většinou se však nevyskytují pouze samostatně, ale naopak ve spojení s jiným faktorem, jenž se stal spouštěčem problémů. Daný jedinec se může ocitnout ve stresující situaci, se kterou se vzhledem ke svým osobnostním charakteristikám není schopen vyrovnat způsobem, jakým by to zvládl jiný člověk, a tak skončí na ulici (Hradecký, Hradecká, 1996).

- d) **Faktory institucionální** – Návrat z vězení či jiného nápravného zařízení, ale také opuštění dětského domova, i to může být příčinou bezdomovectví. Lidé, kteří strávili dlouhou dobu v některém z těchto typů zařízení, mohou mít problém s adaptací ve společnosti. Hlavní příčinou je skutečnost, že je o ně po dobu pobytu v takovém zařízení postaráno a po návratu do samostatného života si neumí poradit, protože nemají vytvořené žádné materiální zázemí. Stejně tak je velkým problémem to, že v ústavech lidé nemají téměř žádnou svobodu a po opuštění zařízení nevědí, jak s ní naložit, a neuvědomují si, že svoboda vyžaduje vysokou míru zodpovědnosti za sebe i své chování. Propuštění si chtějí užívat všech nových možností, které doposud neměli, a myslí si, že si mohou dělat, co chtějí, protože již nejsou pod kontrolou. Poté se však mohou objevit nepříjemné následky jejich počínání, se kterými předem nepočítali (Průdková, Novotný, 2008).

Výše uvedené dělení je pouze orientační, faktory se mohou vzájemně prolínat. Je také možné, že určitý faktor může být u některého z jedinců objektivní, ale u jiného jedince subjektivní. Nelze tedy faktory striktně rozdělovat. Příkladem za všechny je například ztráta zaměstnání. Někdo se může snažit svou situaci řešit a hledat si práci, avšak kvůli nevyhovujícím příležitostem na trhu práce, nedostatečné kvalifikaci či z jiných důvodů se mu nedaří vhodné místo sehnat, nemůže tuto skutečnost ovlivnit. V tomto případě se jedná o objektivní příčinu. Naopak subjektivním faktorem by byl případ, kdy jedinec přijde o zaměstnání a vzhledem ke svým osobnostním vlastnostem se s touto skutečností není schopen vyrovnat, upadá do depresí, začíná hledat úlevu v alkoholu nebo jiných návykových látkách, až nakonec rezignuje (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012).

Podle Štěchové a kol. se faktory vzájemně ovlivňují a mění se v průběhu času. Také dochází k různým kombinacím těchto faktorů, které mohou způsobit nebezpečnou spirálu kumulujících se problémů. Autoři konstatují, že „*objektivní (vnější) faktory ovlivňují formu*

bezdomovectví, zatímco subjektivní (vnitřní) faktory ovlivňují šanci jedince na návrat zpět do společnosti.“ Zároveň však dodávají, že mezi těmito skupinami faktorů nejsou jednoznačně vymezené hranice (Štěchová, Luptáková, Kopoldová, 2008, s. 37).

Barták použil jiný způsob dělení, a to na rizikové faktory a spouštěcí mechanismy. Rizikovými faktory se rozumí okolnosti a zkušenosti, jež vedou ke ztrátě domova, a spouštěcí mechanismy představují specifické události, které lze považovat za bezprostřední příčinu bezdomovectví. Jako příklady rizikových faktorů uvádí na prvním místě chudobu a nezaměstnanost, tyto faktory totiž spojují všechny bezdomovce. Dalšími rizikovými faktory jsou konflikty v rodině, rozpad rodiny, delikventní chování, zneužívání, nedostatečná sociální podpora, zkušenost s vězením, zadluženost, nadměrné užívání alkoholu a jiných návykových látek, vyloučení ze školy a s tím související nedostatečná kvalifikace, duševní poruchy a špatné psychické zdraví. Spouštěcími mechanismy neboli krizovými body mohou být například tyto specifické události: odchod dítěte od rodičů, rozpad partnerského vztahu, ovdovění, návrat z vězení, také již výše zmíněné nadměrné užívání alkoholu a drog, dále zhoršení zdravotního stavu, nezvladatelná zadluženost, zrušení nájemní smlouvy a spousta dalších (Barták, 2004).

Nejčastějšími příčinami bezdomovectví je v českých podmínkách rozpad rodiny a ztráta zaměstnání (Průdková, Novotný, 2008).

1.4 Důsledky bezdomovectví

Jak již bylo uvedeno v podkapitole s názvem „Příčiny bezdomovectví“, mnohdy nelze striktně oddělovat příčiny od následků, jelikož jeden faktor u někoho může být příčinou, zato u jiného člověka se může jednat o důsledek bezdomovectví. Přesto si zde uvedeme důležité problémy, které ve většině případů po ztrátě domova nastávají.

1.4.1 Ztráta domova a blízkých osob

Nejzásadnějším problémem, který nastává bezprostředně po ztrátě bydlení, je ztráta domova. Nejedná se jen o to, že jedinec přišel o střechu nad hlavou, zároveň přichází o pocit bezpečí, jistoty a soukromí, a také o pocit, že někam a k někomu patří. Často totiž člověk, který přišel o bydlení, přichází zároveň o blízké osoby, se kterými dosud žil. Zároveň však platí, že poměrně velká část bezdomovců se ocitla na ulici právě z důvodu rozvodu či rozpadu rodiny. Vzhledem k tomu, že rozvod představuje nejen psychickou, ale i ekonomickou zátěž, dochází tak ke ztrátě veškeré jistoty, kterou dosud člověk měl, a ke vzniku

existenčního ohrožení. Jestliže se člověk stane bezdomovcem, zpravidla ztrácí kontakt s rodinou, nebo jsou jejich kontakty velmi omezené (Vágnerová, 2014).

1.4.2 Ztráta zaměstnání a obtížná zaměstnavatelnost

Důsledkem bezdomovectví (ale mnohdy také jeho příčinou) je ztráta zaměstnání, a tedy zdroje financí. Přestože poměrně velká část bezdomovců považuje získání nového zaměstnání za svou záchranu, která zajistí obrát jejich životní situace, zpravidla si nedokážou práci najít anebo si ji dlouhodobě udržet. Lidé bez domova často tvrdí, že chtějí pracovat, ale zároveň mají pořád spoustu svých důvodů, proč do práce nemohou nastoupit nebo proč z ní musí odejít. Mnohdy nevidí v práci žádný smysl, a tak nejsou schopni v ní vytrvat. Navíc jedinec, který je dlouhodobě nezaměstnaný, ztrácí motivaci i schopnost pracovat. Tuto skutečnost potvrdili psychologové, věnující se problematice bezdomovectví. Po nástupu do práce po dlouhodobé nezaměstnanosti prochází jedinec stádiem šoku, protože je to pro něj nová skutečnost, následuje stádium odporu, kdy ho práce přestává bavit a nevidí v ní smysl, a nakonec rezignuje a do zaměstnání přestane chodit (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012).

Bezdomovci mají často velmi mylnou představu o svém potenciálním zaměstnání, často mají nedostatečné vzdělání a neuvědomují si, že jejich možnosti jsou dosti omezené. Jestliže již v mládí jedinec promarnil své šance na vzdělávání, diskriminoval sám sebe do budoucna. Tento problém se týká bezdomovců mladšího i staršího věku. Zejména starší jedinci jsou hůře vzdělavatelni, a také rekvalifikaci často odmítají nebo nezvládají. Často tedy nesplňují formální požadavky pro přijetí do zaměstnání. K tomu všemu, pokud se podaří takového člověka zaměstnat, již po krátké době se ukáže, že bezdomovecký způsob života nelze s pracovním úvazkem skloubit. Bezdomovci totiž postrádají veškeré návyky a nezvládají fungovat v tradičním režimu, neumí rozdělovat čas na pracovní a volný (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012).

Těžká zaměstnavatelnost se bezdomovců týká nejen z výše uvedených důvodů, ale také kvůli tomu, že tito lidé často postrádají osobní doklady. Osoby bez domova jsou často oběťmi kriminality, tedy bývají často okrádáni a v důsledku toho mohou někdy přijít o doklady. Často však také přijdou o doklady na základě své vlastní nedbalosti. Následné vyřízení nových dokladů je zdlouhavý proces a bez vnější pomoci je málokterý bezdomovec schopen si všechny náležitosti spojené s obnovením dokladů obstarat. Mnohdy mají tyto osoby velké obavy z jednání na úřadech. Takzvaná „byrofobie“ vzniká v důsledku častého odbývání ze strany úředníků, jejich arogancí a pohrdáním osobami bez přístřeší.

Další překážkou získání zaměstnání je skutečnost, že bezdomovci nemají trvalé bydliště. Naděje, že získají zaměstnání po tom, co zaměstnavateli uvedou jako své bydliště nádraží nebo Armádu spásy, je velmi malá. Kromě absence osobních dokladů s obtížnou zaměstnavatelností souvisí také záznam v rejstříku trestů, málokterý bezdomovec má čistý rejstřík. Dále je to status bezdomovce a s ním související osobní aspekty jako je obtížná komunikace s těmito osobami, nebo jejich často zanedbaný a odpuzující vzhled. Na trhu práce jsou pak bezdomovci často zneužíváni jako levná pracovní síla, pracují mnohdy tzv. „na černo“, tedy bez pracovní smlouvy, případně nárazově na brigádách či sezónních pracích. Nevyhovující je také jejich zdravotní stav, který se neslučuje s případným zaměstnáním (Heczková, 2001).

1.4.3 Závislosti

Další závažný problém, který u lidí, z nichž se stali bezdomovci, nastává, je vznik závislosti. V případě bezdomovců se nejčastěji jedná o závislost na alkoholu, případně na jiných návykových látkách.

Na základě zahraničních studií bylo zjištěno, že nadměrné užívání alkoholu osobami bez domova je stejně tak běžné jako u českých bezdomovců. Lidé bez domova, nadměrně užívající alkohol, většinou alkohol konzumovali v nadměrné míře po dobu několika let ještě v době, kdy nebyli bezdomovci. Bylo však zjištěno, že lidé poté, co se ocitnou na ulici, začínají pít víc než dřív, zpravidla přestávají konzumaci alkoholu regulovat. Často toho už pak ani nejsou schopni. Většinou nemají problém svou závislost přiznat, na rozdíl od lidí, kteří na ulici nejsou a snaží se závislost skrývat. Vyhledávají však společnost osob, které také pijí, aby mezi ně zapadli. Mnoho bezdomovců konzumuje alkohol prakticky bez přestávky. Obvykle si svou první dávku dávají hned ráno, protože mají abstinenci příznaky. „*Je zřejmé, že abúzus alkoholu zvyšuje riziko chronizace bezdomovectví, protože takoví lidé nebývají motivováni ke změně svého chování*“ (Vágnerová, Csémy, Marek, 2018, s. 177).

Stejně tak příčinou chronizace bezdomovectví je závislost na dalších návykových látkách. Užívání drog je častější u bezdomovců mladšího věku, kteří většinou s drogami začali experimentovat již dříve, před propadem na ulici. U některých jedinců v důsledku bezdomovectví dochází ke snížení četnosti užívání drog, zejména z důvodu financí. Někteří přecházejí z tvrdých drog na měkčí, například z pervitinu na marihuanu, z lehkých drog na alkohol, v některých případech však také z alkoholu na drogy.

Alkoholismus bezdomovců je však rozšířenější, a to z důvodu nižší finanční náročnosti (Vágnerová, Csémy, Marek, 2018).

1.4.4 Zhoršení zdravotního stavu

„Bezdomovství vede k vážnému narušení zdraví v důsledku změněného životního stylu“, u osob žijících na ulici je zvýšené riziko předčasných úmrtí, zároveň u těchto lidí dochází k *„výskytu řady infekčních, duševních a chronických onemocnění“*, jedná se o závažná onemocnění, jako je například tuberkulóza (Barták, 2004, s. 97). Podle výsledků výzkumu ve Velké Británii se tuberkulóza mezi bezdomovci objevuje 200krát častěji než u běžné populace osob (Fitzpatrick, Kemp, Klinke, 2000). Svůj špatný zdravotní stav si však bezdomovci mnohdy neuvědomují, stejně tak si neuvědomují, jaké následky může mít jejich onemocnění pro společnost. Bezdomovci totiž tráví většinu času ve veřejných prostorech, a to na nádražích, v parcích, v centru měst a v blízkosti obchodů, zkrátka na místech, kde je vysoká koncentrace lidí. Zde šíří infekční onemocnění mezi ostatní osoby (Barták, 2004).

Téměř 90 % českých bezdomovců trpí některou z chorob nebo mají určitý typ postižení. Velká část osob žijících na ulici navíc trpí nedostatkem kvalitní a zdravé stravy, někteří dokonce i hladu, s čímž souvisí různé zažívací potíže a choroby z nedostatku potřebných vitamínů a jiných potřebných látek. Zároveň je jejich zdravotní stav mnohdy špatný v důsledku nedostatečné, nebo dokonce žádné hygieny, jedná se zejména o různá kožní onemocnění a infekce. Jejich zdravotní stav je také ovlivněn žitím v drsných podmínkách, zejména v chladném počasí v zimních měsících bývají podchlazení a mohou mít omrzliny. Mnozí bezdomovci nemají dle české legislativy nárok na zdravotní péči, protože nejsou vedeni v žádné zdravotní pojišťovně (Heczková, 2001). Přístup lidí bez domova ke zdravotní péči je obtížný také z důvodu jejich společenského postavení. (Barták, 2004).

Bezdomovci strádají nejen po stránce fyzického zdraví, ale také po stránce duševní. Psychické zdraví je u bezdomovců zpravidla také velice oslabené. Ať už z důvodu závislosti, nebo na základě prožitých stresových situací a traumat, velká část lidí bez střechy nad hlavou trpí závažnými poruchami osobnosti nebo jinou psychiatrickou diagnózou. Pomoc ze strany psychiatrů však pro ně není běžně dostupná, a zároveň ji sami odmítají (Koukolík, Drtilová, 1996).

V důsledku výše uvedených problémů dochází u osob bez domova k rychlejšímu tělesnému, ale i psychickému chátrání. Bezdomovci se průměrně dožívají nižšího věku, než je tomu u osob, které mají kde bydlet (Barták, 2004).

1.4.5 Sociální vyloučení (exkluze)

„Bezdomovectví je považováno za nejzávažnější formu sociálního vyloučení, případně je označováno za příklad extrémního vyloučení ze společnosti.“ Za sociální vyloučení je považována situace, kdy se jedna sociální skupina straní od druhé (Barták, 2004, s. 20).

V odborné literatuře se můžeme setkat se třemi názory, které vymezují hlavní příčiny sociální exkluze. První z těchto názorů považuje za příčinu sociálního vyloučení individuální vlastnosti daného jedince, tedy jeho morální hodnoty a chování. Podle druhého názoru sociální exkluzi způsobují instituce a společenský systém, v souvislosti s ekonomickou globalizací či změnou společenských hodnot. Třetí názorový proud tvrdí, že sociální vyloučení je zapříčiněno diskriminací určitých sociálních skupin, podle tohoto názoru spočívá problém také ve vytváření právních norem (Barták, 2004).

Sociální exkluze úzce souvisí s chudobou, nízkým vzděláním a různými formami diskriminace. Projevem tohoto vyloučení je život v ghettech, dlouhodobá nezaměstnanost, závislost na sociálních dávkách či výskyt sociálně patologických jevů. Bezdomovci často odrazují kolemjdoucí svým zanedbaným zjevem, často i zápachem způsobeným nedostatečnou nebo vůbec žádnou hygienou. Dalším problémem je jejich chování, které mnohdy nebývá v souladu se společenskými normami. Nadměrné užívání alkoholu u některých bezdomovců může vyvolávat agresivitu, a tak se jim lidé z většinové společnosti straní a považují je za velký problém, který by nejraději ze svého města odstranili. Bezdomovci bývají někdy označováni jako „underclass“, čímž rozumíme skupinu lidí, kteří trpí chudobou a zároveň *„rezignovali nebo odmítli hodnoty a životní styl majoritní populace“* (Štěchová, Luptáková, Kopoldová, 2008, s. 39).

Jedinci, kteří jsou vyloučeni z většinové společnosti, se často adaptují na danou situaci pomocí změny svých životních hodnot. Cítí bezmoc a beznaděj, přestávají plánovat jakoukoli budoucnost v domnění, že svou situaci nemohou nijak ovlivnit a zlepšit. Bezdomovci mají velmi omezené možnosti, co se týče plnění povinností a uplatňování práv, která plynou ze statusu občana. Většinou ani nemají motivaci zapojovat se do společnosti, *„uzavírají se do vlastní subkultury a zároveň exkludují z většinové společnosti“* (Štěchová, Luptáková, Kopoldová, 2008, s. 39).

1.5 Sociální služby určené osobám bez přístřeší

Lidé, kteří se ocitnou na ulici, mají možnost využívat pomoci prostřednictvím sociálních služeb, které jsou pro ně určené. V České republice se systém sociálních služeb dělí do tří rovin. Nejnižší stupeň představuje terénní práce, následují nízkoprahové služby

a systém pobytových služeb. Pro všechny tyto roviny je důležitá spolupráce obou stran, tedy uživatele služby a sociálního pracovníka. S ohledem na typ služby jsou vyžadovány různé požadavky, někdy nižší a jindy vyšší, stejně tak i určitá sociální kontrola. „Tyto požadavky se pohybují od pouhé ochoty přijetí pomoci až po náročné řešení vlastních financí a pracovních a jiných povinností“ (Vágnerová, Csémy, Marek, 2013, s. 306).

1.5.1 Terénní služby pro bezdomovce

Terénní sociální práce, jak už název napovídá, probíhá v terénu, tedy v přirozeném prostředí klienta, v případě bezdomovců na ulici. Proto se můžeme setkat s označením tohoto druhu sociální práce jako „streetwork“. Zpočátku byly tyto služby součástí křesťanských misí a až později se staly součástí sociální práce. Terénní služba je velice vhodným způsobem, jak navázat vztah s klientem před zahájením nového typu sociální služby. Sociální pracovníci tak vyhledávají potenciální uživatele služeb, informují je o náležitostech dané služby a snaží se získat jejich důvěru. Zde tedy platí, že nepřichází klient za pracovníkem, ale iniciátorem je sociální pracovník, který oslovuje klienta. Tento druh sociální služby je nezbytný pro práci se „sociálně patologickou skupinou, která z nějakých důvodů není ochotna nebo schopna navštěvovat tradiční kamenná střediska těmto klientům určená.“ V případě osob bez domova je tento typ sociální služby zpravidla první, se kterou se tito lidé setkali (Vágnerová, Csémy, Marek, 2013, s. 307).

Hlavním cílem terénní sociální služby je informovat klienty o rizicích, která pramení z jejich životního stylu, a o možnostech pomoci. V ČR je hned několik organizací, které mají různou nabídku pomoci pro osoby bez domova. Jedná se například o občanské sdružení Naděje, dále je to Armáda spásy, Charita, nebo Centrum sociálních služeb v Praze. Terénní pracovníci navštěvují uživatele služby na místech, kde se shromažďují, většinou jde o pěší terénní program, který může být doplněn o dojíždění autem. Pokud pracovník dojíždí autem, jedná se o mobilní terénní službu. Tento typ služby je vhodný např. pro vydávání materiální pomoci nebo poskytnutí zdravotnického ošetření (Vágnerová, Csémy, Marek, 2013).

1.5.2 Nízkoprahové služby

S termínem „nízkoprahovost“ se můžeme setkávat v souvislosti se sociální službou, jež se zaměřuje na klienty, kteří zpravidla nevyhledávají oficiální cesty pomoci. Jedná se o služby nabízející prostředí co nejvíce podobné tomu, na jaké je klient zvyklý. „Nízkoprahová služba má být pro klienty co nejdostupnější, i když nejde o službu bezprahovou, jakou je terénní sociální práce.“ Služby založené na nízkoprahovosti jsou klientům

dostupné jak po stránce fyzické (nachází se v místě, kde se tito lidé běžně pohybují), tak i po stránce psychické (anonymita). Nízkoprahové sociální služby pro bezdomovce poskytují především tzv. denní centra. Uživatelé služby zde většinou dochází za poskytnutím materiální pomoci, to znamená najít se, osprchovat se, strávit část dne v teple, odpočinout si. Mohou se však kdykoliv obrátit na sociálního pracovníka, případně psychologa nebo lékaře (Vágnerová, Csémy, Marek, 2013, s. 308).

Nízkoprahové služby pro bezdomovce poskytují různé organizace, některé z nich se neorientují výhradně na pomoc lidem bez domova, ale na jiné problémy, například závislosti či jiné patologie, které se však velké části bezdomovců týkají. Je tak možné, že někteří bezdomovci jsou uživateli několika nízkoprahových služeb (Vágnerová, Csémy, Marek, 2013).

Již zmíněná denní centra poskytují rovněž již dříve zmíněné organizace Naděje, Charita a Armáda spásy. Klienti zde vyhledávají zejména potravinovou nebo hygienickou pomoc, případně zde mohou dostat zdarma nebo za malý poplatek čisté oblečení. Každé denní centrum má sociálního pracovníka a v určitých dnech zde bývá přítomen také lékař či zdravotní sestra, psycholog nebo právník. Naopak nízkoprahové služby bez materiální pomoci poskytují poradny pro osoby bez přístřeší. Poradnu navštěvují pouze klienti, kteří mají opravdový zájem o sociální službu a sociální pracovník se může plně věnovat sociální práci. Lidé bez domova mohou využívat také služby kontaktních center pro drogově závislé, jestliže mají problém s užíváním návykových látek. Dále mohou navštěvovat poradny orientující se na krizovou intervenci a psychologickou pomoc, může jít o samostatné psychologické poradny nebo poradny napojené na psychiatrickou léčebnu (Vágnerová, Csémy, Marek, 2013).

1.5.3 Ubytovací služby

Úkolem ubytovacích služeb v rámci reintegračního programu je poskytnout osobám bez domova dostatečné zázemí tak, aby byl jedinec schopen se pod vedením sociálního pracovníka naučit žít ve společnosti a aby posléze mohl toto ubytovací zařízení opustit. V případě ubytovacích služeb se jedná o vyšší stupeň reintegrace, je tedy nutná aktivní spolupráce klienta, ta je blíže specifikována v individuálním plánu. Ubytování v takovém zařízení je časově omezeno a po skončení tohoto období by měl klient nastoupit do zařízení vyššího stupně. Je však bohužel běžné, že velké množství klientů se dále neposouvá a setrvává nadále na určitém stupni procesu reintegrace. V ideálním případě by měl klient z nocleháren, které představují nouzové ubytování, postoupit dále přes azylový dům a dům na půli cesty. Se zlepšujícím se komfortem ubytování se však stupňuje náročnost požadavků na klienta.

„Cílem reintegračního programu má být vlastní podnájem či byt, kde bude klient žít“ (Vágnerová, Csémy, Marek, 2013, s. 310).

Nejnižší stupeň ubytovacích služeb představují noclehárny, které rovněž provozují organizace Naděje, Armáda spásy a Charita. Klienti zde mohou přespávat za symbolický poplatek, o jejich ubytování většinou rozhoduje sociální pracovník. V zimním období se navyšuje počet lůžek, případně je zřízen krizový provoz v nízkoprahových denních centrech, kde také mohou bezdomovci přečkat chladnou noc. Specifickou noclehárnou v ČR je *Lod' Hermes* v Praze, noclehárna pro více než 200 osob. Jedná se o zařízenou velkou loď umístěnou na Vltavě. Pro využití služby této noclehárny stačí mít platný doklad a zaplatit symbolický poplatek. Klienti zde mohou strávit pouze noc, ráno musí noclehárnu opustit (Vágnerová, Csémy, Marek, 2013).

Ubytování druhého stupně nabízejí azylové domy, ve kterých mohou klienti trávit dny i noci, zpravidla po dobu jednoho roku. Pro přijetí do azylového domu je nutné, aby měl klient platné doklady a stálý příjem, a to už předtím, než je zde ubytován. V azylových domech platí řada pravidel, která musí klienti dodržovat, jejich porušení může být důvodem pro vyloučení z ubytování. Klienti zde bydlí na pokoji s několika jinými osobami. Sociální pracovník s klientem pracuje na individuálním plánu. Většinou se setkáváme s azylovými domy zaměřenými na určitou cílovou skupinu, například pro matky s dětmi, pro důchodce či pro duševně nemocné (Vágnerová, Csémy, Marek, 2013).

Domy na půli cesty poskytují ubytování pro mladé lidi, kteří opustili ústavní péči. Klienty těchto zařízení jsou nejčastěji děti z dětských domovů nebo výchovných ústavů, ale také drogově závislí po návratu z odvykací komunity, případně dlouhodobě hospitalizované osoby s duševním onemocněním. Zde se jedná o vyšší stupeň reintegrace (Vágnerová, Csémy, Marek, 2013). Klienti mohou mít samostatný pokoj, nebo sdílený po dvou lidech. Uživatel před nástupem do ubytovací služby zpravidla skládá vratnou kauci. Sociální pracovník s klientem zpracovává individuální plán a průběžně jej společně vyhodnocují. Pracovník poskytuje pomoc při uplatňování práv, při vyřizování běžných záležitostí, dále mu poskytuje podporu při studiu nebo zvyšování profesní kvalifikace, připravuje jej na vstup na trh práce, udržení si zaměstnání apod. Součástí služby je také praktický nácvik v péči o domácnost, hospodaření, komunikaci s úřady a zaměstnavateli (Kludková, Bartáková, 2016).

Nezanedbatelná část bezdomovců prošla také různými léčebnami psychiatrických onemocnění či terapeutickými komunitami. *„Tyto komunity a léčebny mají za úkol vyléčit syndrom závislosti a zapojit je do společnosti“*. Čím delší dobu jedinec v komunitě

nebo léčebně stráví, tím se snižuje riziko návratu k návykovému chování. V komunitách je uplatňován osobní přístup, ale zároveň také velice tvrdý režim, který málokdo vydrží do konce pobytu (Vágnerová, Csémy, Marek, 2013, s. 311).

Další možnost ubytování představují komerční ubytovny, ty však do reintegračního programu nespádají. Služby ubytoven mohou využívat lidé, kteří jsou schopni si zaplatit pronájem pokoje, a to sdíleného nebo samostatného (Vágnerová, Csémy, Marek, 2013).

2 SMYSL LIDSKÉHO ŽIVOTA

Kvalita, nebo také smysluplnost života, ovlivňuje životní cestu každého jedince. Tuto životní dráhu si utváří každý z nás zejména na základě cílů, které si vytyčujeme. Naplňování vlastních činů, zážitků a postojů je dle V. E. Frankla hlavním motivem a smyslem existence člověka (Balcar, 2011). To, co má pro nás hodnotu, si každý jedinec vybírá sám na základě vnitřní či vnější motivace. Člověk se však neřídí pouze vůlí, ale také svými přirozenými pudy a instinkty. V následujících podkapitolách se blíže zaměříme na životní potřeby a hodnoty.

2.1 Životní potřeby

Každý jedinec přirozeně touží po uspokojování základních životních potřeb. Ve 20. století je definoval americký psycholog Abraham Maslow pomocí hierarchického uspořádání, známého jako pyramida potřeb.

Obrázek č. 2 – Maslowova hierarchie potřeb (Wikipedia, 2014)

V pyramidě potřeb Maslow vyznačil pět základních typů životních potřeb. Nejnížší úroveň představují primitivní pudové fyziologické potřeby, jejichž uspokojení je pro každého jedince nejdůležitější. Teprve poté, co dojde k uspokojení nejnižších potřeb, obrací se člověk k uspokojení potřeb na vyšších úrovních. Jestliže jedinec strádá v oblasti nižších potřeb, frustrace či deprivace zabraňuje postupu k uspokojení vyšších potřeb. Pokud naopak člověk má naplněny nízké potřeby, automaticky se začíná orientovat na potřeby vyšší. Předchozí stupně již dále nevnímá jako prioritu (Franče, 2008).

Na nejnižší stupeň umístil Maslow fyziologické potřeby, tedy potřebu dýchání, vylučování, přísunu jídla a pití, ale také potřebu sexuálního uspokojení. O stupeň výše máme potřebu bezpečí a jistoty, která je definována jako „*tendence vyhýbat se neznámým, neobvyklým, tj. potenciálně ohrožujícím podnětům.*“ Vztahové potřeby, představující 3. stupeň, mají sociální charakter a vyplývají v mezilidských vztahů. Patří zde potřeba lásky a sounáležitosti a dále také potřeba uznání, úcty a sebeúcty. Každý jedinec, má-li naplněny nižší potřeby, přirozeně touží po tom, aby byl někým akceptován nebo milován a aby mohl být součástí nějakého společenství. Stejně tak každý člověk potřebuje být někdy oceněn. „*Sociální hodnocení ovlivňuje sebehodnocení a z něho vyplývající sebeúctu.*“ Na nejvyšší úrovni se nachází potřeba seberealizace či sebeaktualizace čili potřeba osobnostního růstu (Vágnerová, 2004, s. 175-176).

2.1.1 Životní potřeby osob bez domova

Pod vlivem nepříjemných zkušeností lidé bez domova na uspokojení některých potřeb rezignují. Zejména bezdomovci staršího věku již nemají žádná přání a očekávání, pouze přežívají v domnění, že nemá cenu o nic usilovat. V těchto případech se jedná o depresivní projevy, jež jsou u osob bez domova velice časté. Velká část bezdomovců uplatňuje tzv. postoj naučené bezmocnosti, pro který je typická apatie a rezignace. Potřebu citové jistoty a bezpečí na ulici nelze uspokojit, jelikož osoby bez domova nemají stabilní a spolehlivé citové vazby a ani jistotu zázemí. Navíc část bezdomovců tvoří lidé, kteří tyto jistoty neměli nikdy (např. děti z dětského domova). Výsledkem absence uspokojení těchto potřeb může být v lepším případě zvýšená sentimentalita, v horším případě citová otupělost. „*Dlouhodobé citové strádání vede k útlumu této potřeby a k náhradnímu uspokojování na úrovni nižších potřeb.*“ Potřebu citové vazby napomáhá uspokojovat například zvíře, proto bezdomovci mívají psy. Pes totiž plní roli blízké bytosti, která za všech okolností projevuje svému pánovi přízeň. Míra citové otupělosti či degradace se pak může projevit v chování bezdomovce vůči zvířeti. Potřeba seberealizace bývá v případě osob žijících na ulici potlačena nebo zcela chybí, většinou zaujímají rezignovaný postoj, často nemají naději, že by mohli své postavení ve společnosti v budoucnu zlepšit. Taktéž bývá potlačena potřeba otevřené budoucnosti. Bezdomovci žijí přítomností, nic neplánují, o budoucnosti většinou vůbec nepřemýšlí (Vágnerová, 2014, s. 692).

2.2 Životní hodnoty

Existence hodnot je pro smysluplnost života zcela zásadní. Jestliže něco nemá pro daného člověka hodnotu, nemůže to být považováno za smysluplné. Lze říci, že zatímco potřeby mají všichni lidé stejné, hodnoty se u každého jedince liší. Každý potřebuje jíst, spát, cítit se v bezpečí a být milován, ale hodnoty máme rozdílné, každý si totiž více cení něčeho jiného. Pro někoho jsou například důležitější materiální hodnoty, pro jiného naopak zážitky, vzpomínky, události, čas strávený s blízkými lidmi apod.

Jak již bylo zmíněno na začátku druhé kapitoly, k naplňování smyslu života výrazně přispívá motivace. Ta bývá většinou spojena s emočním prožitkem, který dá jedinci signál určité potřeby. Člověka mohou aktivizovat jak pozitivní, tak i negativní emoce. Motivy lze pak chápat jako „*osobní příčiny určitého chování, které mu dává smysl.*“ Zdrojem motivu je tedy potřeba a ta se stává impulsem k určitému jednání. Motivačně může působit také například pobídka z vnějšího prostředí (Vágnerová, 2004, s. 168).

Psychologické názory na pojem „hodnoty“ nejsou jednoznačné, je to způsobeno odlišností různých psychologických přístupů či zkušeností odborníků (Cakirpaloglu, 2009). Podle Velkého psychologického slovníku je hodnota definována jako „*cena, kterou člověk přisuzuje určitému objektu, situaci, události nebo činnosti ve spojitosti s uspokojováním svých potřeb a zájmů*“ (Hartl, Hartlová, 2010, s. 183). Dle Scheibeho se jedná o něco, co si člověk přeje, co považuje za nejlepší a co potřebuje konat. Podobně hodnoty definoval Rot, který tvrdí, že hodnoty jsou něco, o čem je člověk přesvědčen, že je žádoucí a je potřeba směřovat k jeho realizaci (Cakirpaloglu, 2009). Vágnerová (2004, s. 169) uvádí, že „*hodnotou se stává to (objekty, aktivity nebo situace), co může uspokojit subjektivně důležitou potřebu.*“ Jestliže objekty či situace mají pro daného jedince pozitivní hodnotu, je jimi přitahován, pokud jej naopak daný objekt nebo situace odpuzuje, pak pro něj představují hodnotu negativní.

Hodnoty tvoří hierarchický systém, který se rozvíjí v průběhu života a na základě životních zkušeností se neustále mění (Vágnerová, 2004). Hierarchie hodnot je definována jako „*uspořádaný systém hodnot odrážející priority a význam těchto hodnot pro nositele, jímž může být jedinec, skupina, společenství nebo společnost; určuje nejobecnější postoje, životní styl a morálku každého člověka*“ (Hartl, Hartlová, 2010, s. 179). V některých životních situacích se může stát, že se naše hodnoty dostanou do konfliktu. Člověk tak musí situaci vyhodnotit a zvážit, co má pro něj vyšší a co naopak nižší hodnotu, kterou z nich je schopen obětovat ve prospěch něčeho jiného (Franče, 2009).

V. E. Frankl definoval tři okruhy hodnot, které souvisí se smysluplností lidského života. Jsou to hodnoty zážitkové, tvořivé a postojevé. Jako příklady zážitkových hodnot uvádí lásku a dále pak estetické hodnoty, jako například vnímání krásy přírody, uměleckého díla, hudby apod. Jestliže hovoříme o hodnotách zážitkových, jedná se o hodnoty, které přijímáme. Tyto hodnoty obohacují náš život, díky nim můžeme prožívat emocionální záchvěvy, radost a potěšení. Druhý okruh tvoří hodnoty, které vytváříme svou vlastní činností. Může se jednat o tvoření uměleckého díla, ale také jakékoli jiné práce, jako je například úprava zahrady. Pro tvořivou činnost je *důležitá „skutečnost, že dotyčný bere svou aktivitu vážně, (...) a to i tehdy, když ho nikdo jiný nevidí a neohodnotí.“* Jinými slovy, člověk se oddává tvořivé činnosti proto, že to pro něj má smysl. Třetí okruh hodnot představují hodnoty postojevé. S těmi se setkáváme zejména u osob vážně nemocných či lidí v náročných životních situacích. Jedná se o to, že tito lidé nevzdají svůj boj a život má pro ně stále hodnotu, i přes veškerá trápení (Křivohlavý, 1994, s. 37).

2.2.1 Hodnoty osob bez domova

Bezdomovectví je fenomén mající vlastní hodnoty, normy a morální řád. Z důvodu nutnosti obstarávat si obživu různými, mnohdy společensky nepřijatelnými způsoby, se musí bezdomovci vypořádat se stigmatizací. Proto se distancují od veřejnosti, rozvíjejí vlastní systém hodnot a norem a hledají zdroje své sebeúcty mimo hodnoty většinové společnosti. Začínají se považovat za členy specifické sociální skupiny, opouštějí svou původní identitu. Jestliže člověk přemýšlí nad návratem k dřívějšímu způsobu života, je pro něj náročnější přijmout životní hodnoty a normy spojené s bezdomoveckým životem. V případě, že bezdomovec nemá ambice zlepšit své společenské postavení, snáze se životu na ulici přizpůsobí. Opuštěním své původní identity a přijetím nové, bezdomovecké identity, získává jedinec nový zdroj sebeúcty (Holpuch, 2011).

2.3 Smysluplnost života

V literatuře jsou uváděny dva významy slov „smysl“ a „smysluplnost“, které spolu souvisejí, podle Reker. Implicitní smysl je nevyslovený, předpokládaný, obecně chápaný a všem srozumitelný. *„Jde o přisuzování určitého významu, smysluplné náplně událostem nebo věcem, s nimiž se setkáváme. Domníváme se, že jak události, tak předměty mají svůj význam a na nás je, abychom jejich smysl vystopovali“*, tedy zjistili, jaké je například stát se rodičem, učitelem, manželem apod. Druhý význam představuje existenciální smysl neboli smysl naší vlastní existence, smysluplnost našeho bytí a jednání. Existenciální smysl

je spojen se základními otázkami, a to: „Jaký je smysl života?“ a „Proč stojí za to žít a snažit se o něco usilovat?“, jde o proces objevování a hledání smyslu života. S tím úzce souvisí již dříve zmíněná motivace, díky níž můžeme ve všem, co děláme, vidět smysl. Rekerovu teorii doplnil Dittman, který rozlišuje další dva významy smyslu. Prvním významem je „smysl jako idea“ a druhým „smysl jako cíl“. Podle tohoto pojetí by si měl člověk ujasnit, jakých cílů by měl ve svém životě dosáhnout a zamyslet se nad tím, co znamená prožít svůj život smysluplně (Křivohlavý, 2006, s. 49).

Jak již bylo nejménou zmíněno, hnací silou je nám motivace, tedy vidina cíle, jehož chceme dosáhnout. Představa cíle dává našemu jednání smysl a vše, co k tomuto cíli směřuje, se stává smysluplným. Smysluplností života se podrobně věnoval Viktor E. Frankl, podle kterého má život každého jedince jedinečný cíl a k němu vede jedinečná cesta. Sám prožil tři roky v koncentračních táborech a vyznal se, že mohl přežít pouze proto, že jeho život měl smysl a dále také zastával názor, že život má vždy, všude a bezpodmínečně smysl a za žádných okolností jej nemůže ztratit (Křivohlavý, 1994).

Přesto se však můžeme setkat s lidmi, kteří téměř ztratili veškerou motivaci k životu. Při selhání motivace a nedosažení stanoveného cíle dochází ke vnitřnímu osobnostnímu konfliktu, jehož nedílnou složkou je frustrace a úzkost. „*Frustrace představuje zvláštní emoční prožitek související s pocitem vlastní neúspěšnosti. (...) Opakování neúspěchu má za následek hromadění nebo zvyšování frustrace.*“ Jedinec pak může mít obavy z dalšího selhání, představovat si katastrofické scénáře či traumatické vzpomínky. „*Představa o nepřekonatelné překážce může vážně frustrovat a vyvolat obecnou rezignaci jedince vůči danému úkolu nebo zvolenému cíli*“ (Čakirpaloglu, 2012, s. 815).

2.3.1 Smysl života osob bez domova

Otázku, jaký má vlastně život smysl, si člověk začíná klást zpravidla tehdy, ocitne-li se v náročné životní situaci. Může se jednat například o ztrátu blízkého člověka, zjištění vážné nemoci či ztrátu zaměstnání apod. V případě, že se někomu rozpadne rodina, přijde o zaměstnání a s ním i o přísun financí, ba dokonce o bydlení, jde se o velmi náročnou životní situaci, které člověka zpravidla negativně ovlivní.

„*Smysl života je to, co bezdomovcům chybí.*“ Zejména bezdomovci staršího věku svůj smysl pro život zcela ztrácejí, to stejné se týká lidí pobývajících na ulici dlouhodobě. Jestliže si na tento způsob života již člověk zvykne, nemá motivaci nic měnit, dokonce má pocit, že nic už změnit nemůže a na veškeré snahy rezignuje (Vágnerová, Csémy, Marek, 2013, s. 254).

3 VYBRANÉ SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY SPOJENÉ S BEZDOMOVECTVÍM

Již samotné bezdomovectví je možné považovat za druh sociální patologie, jelikož se způsob života lidí bez domova často odchyľuje od norem, jež jsou většinou společností akceptovány. Bezdomovectví tak představuje odchylku od normy (Štěchová, Luptáková, Kopoldová, 2008). Osoby bez domova, které většinu dne tráví venku na ulici, jsou proto veřejností vnímány často velmi negativně. Významnou roli v negativním vnímání těchto osob veřejností sehrávají sociálně patologické jevy, které jsou pro bezdomoveckou populaci typické.

3.1 Alkoholismus

Skutečnost, že etanol společně s nikotinem patří mezi legální drogy a je tedy velmi jednoduché se k těmto látkám dostat, představuje obrovský celospolečenský problém. Alkohol je hojně užíván po celém světě a Česká republika dlouhodobě zaujímá přední příčky v jeho spotřebě (Kalina, 2015).

Termín „alkoholismus“ nebo „alkoholová závislost“ je chápán jako nadměrné či pravidelné užívání alkoholických nápojů, přičemž hrozí, že se z jejich užívání stane návyk (Urban, Dubský, 2008). Alkoholová závislost může mít jak psychický, tak biologický charakter. Psychická závislost je, když se jedinec naučil řešit problémy pitím alkoholu, nebo přesněji řečeno od problémů tímto způsobem unikat. O biologickou závislost se jedná v případě, kdy se při neuzití alkoholu dostávají abstinenci příznaky (Vágnerová, 2014).

Pro většinu jedinců má alkohol anxiolytický účinek, který spočívá v uvolnění psychického napětí, zlepšení nálady a zvýšení sebejistoty. Byla také prokázána souvislost mezi účinkem alkoholu a tvorbou endorfinů, hormonů štěstí (Fischer, Škoda, 2009). Lze uvažovat, že právě to jsou důvody, proč je alkohol u jeho uživatelů tak oblíbený.

Jedná se o druh sociálně patologického jevu, který má na jedince, jeho rodinu, ale i na celou společnost velmi nepříznivý dopad (Urban, Dubský, 2008). Značné riziko představuje alkohol v souvislosti s vysokým podílem výskytu trestné činnosti, úrazů, dopravních nehod, ale také z hlediska soužití (Kraus, Hroncová, 2010). Zejména pokud se jedná o vztahy v rodině, ty mohou být alkoholismem nepříznivě zasaženy. Alkoholismus totiž představuje zátěž pro všechny členy rodiny, nejen pro závislého. Dlouhodobé nadměrné užívání alkoholu ovlivňuje chování jedince, z tohoto důvodu často dochází k rozpadu rodiny. Jedinec, který je na alkoholu závislý, přestává zvládat svou rodičovskou roli a není schopen

plnit ani funkce, které jsou pro rodinu důležité, tedy funkci psychologickou, sociální ani materiální (Škoda, Fischer, 2014).

Dále s alkoholismem souvisí snížení pracovního výkonu až úplná ztráta pracovních dovedností a návyků, které jsou potřeba k výkonu trvalého a řádného povolání. V důsledku alkoholové závislosti jedinci často přicházejí o zaměstnání a zároveň ztrácejí sociální vazby. Jestliže jedinec z důvodu alkoholismu ztratí práci a případně dojde také k rozpadu rodiny, jeho postavení ve společnosti se mění. Přestože je ve společnosti vysoká míra tolerance k užívání alkoholu, při překročení této variabilní normy se člověk stává předmětem společenského stigma. Takový jedinec je společností odmítán, kritizován, veřejnost jím opovrhuje či se ho dokonce štítí. „*Jedinci hrozí sociální izolace, útěchu nachází u podobně postižených jedinců. Je v začarovaném kruhu.*“ Důsledkem závislosti a sociální izolace jsou pak poruchy chování, zejména delikvence (Škoda, Fischer, 2014, s. 108).

Kromě výše uvedených důsledků dochází v případě alkoholismu také ke změnám psychického rázu. Jednou z nich jsou změny v emočním prožívání, kdy u jedince dochází k častým výkyvům nálad, podrážděnosti, afektivní výbušnosti. U některých jedinců může docházet k úzkostem, depresivnímu ladění, nedůvěřivosti vůči jiným lidem až podezřívavosti, vyhasínání vztahů k lidem až odcizení. S tím dále souvisí pocity osamělosti a vnitřní prázdnoty. Na základě těchto psychických změn se mění celkový vztah ke světu z pohledu závislého jedince, převažuje lhostejnost a apatie. Dochází také k celkové změně uvažování v důsledku zhoršené pozornosti, paměti a výkonnosti, uvažování těchto lidí je často méně kritické a velmi vztahovačné. Člověk pod vlivem alkoholu má také zhoršenou schopnost sebeovládání (Vágnerová, 2014).

Nadměrné užívání alkoholu může být jak příčinou bezdomovectví, tak i jeho důsledkem, stejně tak jako jiné faktory uvedené v předchozích kapitolách (Barták, 2004). Obvykle však (cca v 80 % případů) abúzus alkoholu propadu na ulici předchází. Poté dochází k nárůstu konzumace alkoholu, jelikož jedinci v pití již nikdo a nic nebrání. Někteří jedinci alkohol začínají užívat ve vyšší míře z důvodu, aby se vyrovnali s těžkostmi života na ulici. Motivace bezdomovců k abstinenci není příliš velká, alkohol je totiž způsobem trávení volného času a prostředkem společenského kontaktu s ostatními bezdomovci. Alkohol jim také pomáhá redukovat úzkostné stavy a dočasně zapomenout na jejich problémy (Vágnerová, Csémy, Marek, 2018).

3.2 Žebrání a somrování

Žebrání a somrování jsou způsoby, jimiž si lidé bez domova obstarávají obživu, nicméně pouhá třetina bezdomovců tento způsob obživy přiznává. Velká část z nich považuje žebrání za potupu. „*Pro některé bezdomovce je žebrání a somrování standardním způsobem obživy, jiní tak činí jen v situaci nouze, nebo když odbourají zábrany alkoholem.*“ Často odlišují žebrání od somrování. Za žebrání je považováno, když bezdomovec klečí na ulici a jen čeká, až mu někdo z kolemjdoucích něco dá. Žebrání však může mít i aktivní až agresivní formu, které bezdomovci říkají somrování. O to se jedná tehdy, oslovuje-li bezdomovec přímo kolemjdoucí lidi s prosbou o peníze, cigarety apod. Může se chovat také agresivně, nevyjde-li mu někdo vstříc, obzvlášť pokud je pod vlivem alkoholu či jiných omamných látek (Vágnerová, Csémy, Marek, 2018, s. 151).

Přestože tento způsob obživy většina osob bez domova otevřeně nepřiznává, je pravdou, že veřejnost se s žebrajícími a somrujícími bezdomovci setkává denně. Někteří lidé bezdomovcům dobrovolně dávají peníze nebo jídlo, jiní jim nedávají nic. Mohou tak činit z důvodu, že je jim kontakt s bezdomovcem nepříjemný, nebo že nevěří, že si za darované peníze koupí něco jiného než alkohol.

Někteří bezdomovci žebrání a somrování zcela odmítají, ať už z důvodu, že to neumí, nebo z důvodu, že se jim to zdá jako velmi ponižující. Raději pak volí způsob obživy v bezdomoveckém slangu nazývaný „fárání“, tedy vybírání popelnic. Jiní se pak uchylují k drobným krádežím (Vágnerová, Csémy, Marek, 2018).

3.3 Kriminalita

Kriminální zkušenost má ve svém životě mnoho bezdomovců, někteří se drobné kriminality jen z nouze a příležitostně, jiní častěji. Zpravidla se však jedná pouze o drobné krádeže, tato sociální skupina se nedokáže podílet na větších kriminálních akcích či organizovaném zločinu (Hradecký, Hradecká, 1996).

Přibližně 18 % bezdomovců středního věku přiznává, že si obstarává obživu prostřednictvím krádeží. Důvody se mohou lišit, někteří kradou kvůli hladu, jiní kradli pouze na počátku bezdomovectví, kdy nevěděli, jak jinak si zajistit jídlo. Jsou však také bezdomovci, kteří kradou dlouhodobě. Nebývá výjimkou, že současní bezdomovci měli kriminální zkušenost ještě před propadem na ulici (Vágnerová, Csémy, Marek, 2018). Někteří z nich mají dokonce zkušenosti s pobytem ve vězení, odkud se pak dostali rovnou na ulici, protože se neměli kam a za kým vrátit (Štěchová, Luptáková, Kopoldová, 2008). Velkou roli v kriminálním chování sehrává také závislost na alkoholu či jiné návykové látce.

Nelze opomenout, že lidé bez domova jsou často také oběťmi trestné činnosti, a to mnohem častěji než zástupci bydlící populace. Nejvíce bývají útokům vystaveni bezdomovci přespávající na veřejných prostranstvích, kteří se mnohdy neumějí a ani nechtějí přizpůsobit jakýmkoli pravidlům. „*Trestné činy páchané na bezdomovcích jsou (...) velmi často značně brutální*“ a pachatelem těchto napadení jsou velmi často příslušníci policie. Také bezdomovci přespávající v azylových domech se stávají často obětí útoku na svou osobu (Štěchová, Luptáková, Kopoldová, 2008, s. 51).

4 ANALÝZA ŽIVOTNÍCH PŘÍBĚHŮ OSOB BEZ DOMOVA

Tato kapitola je věnována metodologii výzkumu, jsou stanoveny cíle, výzkumné otázky a bližší popis užitých technik, metody výzkumu a metody sběru dat. Dále je zde charakterizován objekt výzkumu. Nakonec se tato kapitola věnuje samotnému uskutečněnému výzkumnému šetření, jeho analýze a interpretaci výsledků výzkumného šetření.

4.1 Stanovení výzkumného cíle

Hlavním cílem výzkumu je zachytit životní příběhy osob, které se ocitly bez přístřeší, a vymezit životní milníky ovlivňující životy těchto osob.

Dílčím cílem je zjistit a pochopit názory, postoje a životní hodnoty osob bez domova.

4.2 Výzkumné otázky

Hlavní výzkumná otázka:

Jak ovlivnila ztráta domova dosavadní život informantů?

Vedlejší výzkumné otázky:

Jaké je sebepojetí a vnímání světa očima osob bez domova?

Jaký vliv má negativní zkušenost na oblast sociálních vztahů?

Jak ovlivnila negativní životní zkušenost názory, postoje a uspořádání životních hodnot informantů?

Jakou souvislost s bezdomovectvím má užívání návykových látek?

Jakou pozici mezi hodnotami zaujímají návykové látky v životě člověka bez domova?

4.3 Použité techniky a metoda výzkumu

Za účelem získání odpovědí na výzkumné otázky byl vybrán typ kvalitativního výzkumu, pro který je charakteristická dlouhodobost, intenzivnost a podrobné zaměření na zkoumaný problém (Gavora, 2010). „Kvalitativní výzkum je vždy o setkání dvou entit. Na jedné straně je to člověk, který by měl být plný zájmu o téma a zkušenosti osob, s nimiž spolupracuje. Na druhé straně je to jedinec, který se dobrovolně nabídne a umožní vědě přiblížit se do jeho životního prostoru a sdílet s ním jeho zkušenosti“ (Gulová, Šíp, 2013, s. 334).

Technikou kvalitativního výzkumu byla vybrána případová studie, často využívaná při zkoumání většího množství dat u malého počtu jedinců. Tato technika je vhodná

zejména pro zkoumání osobních zkušeností, událostí a vztahů, ale také sociálních skupin. Případová studie si klade za cíl zachycení podrobných informací, utvářející jeden celek. Cílem však není pouze popsat události a jevy, ale také porozumět příčinám a vzájemným vztahům. Existuje předpoklad, že „*důkladným prozkoumáním jednoho případu lépe porozumíme jiným podobným případům*“ (Hendl, 2005, s. 104). Dále byla tato technika doplněna o fenomenologické zkoumání, jež se využívá v případech, kdy zkoumáme prožitou zkušenost konkrétního jedince. Díky tomuto zkoumání je možné lépe porozumět zkoumané problematice. Ve fenomenologickém zkoumání se odráží fenomény, které ovlivnily život konkrétního jedince. Na základě výpovědi informanta se snaží výzkumník v průběhu zkoumání nahlédnout do problematiky fenoménu. Z tohoto důvodu je pro uskutečnění fenomenologického výzkumu vhodnou metodou rozhovor. Na kvalitě prováděného výzkumu se podílí nejen výzkumník a jeho schopnost správného kladení otázek, ale také prostředí, kde se výzkumné šetření odehrává. Je důležité, aby prostředí nebylo stresující. Není přesně stanoveno, jaký je nejvhodnější počet zkoumaných jedinců k dosažení optimálních výsledků fenomenologického výzkumu. V případě, že výzkumník zjistí, že by již další zkoumání neposkytlo nové klíčové informace, může být sběr dat ukončen dříve (srov. Gavora, 2010; Hendl, 2005).

Jako výzkumná metoda byla po pečlivém zvážení zvolena interpretativní fenomenologická analýza (IPA), která klade důraz na jednotlivce (informanta) a umožňuje proniknout do hloubky jeho zkušenosti. Nejde tedy o porovnávání respondentů mezi sebou. Výzkumník zprostředkovává světu zkušenost jednotlivce na základě jeho interpretace. „*Jde o rekonstrukci skutečností, které si respondent spojuje na základě svých vlastních zákonitostí. V IPA interpretujeme význam obsahů, jež respondent sděluje, a snažíme se zachytit subjektivní vnímání jeho žité zkušenosti*“. Do výzkumu pomocí IPA nevstupuje výzkumník s žádnou předem danou hypotézou, kterou by měl ověřovat. Cílem je široce definovaný problém či otázka, která se může v průběhu výzkumu měnit či dokonce reformulovat (Gulová, Šíp, 2013, s. 341).

Data byla získávána pomocí polostrukturovaného rozhovoru. Tato metoda sběru dat je z hlediska fenomenologického výzkumu nejvhodnější. Výzkumník má předem připravené otázky, které se však v průběhu rozhovoru mohou měnit, doplňovat či vynechávat. Základem jsou otevřené otázky, aby měli respondenti co největší prostor vyjádřit se k tématu (Gulová, Šíp, 2013).

4.4 Charakteristika výzkumného souboru

Pro účely této diplomové práce byl použit záměrný výběr výzkumného souboru, pro který je typický předpoklad, že vhodnými informanty jsou ty osoby, které mají zkušenost se zkoumanou problematikou. Úkolem výzkumníka je pak tyto osoby vyhledat a podrobit je zkoumání (Gavora, 2010).

Nejprve byli prostřednictvím e-mailu osloveni pracovníci Charity, zda by poskytli prostory pro uskutečnění výzkumu a zda by bylo možné oslovit několik uživatelů jejich služeb, kteří by byli ochotni podrobit se výzkumu.

Jako výzkumný soubor k této diplomové práci byly náhodně vybrány osoby bez přístřeší, které souhlasily s účastí na výzkumu. Jedná se o jednu osobu ženského a dvě osoby mužského pohlaví. Z důvodu zachování anonymity nebudou uvedena jejich pravá jména, pro účely této práce budou informanti označeni jmény Simona, Karel a Václav. Zároveň nebudou uvedena pravá jména dalších zmíněných osob, ani názvy měst a institucí.

4.5 Vlastní výzkumné šetření

Informanti byli před zahájením výzkumu seznámeni s cíli práce a souhlasili s tím, že rozhovor bude nahráván na diktafon a posléze zpracován do písemné podoby. Zároveň byli ujistěni o tom, že sdělené informace budou využity pouze pro účely této diplomové práce a že je na základě těchto informací nebude možné identifikovat. Účastníci výzkumu podepsali informovaný souhlas se všemi těmito náležitostmi.

Rozhovory byl uskutečněn během jednoho setkání autorky s informanty, a to v budově Charity, kde se osoby bez přístřeší často uchylují. Potenciální účastníci výzkumu byli předem osloveni a informováni pracovníky Charity, kteří pro uskutečnění rozhovorů poskytli volnou místnost. Vzhledem k tomu, že se jedná o velmi specifickou cílovou skupinu, bylo do poslední chvíle nejisté, kolik osob bude ochotných výzkum podstoupit a kdo se doopravdy dostaví.

Odpovědi byly získávány pomocí polostrukturovaného rozhovoru. Byly předem připraveny otázky, které se týkaly oblastí, na něž bylo potřeba získat odpovědi. Otázky však nebyly striktně dodržovány, jednalo se spíše o orientační okruhy otázek a podle situace byly některé vynechány či doplněny o další otázky. Rozhovor byl poté převeden do písemné podoby a dále zpracováván a pro lepší orientaci roztříděn do tematických celků.

4.5.1 Příběh paní Simony (49 let)

Současná situace

Paní Simona je přes dva roky bez domova, v současné době využívá služeb Charity. Chodí se zde sprchovat, najíst se, a v jídelně večer přespává na karimatce spolu s dalšími uživateli těchto služeb. Vysvětluje, že je zde zavedený systém bodování, přičemž za odvedenou práci (např. úklid) mohou uživatelé získat body navíc, a díky nim i využívat více služeb. Mezi uživateli služeb Charity má pouze dvě osoby, kterým věří a dobře je zná, ostatním lidem nevěří a nedala by za nikoho z nich ruku do ohně.

Pamatuje si přesné datum dne, kdy se jí všechno takzvaně sesypalo. Bydlela ve městě K., chodila do práce a starala se o svou dospívající dceru. Vzpomíná, že se tehdy hodně napila alkoholu. Jako důvod uvádí to, že její dcera požadovala moc peněz, ale paní Simona byla samoživitelka a nevydělávala tolik, aby svou dceru uspokojila. Měla svůj byt, který tenkrát z různých důvodů a v dobré víře přepsala na své rodiče. V ten osudný den, se více opila a chodila si do obchodu pro jednu láhev vodky za druhou, když se vracela se třetí lahví, zjistila, že má vyměněný zámek ve dveřích. Takto se podle svých slov ocitla bez přístřeší. Zámek měla vyměnit její matka, která nesnesla alkohol.

Říká o sobě, že od svých 40 let byla několikrát léčená s alkoholovou závislostí. Vždy byla v léčení, po návratu nějakou dobu fungovala a chodila do práce, ale pak se znovu napila a začalo to celé nanovo. Uznává, že alkohol je jejím asi největším problémem, protože krizové situace řeší právě tím, že se napije. Vzpomíná si, že poté, co zjistila, že se nedostane do vlastního bytu, si šla koupit další dvě lahve vodky, zbytek peněz dala dceři, zavolala do práce, že nemůže dorazit, a byla rozhodnuta, že spáchá sebevraždu. Pamatuje si, že slyšela houkání vlaku, potom spadla do křoví, vypila druhou vodku a pak si už nic nevybavuje, jen to, že se probudila v jiném městě. Po probuzení zjistila, že jí někdo ukradl řetízek, náušnice, mobil, vlastně všechno, co jí zbylo. A tímto začalo její bezdomovectví.

Život předtím

Paní Simona se vyučila v oboru Operátor oděvní výroby, ale celý život pracovala jako pokladní v obchodech nebo bistrech, ve 30 letech byla dokonce i vedoucí prodejny.

Co se týče dřívějších vztahů s rodinou, mluví paní Simona hlavně o své matce, která, podle jejích slov, měla ráda všechno a všechny pod kontrolou a chtěla trávit čas pořád nejlépe s celou rodinou pohromadě. Říká, že jezdívala s dcerou na kole a žila normální život. Její dceři nyní bude 18 let, je s ní v telefonickém kontaktu, bydlí v bývalém bytě paní Simony a chodí ji kontrolovat babička (matka paní Simony).

Život bez domova

Na otázku, zda shledává na životě na ulici něco pozitivního, odpovídá, že jen možná to, že ji nikdo nekontroluje, a dále kontakt s lidmi. Sama ale hned dodává, že kdyby věděla, do čeho jde, tak by do toho rozhodně nešla.

Život na ulici ale představuje pro paní Simonu spoustu problémů. Přiznává, že sama si problémy způsobila a musí toho hodně řešit. Pod vlivem alkoholu údajně udělala věci, o kterých ani nevěděla, ale následky se nesou do současnosti. Dále má nezaplacené pokuty za jízdy MHD bez jízdenky, poplatky na záchytné stanici a podobně.

Paní Simona by se údajně ráda vrátila do civilního života a našla si práci, ale vysvětluje mi, že to není tak jednoduché. Pokud nemá peníze, nezaplatí si ani vstupní prohlídku u lékaře, navíc zdůrazňuje důležitost vzhledu. Uvědomuje si, že pokud má jen jedny kalhoty a mikinu, nikde ji nezaměstnají. Sama říká, že pokud by byla vedoucí a přišel by se o místo ucházet člověk, jako je ona, nepřijala by ho. Navíc má strach, že za chvíli bude mít exekuce a že o to, co by si vydělala, by hned přišla. Dostat se na ulici není podle ní nic složitějšího, ale dostat se z ulice už těžké je.

Dále byla informantka požádána, aby popsala svůj běžný den, konkrétně, co dělala včera. Popisuje, že byla na úřadu práce, kde měla domluvenou schůzku. Žádala o sociální dávky, ale bylo jí řečeno, že bude dostávat pouze 2200 Kč, protože má dluh na výživném. Poté se šla podívat na Charitu ve městě P., kde se chvíli zdržela, dala si kávu, popovídala si se známými a pak jela zpátky do města, ve kterém se momentálně zdržuje. Zde ji už čekali dva známí, se kterými byla venku a popíjeli spolu alkohol. Čas tráví většinu času venku, jen se chodí do Charity najíst, osprchovat a vyspat. Popisuje, že není možné schovat se v zimě nikam do tepla, protože bezdomovce všude vyhazují. Někdy se vozí tramvají na konečnou, přeseďne do jiné tramvaje a jede zase zpátky, jen aby byla v teple, dokud ji někdo nevyhodí.

Zbytek peněz z poslední výplaty si uložila na Charitě a podle potřeby si je pak postupně brala, jinak uvádí, že byla rok a půl bez příjmu. Dále přiznává, že občas nějaké peníze vyžebra, jindy peníze od někoho dostane. V zimě prý lidé bezdomovcům sami nabízejí peníze, stravenky či cigarety. Stává se také, že jim někdo nabídne jídlo, to někteří přijímají, někteří ne. Paní Simona však jídlo podle svých slov ráda přijme a je vděčná.

Sebepojetí a vnímání světa

Zde se měla informantka zamyslet nad tím, jak vnímá sama sebe, kdo vlastně je. Považuje se za veselého člověka, plného optimismu. Bere věci tak, jak jsou, a je s tím smířená, netrápí se tím. Při úklidu si ráda zpívá, dodává jí to energii a lepší náladu.

Paní Simona tvrdí, že pokud je střízlivá, nedokáže žebrat, stydí se. Pod vlivem alkoholu však ztrácí zábrany a udělá i věci, které by jinak neměla odvahu udělat. S tím souvisí její pohled na veřejnost – pokud je střízlivá, stydí se za to, jak vypadá a jak se na ni někteří lidé dívají. S alkoholem ji pak pohledy lidí nezajímají.

Se svou současnou situací není spokojena, ale zatím se jí nedaří to změnit.

Hodnoty

Nyní by se informantka nejraději vrátila domů. Přála by si trávit čas se svou dcerou a žít normální život. Sama však ví, že to nejde, a že se bude muset nějakým způsobem sama ode dna odrazit. To je podle ní teď nejdůležitější. Otázku, co pro ni bylo nejdůležitější předtím, nechává bez odpovědi, rozplakala se.

K tomu, aby byla šťastná, by si potřebovala najít práci a začít žít normální život. Chtěla by mít kolem sebe lidi, nějaký pěkný vztah, žít s někým. Bez toho to nejde, sám člověk podle ní není nic. Dále říká, že nejdříve však musí být člověk spokojen sám se sebou a pak teprve je možné být spokojen i s někým jiným.

Sociální vztahy

Díky Charitě se seznámila s panem M., který je taktéž uživatelem služeb této organizace a bezdomovcem. Mluví o něm moc hezky, je to podle ní velmi hodný člověk, ale někdy prý až moc. Pro druhé by se rozdal a sám pak strádá. S panem M. tráví většinu času, povídají si, věří si dokonce natolik, že si nechají jeden od druhého pohlídat tašku.

Dalším člověkem, který je jí bližší, je pan P., občas se potkávají také na Charitě. Muž paní Simony si v současné době odpykává trest odnětí svobody a přes nástupem do vězení pověřil pana P., svého kamaráda, aby na jeho ženu dohlížel. S úsměvem říká, že ona a pan P. si na sebe snad zbyli, jelikož jeho přítelkyně je pro změnu v léčebně.

Jiným lidem z Charity, ale ani jiným bezdomovcům, nedůvěřuje, udržuje s nimi pouze povrchní vztahy, aby jí to nemohlo ublížit.

Občas se setkává s útoky veřejnosti, a to zejména ze strany pracovníků security na nádraží. Zřídka se stane, že by jí někdo vyhrožoval policií, když sedí s dalšími bezdomovci na lavičce před domy, ale stává se to. Dále si všímá toho, že když bezdomovci čekají na tramvaj, někdy řidič schválně ani neotevře dveře. Jí samotné se to stalo jen párkrát, snaží se o sebe dbát a využívat možností, které Charita nabízí. Sama opovrhuje lidmi bez domova, kteří se o sebe nestarají a těchto služeb nevyužívají. Hned nato ale dodává, že chápe, proč tito lidé na Charitu nedocházejí. Podmínkou je totiž jen maximální povolená

míra 0,8 promile alkoholu, což někteří bezdomovci mnohonásobně přesahují a raději tedy žijí pouze venku, kde si mohou od rána do večera popíjet.

Vzpomíná na svého muže, který je momentálně ve vězení, mluví o něm tak, že s ním se cítila bezpečně, teď je jí po něm velmi smutno. Proto je ráda, že má ve své blízkosti jeho kamaráda, který ji ochrání. Sama by se venku bála, říká, že si běžní lidé ani nedovedou představit, jak je v tomto městě v noci nebezpečno. I to je důvod, proč využívá možnosti noclehu v budově Charity, cítí se zde bezpečněji. Se svým mužem si píše dopisy, z toho pochopila, že to tam není nic, o co by člověk stál. Sama se snaží fungovat tak, aby hlavně neskončila ve vězení, je to prý něco, čeho se opravdu bojí.

Návykové látky

Z návykových látek užívá výhradně alkohol, snaží se dodržovat povolenou míru, aby nemusela přespávat venku. Alkohol pro ni znamená umožnění zapomenout. Když se snaží nějakou dobu vůbec nepít, je jí ještě víc smutno, proto se raději aspoň trochu napije. Nejvíce jí je líto, když vidí venku zamilované páry, rodiče s dětmi, jak jezdí na kole... Všechno jí to připomíná minulost. Snaží se pít málo, někdy i vůbec, chce mít alkohol pod kontrolou. Pokud se napije, potřebuje si i zapálit cigaretu, jinak ale nekouří.

Jiné návykové látky podle svých slov neužívá ani nikdy neužívala, přestože jí někdo něco už v minulosti nabízel.

Jednou se paní Simoně stalo, že se jí před obchodem někdo zeptal, jestli chce koupit dvě lahve vodky, nebo jídlo. Nadiktovala mu seznam věcí, které potřebovala, a ten člověk jí to koupil. Tvrdí, že i dnes by se rozhodla stejně. Pokud by jí byly nabídnuty peníze, koupila by si nejdříve nějaké jídlo a zbytek peněz by si nechala na jindy.

Charita a jiné služby

Když se paní Simona ocitla na ulici, nevěděla, podle svých slov, ani to, kde sehnat vodu. Tehdy jí však pomohl její přítel, který jí, jako už zkušenější bezdomovec, ukázal, jaké existují možnosti. Přivedl ji také na Charitu a vysvětlil jí, jak to tady funguje. Když zde byla poprvé, odmítala vejít do sprchy, štitila se a říkala si, kdoví kdo tam byl před ní. Začátky pro ni byly těžké, odmítala cokoli dělat, čas ji k tomu ale postupně donutil a zvykla si na zdejší režim.

Využívá zde služeb poradenství, ale i právě možnosti hygieny, jídla a přespání. Je vděčná za to, co je, i když by si dala nejraději nějaké jídlo, které měla v minulosti hodně ráda. Co se týče tekutin, tak čaj mají zadarmo, ale kávu musí mít svoji, nebo si mohou za drobný poplatek koupit hotovou kávu.

Budoucnost

Paní Simona se chce co nejdříve vrátit k normálnímu stylu života. Chtěla by si najít práci, a ze všeho nejvíc si přeje vrátit se domů. Nechce v žádném případě bydlet na ubytovně ani zůstat na ulici, její motivací je to, že se bude moci vídat se svou dcerou. Na úřadu práce jí občas nabídnou nějakou práci, ale její požadavek je, aby to bylo i s ubytováním, protože s tím, jak vypadá, nechce nikam dojíždět. Jestli jí bude schválen příspěvek, o který žádala, ráda by se od toho odrazila a začala někde pracovat.

4.5.2 Příběh pana Karla (67 let)

Současná situace

Pan Karel se považuje za bezdomovce od roku 1990. Důvodem, proč přišel o domov, byl jeho dlouhodobý pobyt ve vězení. Od návratu z výkonu trestu se mu nepodařilo svou situaci změnit. Tuto skutečnost lze odůvodnit jeho již vysokým věkem a špatným zdravotním stavem. Za těchto podmínek by jej nikdo nezaměstnal.

Se svým osudem a životem na ulici smířil, i když mu nepřináší žádné uspokojení. Na otázku, co by se mělo stát, aby byl spokojený, kdyby si něco mohl přát, odpověděl, že by chtěl zemřít. Svůj současný život označuje za „chození od ničeho k ničemu“.

Život předtím

Pan Karel měl dříve všechno, co k životu potřeboval, měl dokonce svůj byt. Vyučil se v oboru štukatér, tato práce ho bavila do té doby, než propadl závislosti na alkoholu. Jak se to stalo, si nedokáže vysvětlit, protože dříve údajně alkohol nenáviděl. Peněz si vydělal dost, avšak kvůli jeho častým návštěvám barů o peníze lehce přicházel. Nosil u sebe velké obnosy a nejen, že utrácel za alkohol, který sám konzumoval, ale také zval další lidi. Jedné noci si jej nejspíš někdo vyhlédl a cestou z baru mu peníze ukradl. Dále tuto událost informant líčí tak, že se těmito lidem pomstil tím, že je zabil. Kvůli tomu tedy údajně strávil 27 let za mřížemi. (Vzhledem k jeho věku a tomuto tvrzení lze dospět k závěru, že k výkonu trestu odnětí svobody nastoupil v již zmíněném roce 1990, který zároveň považuje za počátek svého bezdomovectví.) Svého činu údajně nelituje. Nelehkou prací vydělával peníze a nedokázal se smířit s tím, že ho o tyto peníze někdo okradl.

Informant se nezmínil o rodinném životě ani přátelích. Není tedy zřejmé, jaký život vedl předtím, zda žil se ženou a dětmi ve společné domácnosti, nebo sám. Stejně tak nelze s jistotou říci, zda měl okruh blízkých přátel.

Život bez domova

Po návratu z vězení přišel pan Karel o všechno. Strávil za mřížemi velice dlouhou dobu na to, aby na něj někdo čekal a držel mu bydlení. Od roku nástupu do vězení se považuje za bezdomovce, po návratu z výkonu trestu se ocitl na ulici a s tímto stylem života se smířil.

Neměl nikoho, kdo by se mu snažil jakýmkoli způsobem pomoci, aby na ulici neskončil. Sám však říká, že o žádnou pomoc ani nestojí, vystačí si sám. Tvrdí, že na ulici si člověk vždycky dokáže nějakým způsobem vydělat peníze, když chce. Způsob vydělávání však blíže nespécifikoval. Zmínil se o žebrání, po chvíli však vyvrátil, že by sám žebral. Lidé prý občas sami nějaké peníze bezdomovcům dají, on se však nikoho o nic neprosí.

Většinu času tráví venku, nejčastěji na svém oblíbeném místě v parku na lavičce, a pije víno. Někdy, zejména v zimním období, se chodí zahřát do budovy charity, občas využije možnost noclehu. Veřejnosti se vyhýbá, nechce nikoho obtěžovat, má rád svůj klid.

Sebepojetí a vnímání světa

Pan Karel je, dle svých slov, „vlk samotář“. Dále o tom, jakým je člověkem, hovořit odmítl. Přestože svůj život neprožil tak, jak si kdysi dávno představoval, říká, že život je krásný, dokonce zdůraznil, že i pro něj. Nicméně dále toto sdělení nerozvedl.

Hodnoty

Z informantova vyprávění je zřejmé, že na život jistým způsobem rezignoval. Na první (a snad jedinou) pozici staví víno a cigarety, nic jiného jej prakticky nezajímá a naprosto otevřeně to přiznává. Stejně tak řekl, že pokud by mu někdo nabídl peníze, jídlo nebo víno, vybral by si víno.

Sociální vztahy

Co se týče primární rodiny informanta, během rozhovoru se o ní téměř vůbec nezmiňuje. O svých rodičích pan Karel nemluví. Celkem měl pět sourozenců, s žádným z nich není již řadu let v kontaktu a ani neví, zda jsou ještě naživu.

Informant má děti, zmiňuje se o dvou synech. S nimi ani se svou bývalou ženou neudrží žádný kontakt. Má však informace o tom, že jeden z jeho synů je ve vězení a druhý údajně dělá ředitele policie. Ten se mu však, pokud ho na ulici náhodou zahlédne, vyhýbá.

Pan Karel se označuje za „vlka samotáře“, nemá kolem sebe žádnou skupinku dalších bezdomovců, se kterými by se přátelil. Lidem nevěří, dokonce tvrdí, že nevěří ani sám sobě. Pokud tráví nějaký čas v budově charity, s ostatními se moc nebaví. Jinak většinu času tráví venku na svém vyhlédnutém místě v parku na lavičkách. Zde se stahuje do ústraní,

aby neobtěžoval lidi okolo a aby lidé neobtěžovali jeho. Občas se stane, že na něj někdo zavolá policii, možná v dobré víře, zda nepřestal dýchat, a policie ho pak z parku vyhodí. Nemá jim to za zlé, rozumí tomu, že je to jejich práce. Neví však, kam má jít, protože ho všude vyhánějí. A tak se vrací na stejné místo a doufá, že bude mít klid.

Návykové látky

Pan Karel dle vlastních slov své první pivo měl až ve svých 35 letech. Říká, že alkohol nenáviděl, a dokonce bil vlastního bratra za to, že pil. Nakonec však po letech alkoholu sám propadl.

Informant otevřeně přiznává svou závislost na alkoholu a cigaretách. Dříve prý užíval tvrdý alkohol, nicméně ten mu zavařil na další problémy, které vyvrcholily až v trestnou činnost. Dnes tedy pije „jen“ víno, zato od rána do večera. Víno doslova přirovnává k vodě. Má po něm prý čistou hlavu a pomáhá mu přečkávat den po dni. Několikrát během rozhovoru uvádí, že víno a cigarety jsou to jediné, na čem mu záleží a co ho zajímá.

Jiné návykové látky dle svých slov neužívá.

Charita a jiné služby

O existenci charity se dozvěděl sám. V zimě využívá možnosti noclehu za drobný poplatek. Většinou se v charitě nestravuje, jen výjimečně si vezme polévku, pokud venku opravdu mrzne a chce se zahřát. O dalších službách charity, které by využíval (např. sprcha, výměna prádla) se nezmiňuje.

Budoucnost

Pan Karel nemá žádné pozitivní vyhlídky do budoucnosti a ani žádnou motivaci. Velkou část života prožil ve vězení a po návratu skončil rovnou na ulici. Na tento stav si zvykl, nesnaží se svou situaci změnit. Dle svých slov už jen čeká na to, až jeho život a s ním i jeho trápení skončí.

4.5.3 Příběh pana Václava (52 let)

Současná situace

Pan Václav je v době uskutečnění rozhovoru rok bez domova, ale před deseti dny začal bydlet na ubytovně. Zmínil se, že to už bylo potřetí, co byl bezdomovcem, a pokaždé si poradil sám, bez cizí pomoci. Vždy si uvědomil, že takový život nechce a odrazil se ode dna. Stejně tak tomu bylo i v tomto, snad posledním, případě.

Hledá si brigády a vypomáhá také v charitě, aby se měl od čeho odrazit. Momentálně však často navštěvuje lékaře, je tedy pro něj složitější sehnat nějakou práci, ve které by mohl zůstat déle.

Z rozhovoru s informantem je zřejmé, že svůj život ještě nevzdal, má snahu svou situaci změnit k lepšímu. Během rozhovoru také velmi často vtípkoval a používal ironii, působil dojmem vyrovnané osobnosti.

Život předtím

Informant se vyučil v oboru zedník, ve stavebnictví pracoval celkem 25 let. Poté nějakou dobu pracoval ve firmě vyrábějící vozíky. Zmínil se také, že pracoval na živnost, nicméně nakonec živnost ukončil, protože nezvládal dodržovat nezbytné náležitosti, co se týkaly povinných odvodů, placení pojištění apod. Poté skončil na pracovním úřadě a tím se pomalu dostával ke dnu. Na přímé dotázání, co se stalo, že skončil na ulici, a to rovnou 3x, neodpověděl, z odpovědi vycouval a začal mluvit o něčem jiném. Jediné, co k tomuto řekl, bylo, že se to „nějak semlelo“ a ani neví, jak.

Život bez domova

Počátky bezdomovectví byly pro pana Václava náročné, nicméně rychle pochopil, jak to na ulici chodí. Aby si mohl obstarat jídlo, musel si začít nějakým způsobem vydělávat peníze. Nejčastěji si vydělával odevzdáváním sběru, nicméně tímto způsobem si přišel mnohdy jen na pár korun. Spával venku a sám si po nějaké době řekl, že v takovémto způsobu života pokračovat dál už nechce. Aby si zařídil bydlení alespoň na ubytovně, musel splnit povinné náležitosti. V tom mu pomohli sociální pracovníci charity, jejichž poradenské služby využívá.

Informant říká, že peníze nikdy nežebрал, protože se stydí. Přiznává však, že mu občas kolemjdoucí peníze dali sami ze své vůle, vždy byl za tuto pomoc vděčný a dotyčným slušně poděkoval. Dalším zdrojem peněz jsou pro něj brigády, které jsou většinou „na černo“.

Sebepojetí a vnímání světa

Pan Václav se nad otázkou ohledně vnímání sebe sama důkladně zamyslel. Jako svou přednost uvádí, že je aktivní, nebo byl, velmi aktivní. Vysvětluje to tak, že v době, kdy ještě nebyl bezdomovcem, chodil spoustu let do práce a pracoval od rána do večera. Pracovitost považuje za svou silnou stránku, jen v současné době si už uvědomuje, že vzhledem ke svému věku a zdravotnímu stavu již nebude moci nikdy vykonávat tak těžkou práci, jakou vykonával dříve. K negativním vlastnostem se nevyjádřil, nebyl na ně přímo tázán.

Lidi okolo sebe vnímá tak, že někteří jsou dobří a jiní špatní. Přestože se pan Václav ocitl 3x na ulici, z rozhovoru vyplývá, že na život nezanevřel. Svět je pro něj místem, na kterém stojí za to žít, stále má motivaci a chuť snažit se, aby změnil svůj život k lepšímu.

Hodnoty

Jako jednu z nejdůležitějších věcí, které přikládá význam, uvádí možnost mít partnerku, tedy osobu, která by mu byla oporou. Na dalším místě je pro něj jistota bydlení – nyní sice žije na ubytovně, rád by si však co nejdříve zařídil něco lepšího. S tím souvisí další věc, které přikládá vysokou hodnotu, a tou je jisté zaměstnání a příjem.

Práci přikládal velkou váhu již v dobách, kdy nebyl bezdomovcem, říká o sobě, že byl velmi aktivní a pracovitý, práce pro něj znamenala mnoho.

Sociální vztahy

Informant vnímá některé lidi jako dobré, jiné jako špatné. V současné době neudrhuje žádná přátelství, tvrdí, že kamarádi nejsou a existují pouze známí. Svě tvrzení odůvodňuje tím, že různí lidé ho několikrát podvedli a zažil nejrůznější zklamání. Většinu času tráví sám. Občas se venku sdružuje s dalšími lidmi bez přístřeší, ale jak říká, nemůže nikomu stoprocentně věřit. Narovinu říká, že život na ulici ho naučil důležitou dovednost – nevěřit lidem. Zároveň však uznává, že nevěřit vůbec nikomu není pro člověka dobré. Podle něj člověk potřebuje mít v někom i oporu, aby se neutápěl ve svých depresích sám. Moc rád by ještě v budoucnu někoho takového našel, chtěl by si najít ženu, se kterou by mohl žít.

Co se týče rodinných vztahů, pan Václav udržuje kontakt se svou matkou a se svým bratrem. Zmínil se o tom, že jeho matka žije momentálně v domově pro seniory, údajně jí tento pobyt zařídil právě on. Je zřejmé, že o svou rodinu má starost, nicméně sám říká, že nakonec nejhůř dopadl on sám.

Po dotázání na vztahy s veřejností uvedl, že občas se mu stává, že ho lidé odněkud vyhánějí a jsou vulgární a agresivní. Snaží se tyto projevy nevnímat, avšak není to jednoduché. Říká, že člověk se může navenek tvářit, jako že ho to netrápí, ale hluboko v hlavě se tyto scénáře neustále přehrávají. To je podle něj také důvod, proč bezdomovci propadají alkoholu.

Návykové látky

Podle slov pana Václava se člověk na ulici naučí pít alkohol v nadměrném množství. Sám také přiznává, že alkohol užívá, zároveň však tvrdí, že se snaží mít svou závislost pod kontrolou. Jako důvod, proč alkohol užívá (a nejen on, ale i ostatní lidé bez domova), uvádí, že s alkoholem může potlačit své problémy, negativní myšlenky a nudu po celý den.

Jeden den na ulici je pro bezdomovce velmi dlouhý a pokud si nějakým způsobem obstarají peníze, za které si alkohol pořídí, pak ho pijí, aby zapomněli a nad ničím nepřemýšleli.

Informant se údajně již pokoušel s alkoholem úplně přestat, ale potom měl stavy, kdy se potřeboval napít ještě většího množství než obvykle. Proto tedy alkohol dále užívá, ale snaží se to nepřehánět.

Na počátku rozhovoru ironicky poznamenal, že užívá pervitin, posléze se začal smát a vysvětlil, že jde o ironii. Na drogy by, dle svého tvrzení, nesáhnul, ale neodsuzuje nikoho, kdo užívá i jiné látky než alkohol.

Charita a jiné služby

O tom, že charita poskytuje poradenství a pomoc osobám bez přístřeší, se informant dozvěděl od někoho z uživatelů těchto služeb. Vysvětlil mu, jak to v charitě funguje a kde se nachází. Je zřejmé, že v případě pana Václava odehrála charita velmi významnou roli, co se týče poradenství ohledně vyřízení sociální podpory a náležitostí nutných k tomu, aby jej přijali do ubytovny. Také dobrovolně vypomáhá na charitě s úklidem.

Budoucnost

Nyní, když si informant dokázal zařídit bydlení na ubytovně, chtěl by se posunovat dál. Na ubytovně spokojený není, rozhodně tam zůstat nechce, nicméně uznává, že je to lepší než spát venku.

Hned po vyřešení zdravotních problémů by si chtěl najít jakoukoli dlouhodobější brigádu a později dlouhodobé zaměstnání, které by měl jisté. Byl by rád, kdyby sehnal práci s ubytováním. Později by si chtěl zařídit plnohodnotné bydlení, rád by si také našel ženu, která by mu byla oporou. Věří, že když už se dokázal 3x odrazit ode dna a vydrží se snažit dál, dokáže toho všeho dosáhnout. Prozatím má motivaci se snažit a prožít ještě několik, pokud možno, krásných let.

4.6 Výsledky výzkumného šetření

V této kapitole autorka prezentuje odpovědi na výzkumné otázky, jež vyplynuly z vlastního výzkumného šetření. Zjištěné odpovědi na otázky jsou prezentovány s ohledem na životní příběh každého jednotlivého informanta. Výsledky výzkumného šetření nelze zobecnit, jelikož byla využita metoda interpretativní fenomenologické analýzy, pomocí které se výzkumník zaměřuje na jednotlivce a jeho zkušenost do hloubky (Gulová, Šíp, 2013).

4.6.1 Hlavní výzkumná otázka

Jak ovlivnila ztráta domova dosavadní život informantů?

a) **Simona**

Na základě provedené analýzy rozhovoru s informantkou bylo zjištěno, že se negativní zkušenost v podobě ztráty domova promítla zejména do oblasti psychické nepohody. Ztráta přístřeší, ale také blízkých osob, zejména dcery, je pro informantku stresujícím zážitkem. Vzhledem k okolnostem, za jakých paní Simona přišla o bydlení, lze říci, že ztratila důvěru k lidem, jelikož ji „zradila“ její vlastní matka. Zároveň si však nyní uvědomuje, že byla chyba na její straně a že matka to s ní nemyslela vůbec špatně. Kromě důvěry v lidi ztratila paní Simona také pocit bezpečí.

Z vyprávění informantky je zřejmé, že teprve po této osudové události si začala uvědomovat svůj problém, přestože již v minulosti byla několikrát v protialkoholní léčbě. Až po ztrátě domova si uvědomila, že mohla zkusit problémy řešit jinak než pitím alkoholu. Zdá se, že v současné době má paní Simona alkohol v rámci možností pod kontrolou, avšak nemá pod kontrolou celou svou aktuální situaci. Sama říká, že během počátků bezdomovectví, kdy ještě více pila, pod vlivem alkoholu udělala nějaké věci, které ji dnes „dohání“. Má dluhy na pokutách za jízdu MHD bez jízdního dokladu, dluží také na výživném či za pobyt na záchytné stanici. Nyní se obává, že pokud si sežene práci, bude jí velká část z výplaty stržena.

Zatímco v minulosti měla paní Simona chuť všechno vzdát, dnes působí, že je plná elánu a rozhodnutá bojovat a zlepšit svou situaci.

b) **Karel**

Život informanta Karla byl negativně ovlivněn zejména dlouhodobým pobytem ve vězení, odkud se vrátil v již důchodovém věku. Trestu odnětí svobody předcházela Karlova nekontrolovatelná touha po alkoholu. V důsledku opilosti nedokázal plně kontrolovat své emoce a dopustil se trestného činu. Vzhledem k tomu, že se jednalo opravdu o dlouhodobý pobyt za mřížemi, přišel informant naprosto o všechno. Říká, že předtím měl všechno, co k životu potřeboval, měl kde bydlet. Neupřesnil sice, zda bydlel sám, nebo s rodinou, nicméně je jisté, že nástupem do vězení přišel nejen o bydlení, ale také o kontakty s rodinou a dalšími lidmi.

Po návratu z výkonu trestu odnětí svobody se informant ocitl na ulici a žije zde dodnes. S nikým z dřívějších blízkých není v kontaktu, nikdo se mu nesnažil po návratu žádným

způsobem pomoci. Sám ale tvrdí, že po nikom nikdy nic nechtěl. Nyní nemá kde bydlet, nechodí do práce a jeho zdravotní stav je nevyhovující. Život na ulici mu evidentně neprospívá, nicméně nemá zájem na své situaci cokoli měnit. Nevyhledává ani příliš často služeb charity, pouze v zimních měsících zde občas chodí přespat.

Karel působí jako člověk, kterého nic nezajímá a je mu lhostejné, jak dopadne. Sám dokonce v rozhovoru nejednou prohlásil, že by chtěl konečně zemřít a mít klid.

c) Václav

Negativní životní zkušenost v podobě ztráty domova se v případě informanta Václava promítla zejména do oblasti sociálních vztahů. Sám informant uvádí, že život na ulici ho naučil nevěřit lidem. Je si však zároveň vědom, že aby se člověk neutápěl sám ve svých depresích, měl by mít alespoň jednoho člověka, kterému může věřit.

„Předtím jsem věřil a kolikrát jsem dopadl... Třeba jsem dělal práci, nezaplatili mi a tak dále... No tak ale nejde jako nikomu nevěřit, vždycky se někdo najde...“

„Je špatné nevěřit úplně nikomu, zatvrdit se a pak být jako, jak se tomu říká... Vlk samotář. To je špatný... Na psychiku, na všechno. Ten člověk se pak odrovná sám.“

Z rozhovoru s panem Václavem vyplývá, že život na ulici negativně ovlivnil také jeho psychickou pohodu. S tím souvisí také vznik závislosti na alkoholu.

„Protože když ten člověk vidí lidi venku, co dělají...“ (...) „Zahánějí problémy, myšlenky a tu nudu celý den... Oni si na to víno vždycky nějak vydělají a napijou se, aby zapomněli. Ten den je strašně dlouhý. Nejlepší je noc. Člověk usne a nepřemýšlí. Pak se vzbudí a je realita. A to je už někdy na psychiatra.“

„Ale ono se to řekne, jedním uchem tam a druhým ven... V té palici to furt je. Že člověk spí kolikrát a ty sny...“

„Co se člověk naučí na ulici?“ (...) „Chlastat.“

Případ pana Václava je specifický v tom, že na ulici byl již 3x. Dle jeho tvrzení si vždy pomohl sám. Když už se dokázal ode dna odrazit předtím, v tomto posledním případě už věděl, co vše musí udělat pro to, aby se mohl vrátit k běžnému životu.

„Řekl jsem si to. Prostě jsem spal venku a řekl jsem si, že takhle to dál nejde, musím to zvládnout. A povedlo se.“

4.6.2 Vedlejší výzkumné otázky

1) Jaké je sebepojetí a vnímání světa očima osob bez domova?

a) **Simona**

Informantka se považuje za veselého, optimistického člověka, který bere věci tak, jak mu je život předloží.

„Já si pořád zpívám... Co už včil? Beru to tak, že když už to tak musí bejt, tak to tak je. Nemá cenu se tím užírat.“

„Tady všichni ví, že jsem cáklá. (smích) Někdy mi říkají, že ani nepotřebujou rádio, když jsem s nima já.“

„Musíme se taky zasmát, dělat si legraci. Protože jinak bychom se utrápili.“

Snaží se nic si nevyčítat a mít sama sebe ráda, i když sama není spokojena se svou situací, a hlavně se svým vzhledem. Ten je podle ní hlavním kamenem úrazu, proč si nemůže sehnat práci. V rámci možností se snaží o sebe dbát, využívá sprchy v prostorách Charity. Uvědomuje si však, že na první pohled je poznat, že je bezdomovkyně. Během rozhovoru sama říká, že se vůbec nediví, že má problém sehnat si zaměstnání.

„Oni řeknou: „Najděte si práci...“ V jedněch teplákách? V jedné mikině?“

„Kdybych šla takhle do práce, já bych se nepřijala. Jakože, já jsem vedoucí a přijde taková ženská, jako jsem já... No, v žádném případě!“

„Musíte bejt spokojená sama se sebou, a potom můžou být spokojení i ti ostatní...“

Informantka považuje život venku za nebezpečný, a to zejména v noci. Proto je ráda, že může využívat noclehárnu na Charitě, kde se cítí alespoň trochu bezpečněji.

„Dokud jsem byla venku s přítelem, cítila jsem se v bezpečí, mohla jsem usnout kdekoliv.“

„Sama nemůžu někde zůstat. To ani nevíte, jak je to tady nebezpečný.“

„Kolikrát jsme spali v parku, proběhl borec a sebral mi kabelku, jo... Kdyby tam nebyl přítel, tak jako nevím. Třeba by vytáhl nůž nebo něco...“

„Venku je to jako docela drsný. Proto já radši zůstávám tady na té charitě, cítím se tu v bezpečí.“

b) **Karel**

Informant o sobě říká, že je „vlk samotář“, nikoho nepotřebuje a má rád svůj klid. Blíže se ke vnímání sebe sama odmítl vyjádřit. Vzhledem k jeho kriminální minulosti lze pouze odhadovat, že má možná jisté výčitky svědomí, nicméně toto sám výslovně

v rozhovoru nepotvrdil. Zároveň však tvrdí, že nevěří ani sám sobě, na základě tohoto tvrzení je možné se domnívat, že nemá ke své osobě kladný vztah.

„Jak se říká, vlk samotář.“

„Já nevěřím ani sám sobě.“

„Já měl barák, měl jsem všechno... Najednou se obrátil list a já jsem venku.“

Z jednoho jeho výroku nepřímo vyplývá, že se cítí jako přítěž společnosti.

„Já jsem jak potkan...“

Přesto však považuje život za krásný.

„Život je krásný, ale kreativní.“ „Pro mě taky.“

c) Václav

Při dotazu, jak vnímá sám sebe, se informant na chvíli zamyslel. V otázce nebylo specifikováno, zda se má vyjádřit k pozitivním, nebo negativním vlastnostem, pojetí odpovědi bylo ponecháno na informantovi. Ten se spontánně zaměřil především na své přednosti. Pozitivně na sobě vnímá zejména to, že byl většinu života aktivní a pracovitý, domnívá se, že je takový i v současnosti.

„Hmmm. Moje přednosti?“ (...) „Já jsem kdysi býval celkem aktivní. Do práce jsem chodil, chodil jsem až večer dom... A... Jak to říct? No, prostě jsem byl aktivní. Dělal jsem celý život. Pětadvacet let. Já si myslím, že to je tak asi všechno.“

Informant celkově působí jako člověk vyrovnaný, který si rád dělá legraci. Nepřímo z jeho projevu vyplývá, že svět považuje za místo, na kterém mu zatím stojí za to žít. Je na sebe hrdý, že si dokázal zařídit sociální podporu a místo na ubytovně. Věří, že se dokáže zvednout a vrátit do normálního života.

„Aspoň jsem něčeho dosáhl. Že jsem si zařídil tu sociálku, bydlení a brigády – ted' u těch technických služeb. Nějaký pokrok tam je.“

2) Jaký vliv má negativní zkušenost na oblast sociálních vztahů?

a) Simona

Z rozhovoru je zřejmé, že již v době před ztrátou domova nebyla oblast sociálních vztahů informantky ideální.

„Můj bývalý manžel, ten spáchal sebevraždu, bylo mu 47.“

„Opila jsem se proto, že jsem měla dospívající dceru a ona chtěla moc peněz. Já jsem neměla tolik, byla jsem samoživitelka.“

„Myslela jsem, že mamka mi neublíží, že co je doma, to je doma. No a maminka prostě jednoho dne, když jsem se opila... Jednoho dne jsem už zase nevěděla, kudy kam, napila jsem se vodky. Pak jsem si šla pro druhou, pro třetí... No a s tou třetí už jsem se ani nevrátila domů. Mamka mi vyměnila FABku...“

Ačkoli by se mohlo zdát, že by po této zkušenosti mohla cítit ke své matce nenávisť, sama uznává, že to s ní nejspíš nemyslela špatně. Na druhou stranu se však o matce vyjadřuje odměřeně a vypadá to, že v současnosti se svou matkou neudrží vůbec žádný kontakt. Ten zachovává pouze se svou dcerou, telefonují si.

„Matka si to představovala všechno jinak. Ona to nemyslela špatně... Ona chtěla, abychom jezdili na chalupu...“

„Ona si našla byt dokonce vedle mě ve vchodě! (...) Furt kontrolovat. Furt a furt, furt všechno společně...“

„Dcera bude mít 18. Ted' už je takový pušo, no. Voláme si. Na jednu stranu je s ní legrace, na druhou je na mě našťvaná. Docela mi někdy odsekává... Že: „Noo, mami, co chceš?“ Ale někdy se zasmějeme. Ona je ke mně upřímná.“

„Jezdily jsme spolu na kole...“

Informantka popisuje první chvíle poté, co zjistila, že je bez domova. Říká, že poté, co se hodně opila, probudila se v jiném městě a tam jí došlo, že nemá vůbec nic, že byla okradena o poslední zbytky všeho, co měla u sebe. I to může být jedním z důvodů, proč nevěří lidem. Sama tvrdí, že má pouze dvě bližší osoby, kterým důvěřuje.

„M. je takový dobrák. On by se rozdal. Spíš on potřebuje chránit. Jiní ho oberou, nebo on už jim to radši sám odevzdává. Chudák.“

„Já jsem si ho oblíbila. On mi třeba pohlídá tašku, povídáme si... Mám ho ráda.“

„Pak mám ještě P., to je zas kamarád mého přítele, ten je v kriminále. On ho pověřil, aby tady na mě dával pozor, aby mě hlídal, abych nedělala žádné blbosti.“

„Nejsme spolu pořád, ale vždycky se nějak potkáme, kontroluje, kde spím, jestli náhodou nejsem sama venku.“

„Já jsem nevěděla ani to, kde najít vodu. Přítel mě všechno naučil, ukázal mi, co kde seženu, přihlásil mě na tu Charitu.“

Kromě těchto bližších kontaktů navázala informantka kontakt s pracovníky Charity, kde využívá poradenských služeb. S ostatními lidmi bez domova má pouze povrchní vztahy, na ulici se spolu sice baví a popíjejí, ale nepovažuje je za lidi, kterým by mohla věřit.

„Ruku do ohně bych za ně nedala.“

Co se týče kontaktu s veřejností, sama se k nikomu nehlásí, pouze v případě, kdy je opilá, je schopna někoho požádat o peníze nebo jídlo. Jinak si je vědoma toho, že se svým vzhledem od ostatních liší a že je na první pohled zřejmé, že je bezdomovec. Z tohoto důvodu se necítí mezi lidmi dobře. Popisuje také negativní zkušenosti s chováním jiných osob vůči ní a jiným bezdomovcům. Zmiňuje se ale také o pozitivních zkušenostech, a to zejména o případech, kdy studenti či jiní lidé nabídnou peníze nebo jídlo.

„Studenti nám nosí... Oni nás najdou, ví, že sedíme u nádraží. Jsou hodní.“

„Sekuriťáci útočí, hlavně ti na nádraží.“

„Zřídka se stává, že když někde sedíme na lavičce u baráků, tak někdo řve: „Běžte odsud...“, vyhrožujou policií. Málo, ale stává se to...“

„Taky se stává, že přijede šalina a ani ty dveře radši neotevře. Ale to záleží taky na tom, jak člověk vypadá. Někteří se o sebe vůbec nestarají a nechodí ani na Charitu do sprch.“

Přestože momentálně lidem kolem sebe moc nevěří, přála by si žít normální život a mít někoho, s kým by se cítila dobře.

„Abych byla šťastná... Chtěla bych žít normální život, lidi kolem sebe. Mít pěkný vztah.“

„Bez toho to nejde. Sám člověk není nic.“

b) Karel

Vzhledem k tomu, že informant o své rodině ani jiných lidech mnoho nemluvil, nelze s naprostou přesností potvrdit, zda ztráta domova přímo ovlivnila jeho vztahy k druhým lidem. Je však zřejmé, že společnost nevyhledává a vystačí si sám. Jisté je také to, že o veškeré blízké osoby přišel z důvodu dlouhodobého pobytu za mřížemi.

„Já ani nikoho nechci, já si pomůžu sám... Jak se říká, vlk samotář.“

Teprve po přímém dotázání na jeho rodinu odpověděl, že měl nebo má pět sourozenců. Řadu let s nimi však neudrhuje kontakt a ani o to, dle svých slov, nestojí. Vyrůstal v rodině, ale dále se o ní zjevně bavit nechtěl.

Většinu času tráví venku a sám. Ke svému životu nikoho nepotřebuje, lidem nevěří.

„Potřebuju víno. Jinak nepotřebuju nic, a hlavně nikoho.“

„Já nevěřím ani sám sobě.“

Zmínil se také o tom, že má dva syny. Jeden je v současné době ve vězení a druhý údajně pracuje u policie. Tento druhý syn se čas od času objeví i ve městě, kde pan Karel pobývá, občas se prý potkali. Syn se ale panu Karlovi údajně vyhýbá a dělá, že ho nevidí.

„Děti mám, no...“

„No, jeden je po mně, furt v base. A ten druhý... Když tu někdy jede za matkou a jak mě vidí, tak skočí i do papírnickví, aby mě nemusel pozdravit.“

Pokud Karel zrovna tráví čas na místě, kde se pohybují lidé, občas se mu stává, že mu někdo řekne, aby šel pracovat a neživořil na ulici. Párkrát se setkal i s nadávkami, nicméně většinou se lidem vyhýbá a tráví čas v parku. Občas se však stává, že někdo z kolemjdoucích zavolá policii, protože někdo leží na lavičce a vypadá, že nedýchá. Když však přijede policie, ta ho z parku vyžene. Informant se tedy setkává s nepochopením veřejnosti, neví, kde má trávit čas, když ho odevšud vyhánějí. Dále však potvrzuje, že zkušenosti s policií má dobré. Stejně tak si ani přes opakované dotazování nestěžoval, že by se stal někdy obětí útoku na svou osobu. Naopak, vnímá to tak, že pokud na něj lidé zavolají policii, volají z čisté starostlivosti, než že by ho chtěli vyhánět.

„Akorát lidi jsou starostliví, vidí mě chrápat, zvednou telefon...“

„Protože si třeba myslí, že jsem bez dechu, nebo něco. Tak mě vzbudí, no, a ven... Z tržnice vás vyhodí a řeknou „běžte do parku“, a v parku vás vyhazují z parku. To mi byl čert dlužen. Ale tak je to jejich práce...“

Pohledy cizích lidí na něj jako bezdomovce nijak neřeší. Nezajímá ho, co si o něm druzí lidé myslí.

„Vůbec. Mně je to jedno.“

c) Václav

Pan Václav se během rozhovoru nezmínil o vztazích před tím, než přišel o střechu nad hlavou, dokonce sám říká, že aby neskončil na ulici, nesnažil se mu nikdo pomoci.

„Vzpomínám matně, ale... Ani ne.“

Informant se krátce zmínil o své rodině, v současnosti je v kontaktu se svou matkou a bratrem. Údajně on sám zařídil, aby matku přijali do domova pro seniory a jeho bratra do ústavu. Cítí velkou zodpovědnost za oba.

„Musím se postarat. Já jsem se postaral vlastně o máti, že šla do domova důchodců, pak o bráchu... Akorát já jsem na tom dopadl nejhůř, no... Protože jsem dobrák. Nebo blbec? Jak se to vezme...“

Momentálně neudrhuje žádná bližší přátelství. Výjimečně tráví čas s jinými bezdomovci venku, nejčastěji však raději pobývá na ulici sám. Z jeho vyprávění je zjevné, že zažil nejružnější zklamání ze strany jiných lidí, proto se stará hlavně sám o sebe.

„Kamarádi nejsou. Nikdy. Jenom známí. Lidi podvádí a tak dále.“

„Já poslední dobou jsem samostatný... Protože ti lidi jsou taky pěkný potvory. Dostal jsem první sociálku, co udělali? Říkám, kluci, tady je tisícovka, běžte koupit grilovaný kuře a hořčicu... No, přišli a bohužel, no... Utratili... Takže moc jako nikomu nevěřím, no... Pár lidem. Tak to chodí na ulici, no...“

Říká, že život na ulici ho naučil především nevěřit lidem. Vzápětí však dodává, že nelze nevěřit všem. Nemyslí si, že být tzv. „vlk samotář“ je dobré. Dle jeho slov musí mít člověk nějakého člověka, kterému může alespoň trochu věřit a považovat jej za oporu.

„Jedna věc určitě. Nevěřit lidem.“

„Předtím jsem věřil a kolikrát jsem dopadl... Třeba jsem dělal práci, nezaplatili mi a tak dále...“

„No tak, ale nejde jako nikomu nevěřit, vždycky se někdo najde... Nějaký kamarád, oukej...“

„Je špatné nevěřit úplně nikomu, zatvrdit se a pak být jako, jak se tomu říká... Vlk samotář. To je špatný... Na psychiku, na všechno. Ten člověk se pak odrovná sám.“

Vztahy s ostatními lidmi, kteří nejsou bezdomovci, má neutrální. Občas se setkává s nadávkami a agresivním jednáním lidí, ať už ke své osobě, nebo k jiným bezdomovcům. Říká, že se snaží tyto negativní projevy nevnímat, nicméně hluboko v hlavě se vždy některé z nich uchovají. Přiznává, že mu není jedno, jak se někteří lidé chovají a jak vnímají bezdomovce.

„Nooo, někdy jsou dobří, někdy špatní.“

„Občas nějaké průpovídky jsou, ale na to člověk nesmí reagovat, protože by se něco mohlo stát, že...“

„Stává se občas... Že mi řeknou: „Ty kurvo, vypadni odsud“, nebo něco takového...“

„Ale ono se to řekne, jedním uchem tam a druhým ven... V té palici to furt je.“

Na druhou stranu má s některými lidmi naopak pozitivní zkušenosti, zejména v případě, že mu sami nabídnou peníze nebo jídlo. K těmto lidem cítí velkou vděčnost. Sám se neodvažuje prosit o peníze, stydí se. Pokud mu však někdo něco sám nabídne, neodmítá.

„Kolikrát jsem seděl venku a přišli studenti nebo nějakí lidi a říkali: „Vy jste nějak smutnej, tady máte dvě stovky.“ A já říkám: „Dik!“ Ale nikdy jsem neřekl někomu, jestli má 5 korun, nebo tak... Já jsem si vydělával na tom sběru. A byl jsem soběstačnej, ještě teda jsem.“

„Ale vím, že kluci jako somrují, no. A někdy až sprostě. Že ještě i nadávají. Ale já si vydělám.“

3) Jak ovlivnila negativní životní zkušenost názory, postoje a uspořádání životních hodnot informantů?

a) Simona

Z vyprávění paní Simony vyplývá, že dříve řešila problémy tím, že se opila. Alkohol byl pro ni na prvním místě, z tohoto důvodu byla několikrát v protialkoholní léčebně. Otázka „Co pro Vás bylo předtím nejdůležitější?“ zůstala bez odpovědi a informantka se rozplakala. Lze usoudit, že lituje toho, jak dříve své problémy řešila a kam až se tímto stylem života dostala.

„Kdybych věděla, co to je, tak bych do toho nešla. Přehodnotila bych to všechno. Ale už bych musela znát to, co znám teď.“

Nyní je pro ni nejdůležitější odrazit se ode dna, začít pracovat a mít kde bydlet. Ze všeho nejvíc by se chtěla vrátit domů a trávit společné chvíle se svou dcerou. Změnil se také její postoj k problémům. Dříve problémy řešila alkoholem, nyní se snaží alkohol co nejvíce omezit a brát věci tak, jak jsou. Nejráději si zpívá a dělá legraci sama ze sebe.

„Co mám jiného dělat? Ted' to takhle je a nějak to půjde.“

„Musíme se taky zasmát, dělat si legraci. Protože jinak bychom se utrápili.“

b) Karel

Na přímé dotázání, zda se on sám nějak změnil, odpověděl, že ne. Připadá si pořád stejný. Z rozhovoru je však patrné, že dříve, než skončil ve vězení, pro něj byla důležitá práce a hlavně peníze, které si vydělal. Práce ho bavila a docela i naplňovala, pak ale začal přicházet na chuť alkoholu a lze konstatovat, že se stal jeho prioritou. Z rozhovoru však přece jen vyplynula nějaká změna, a to, že dříve byl informant pravděpodobně družnější než v současnosti. Zmínil se totiž o tom, že míval hodně peněz, chodil do barů a hospod a platil útratu i za ostatní lidi. Oproti tomu dnes společnost lidí nevyhledává, hlavně chce mít klid, a proto chodí na své oblíbené odlehlé místo v parku.

„(...)měl jsem u sebe asi, já nevím, 50 litrů... Ještě jsem každému kupoval kořalky...“

„Já měl barák, měl jsem všechno... Najednou se obrátil list a já jsem venku.“

V současné době pro Karla peníze nejsou až tak důležité. Tvrdí, že i když je člověk na ulici, vždy si je nějakým způsobem vydělá. Stačí mu, aby měl na jídlo.

„Od nikoho nic nechcu.“

„Jo, pokud by mi to nabídl, tak jo, to bych neodmítl. Ale člověk si jaksi vždycky vydělá.“

Potíže s nadměrnou konzumací alkoholu měl již před nástupem do výkonu trestu, a tedy po návratu na svobodu po velice dlouhé době alkoholu znovu propadl.

Přestože v minulosti měl kde bydlet a všechno, co potřeboval, skutečnost, že po návratu z vězení skončil na ulici, jej podle jeho slov nijak zvlášť nezasáhla.

„Zvyk je železná košile.“

c) Václav

Na ulici se ocitl celkem 3x a pokaždé se dokázal sám zase postavit na vlastní nohy. Přestože mu život nadělil různé rány, stále působí optimisticky, má motivaci a snahu svůj život změnit k lepšímu. Z rozhovoru přímo nevyplývá, jaké postoje a názory měl informant v době před ztrátou přístřeší, nicméně, co se týče práce, ta pro něj vždy měla vysokou hodnotu. Uvádí, že pracoval celé dny po dobu 25 let a byl velmi aktivní. Snaží se pracovat i nyní, ovšem v závislosti na svém momentálním zdravotním stavu. Proto alespoň vypomáhá v charitě a pracuje u technických služeb a hledá si brigády.

„To je něco... Když je člověk venku, tak to je, jak kdyby jel na dovolenou a všechno zapomněl doma.“

„Řekl jsem si, že takhle to nejde dál a prostě jsem šel a vyřešil to.“

„Když jsem byl venku poprvé, tak jsem byl pod mostem a šel jsem ráno do práce. Hladovej, bez všeho, pomohl jsem si, a teďka taky. Prostě, jako, musím bojovat. Jinak to nejde.“

V době, kdy ještě nebyl bezdomovcem, se odvážil dokonce pracovat na živnost. Nicméně, jak sám uvádí, z důvodu špatné platební morálky musel živnost zrušit. Poté skončil na úřadu práce a od té doby začal pociťovat, jak se dostává ke dnu.

„Dělal jsem zateplováčky a pak jsem dělal i na živnost. To jsem si troufl, a nevyšlo to... Špatná platební morálka. Tak jsem to ukončil a skončil jsem na pracáku.“

Pan Václav má v současné době zcela jasno, co je pro něj důležité. Je zřejmé, že v současnosti je pro něj důležité najít si člověka, ve kterém by mohl mít oporu. Dále si chce najít zaměstnání a lepší bydlení, na ubytovně zůstat nechce, považuje ji pouze za odrazový můstek.

„Se budu snažit dál. Musím. Ono není zbylí.“

„No, najít si tu práci. Aspoň brigádu. I kdyby na černo, to je jedno. Prachy, zaplatit si nájem a postupovat. Já to zkusím teďka po malých krůčkách a uvidí se.“

„Někoho si najít. Nějakou oporu, to je jasný. Myslím jako babu.“ (...) „A pak normální zaměstnání a normální bydlení. A já s tím bojuju v podstatě celou dobu, co jsem venku. Protože už teďka, když jsem se snažil to nějak srovnat, tak musím pokračovat dál. A já si myslím, že budu.“

4) Jakou souvislost s bezdomovectvím má užívání návykových látek?

a) **Simona**

V případě informantky je zřejmé, že užívání návykových látek, v tomto případě nadměrného množství alkoholu, mělo přímou souvislost se vznikem jejího bezdomovectví. V minulosti byla informantka několikrát léčená s alkoholovou závislostí, avšak sama uznává, že po návratu vždy dokázala fungovat několik měsíců, někdy i rok, ale nakonec se k alkoholu znovu vrátila. To se však nelíbilo její matce a jednoho dne došlo k tomu, že jí vyměnila zámek ve dveřích.

„Ona nesnesla ten alkohol.“

„Byla jsem několikrát léčená od 40 let. Vždycky jsem se vrátila, chodila do práce, nějakou dobu fungovala... A zase jsem se napila. Takže můj problém je možná ten alkohol.“

V současné době, kdy je informantka přes 2 roky bez přístřeší, se snaží alkohol omezovat, jak jen to jde. Důvodem je hlavně to, že nechce spát venku, ale do Charity je vstup povolen pouze v případě, že nebude mít více než 0,8 promile.

„Nepiju, jak někteří tady už od rána. Ale zase neříkám, že se nenapiju...“

„Přišla jsem už i s nulou, to se můžete klidně i zeptat.“

Přiznává však, že díky alkoholu ztrácí zábrany. Alkohol je pro ni také mnohdy jedinou možností, jak potlačit pocity smutku, a to jí pomáhá.

„Já nežebrám. Když jsem střízlivá, neudělám nic, já se stydím. Ale pod vlivem alkoholu... Musíte mít v té hlavě něco, abyste to dokázala udělat.“

„S alkoholem jdou zábrany pryč, a to vám tady řekne asi každý.“

„Já jsem třeba nepila 3 týdny. Ale mně je ještě víc smutno. A teď když vidíte ty páry, rodiče s děckama... Jak jezdí na kole, nebo jedou s lyžema na hory... Když jste střízlivá, tak vám to docvakává úplně všechno. Když se napijete, tak to jde trochu pryč. Fakt jako...“

b) **Karel**

Informant o sobě tvrdí, že v minulosti nenáviděl alkohol a své první pivo měl údajně až ve 35 letech. Od té doby začínal alkohol užívat v čím dál větší míře, až přestával mít pod kontrolou své emoce a činy. Podle tvrzení pana Karla byl právě alkohol hlavním viníkem, proč se nedokázal ovládnout a spáchal trestný čin. V důsledku toho dle svých slov strávil spoustu let za mřížemi. Z výkonu trestu odnětí svobody se vrátil, dá se říci, v důchodovém věku. To je podle něj důvod, proč se ani nesnažil hledat si zaměstnání a svou situaci změnit.

Během života na ulici kouří cigarety a ve velkém množství užívá alkohol. Tvrdí, že pije pouze víno, tvrdý alkohol údajně mohl za všechny jeho dřívější excesy.

„Co jsem dělal včera? Chlastal. (Smích.)“

„Se ožeru, usnu někde na lávce...“

„Ne, jenom víno. Kořalku nepiju.“

„To je jak voda. To mám čistou palici. Z kořalky... Za kořalku jsem si, slečno, odseděl 27 let a 4 měsíce. Hm... (Chvilé ticha.) Paragraf 219, říká vám to něco?“ (...) „Vražda.“

V rozhovoru několikrát otevřeně přiznává, že alkohol je pro něj velmi důležitý, je zjevné, že ve stavu opilosti lépe přečkává den po dni.

„Kašlu na to. Mě zajímá jenom, abych měl co kouřit a chlastat. Jinak mě nezajímá vůbec nic. Co by mě taky mělo zajímat, že? Když jsem na ulici...“

c) Václav

Podle slov pana Václava člověk bez domova propadne závislosti na alkoholu, ať chce nebo ne. Alkohol pro tyto osoby představuje jakýsi prostředek, pomocí kterého mohou zapomenout na své problémy a přečkávat den po dni.

„Co se člověk naučí na ulici?“ (...) „Chlastat.“

„Zahánějí problémy, myšlenky a tu nudu celý den...“

„Ten den je strašně dlouhý. Nejlepší je noc.“

„A občas ty depky tam byly, to je jasný. A proč? Problémy. A proč lidi pijou na ulici? Aby to všechno vymazali z hlavy, to je jasný.“

Sám přiznává, že a alkoholem má problém, ale snaží se mít svou závislost pod kontrolou. Po požití alkoholu není agresivní a konfliktům se vyhýbá.

„No, s tím mám problém.“ (...) „Stoprocentně. Ale ještě to kočíruju. Ale napiju se, no.“

„Ale jinak nejsem agresivní, to ne. Já to držím v sobě. Když vidím nějaký konflikt, radši jdu pryč a prostě to zkusím nějak vstřebat.“

Kromě alkoholu pan Václav kouří nikotinové cigarety, jiné návykové látky neužívá.

5) Jakou pozici mezi hodnotami zaujímají návykové látky v životě člověka bez domova?

a) Simona

Z rozhovoru s informantkou vyplynulo, že alkohol byl pro ni důležitý hlavně v době před a na počátku jejího bezdomovectví. Vzhledem k tomu, že byla několikrát v léčeni, neuměla tehdy řešit problémy jinak než alkoholem.

„Já řeším situaci flaškou.“

„Když jsem zjistila, že mě matka vyhodila, tak jsem si šla koupit dvě vodky (...) a že spáchám sebevraždu.“

V současné době je pro informantku na prvním místě získat nějaké peníze, aby se měla takzvaně od čeho odrazit, najít si práci s bydlením. Ze všeho nejvíc by si přála vrátit se domů, ale sama říká, že to nelze.

„Nechci bydlet na ubytovně, chci domů. Já se nechci flákat po zbytek života po ubytovnách a žít takovýmto stylem života. Pokud se mi to nepovede, tak můj život do padesáti, nazdar.“

„Jestli mi to přituknou, tak dostanu tu sociálku a od toho se chci pomalu odpíchnout.“

Momentálně se informantka snaží alkohol omezit co nejvíc, ale přiznává, že jí pomáhá zbavit se splínů, a tak si bez něj stále nedovede život představit. Na druhou stranu však říká, že když jí někdo nabídne peníze, jídlo, nebo alkohol, vybrala by si buď jídlo, nebo peníze, které by si mohla uschovat na horší časy. Alkohol by si podle svých slov na prvním místě nevybrala.

„Já bych si vzala buď peníze, za které bych si koupila jídlo, a ještě by mi nějaké peníze zbyly, anebo rovnou jídlo. Ten alkohol bych teda nemusela.“

*„Jednou nám už ale borec nabízel. Že nám koupí buď dvě flašky alkoholu, nebo jídlo. Tak já jsem mu nadiktovala, co potřebujeme. Říkám, se*em na alkohol.“*

Informantka neužívala a neužívá žádné drogy, přestože jí byly několikrát nabídnuty. Užívá pouze alkohol a nikotinové cigarety.

„Já normálně nekouřím. Jenom, když se napiju. Někteří nevydrží bez cigarety.“

„I když mi už nabízeli, tak drogy neeee. Já už bych to pak vůbec neměla pod kontrolou, do toho bych nešla.“

„Dneska jsem ještě nepila, nekouřila, a je mi dobře. Někteří tam pili od rána a třepou se venku zimou, protože je tady nepustí. A komu je líp? Mně.“

„Vyhybejte se alkoholu. Radši vůbec nepijte, protože vidíte, co to s náma dělá.“

b) Karel

Informant naprosto otevřeně přiznává, že je na alkoholu a cigaretách závislý a že víno je jediná věc, na které mu záleží. Nesnaží se svou závislost korigovat, nemá motivaci a důvod, proč by měl alkohol a cigarety omezit nebo s pitím a kouřením přestat. Se svou současnou situací není spokojený, je s ní však smířený.

„Slečno, jak dlouho já tady ještě můžu smrdět?“

„Potřebuju víno. Jinak nepotřebuju nic, a hlavně nikoho.“

„Aby mně koupil 5 litrů vína. (Smích.)“ (Pozn.: Odpověď na otázku, co by si přál, kdyby mu někdo mohl splnit přání.)

„Mě zajímá jenom, abych měl co kouřit a chlastat. Jinak mě nezajímá vůbec nic. Co by mě taky mělo zajímat, že? Když jsem na ulici...“

c) Václav

Informant přiznává, že užívá alkohol téměř denně. Tvrdí, že i kdyby člověk nikdy předtím alkohol nepil, na ulici by se pít naučil. Alkohol napomáhá osobám bez přístřeší přečkat den a zahnat chmury. Sám se ale snaží mít svou závislost pod kontrolou.

„Co se člověk naučí na ulici?“ (...) „Chlastat.“

„Zahánějí problémy, myšlenky a tu nudu celý den...“

„Oni si na to víno vždycky nějak vydělají a napijou se, aby zapomněli. Ten den je strašně dlouhý. Nejlepší je noc. Člověk usne a nepřemýšlí. Pak se vzbudí a je realita. A to je už někdy na psychiatra.“

Uvedl, že se už v minulosti pokusil přestat pít, nicméně poté začal pít ještě více.

„Já jsem kolikrát přestal i pít. Ale ty následky pak... Musel jsem si pak dát trochu víc.“

Přestože alkohol panu Václavovi pomáhá zapomenout na problémy, nepovažuje jej za nejdůležitější věc na světě. Při dotazu, co by se mělo stát, aby byl šťastný, odpověděl, že by si chtěl najít partnerku, zaměstnání a mít jisté bydlení.

„Někoho si najít. Nějakou oporu, to je jasný. Myslím jako babu.“

„A pak normální zaměstnání a normální bydlení. A já s tím bojuju v podstatě celou dobu, co jsem venku.“

DISKUSE

Výzkum věnovaný otázce, jak ovlivnila ztráta domova život informantů, byl realizován na vzorku osob bez domova, konkrétně jedné ženy a dvou mužů. Autorka si je vědoma toho, že se jedná o malý vzorek, nicméně vzhledem ke zvolené kvalitativní výzkumné strategii tak bylo možné proniknout do hloubky problému a zabývat se životním příběhem každého informanta individuálně. Z toho důvodu byla zvolena metoda interpretativní fenomenologické analýzy.

Výzkumné šetření s informanty bylo uskutečněno v únoru roku 2020. Všichni účastníci výzkumu byli předem seznámeni s cíli výzkumu a svými právy, včetně práva od výzkumu kdykoli odstoupit. Účastníci byli vybráni pracovníky Charity. Byly pořízeny zvukové nahrávky rozhovorů, které byly dále zpracovány do písemné podoby, pro účely další práce. Rozhovory byly provedeny v prostorách Charity, což mělo své výhody, ale také nevýhody. I přes některá úskalí, která přináší komunikace s osobami bez domova, se podařilo rozhovory uskutečnit a výzkum dokončit.

Na základě rozhovoru s informantkou, pro účely práce označenou jménem Simona, bylo zjištěno, že příčinou jejího bezdomovectví byla závislost na alkoholu, kterou se snažila léčit v rámci několika pobytů v protialkoholní léčebně. Podle jejích slov její matka alkohol nesnesla a jednoho osudného dne jí došla trpělivost a vyměnila zámek u dveří, a tak se paní Simona nemohla dostat domů. První, co udělala, bylo, že si šla koupit další alkohol a rozhodla se spáchat sebevraždu. Nakonec si z té noci nic nepamatuje a ocitla se v jiném městě. Tak začalo její bezdomovectví.

Ztráta domova se v případě paní Simony podepsala zejména v oblasti psychické. Informantka několikrát během rozhovoru říká, že se venku necítí bezpečně, a proto raději využívá možnosti noclehu v prostorách jídelny Charity.

Informantka sama sebe považuje za veselého člověka, snaží se nedělat si těžkou hlavu z toho, jak dopadla. Místo toho plánuje, jakým způsobem se odrazí ode dna a vrátí se k běžnému životu. Paní Simona se však hodnotí negativně, co se týče jejího vnějšího vzhledu. Velmi dobře si uvědomuje, že na ní každý pozná, že je bezdomovec. Když shání práci, požaduje, aby měla i zařízené ubytování, jelikož nechce denně dojíždět, z důvodu toho, jak vypadá. Na zaplacení ubytování však nemá finance, a tak se točí v uzavřeném kruhu. Dalším velkým problémem při hledání zaměstnání je její minulost, má obavy, že v blízké době bude mít exekuce a co si vydělá, o to hned přijde.

Je zřejmé, že během doby, kdy žije paní Simona na ulici, dokázala přehodnotit své postoje k některým věcem a problémům. Sama nyní říká, že kdyby dříve věděla, do čeho jde, velmi rychle by si rozmyslela, jestli bude pokračovat s pitím. Jsou však také věci, které v minulosti nemohla ovlivnit (např. smrt bývalého manžela) a se kterými se musela nějakým způsobem vyrovnávat. Nyní je informantka rozhodnutá svůj život změnit k lepšímu a moct se vídat se svou dcerou. Nejednou v rozhovoru zaznělo, že by se ze všeho nejraději vrátila domů a že by dnes už byla vděčná za každou chvíli, kterou by mohla trávit se svou rodinou.

Druhým účastníkem výzkumu byl pan Karel, ten se svěřil, že za počátky bezdomovectví stojí jeho kriminální minulost. Dle jeho tvrzení strávil 27 let ve vězení za vraždu. Předtím měl údajně všechno, s nástupem do vězení však o všechno přišel. Po propuštění se již neměl kam a ke komu vrátit, přišel zcela o kontakty s rodinou i jinými lidmi. Za jeho trestnou činnost mohl alkohol, kterému znovu propadl také po propuštění z vězení. Otevřeně přiznává, že na ničem jiném mu už nezáleží, jen na tom, aby měl co pít.

Také v případě pana Karla byla zkušeností se ztrátou domova (a v tomto případě navíc s dlouhodobým pobytem ve vězení) zasažena psychická stránka jeho osobnosti. Působí velmi demotivovaně, nemá snahu svou situaci změnit, zcela ztratil smysl života. Dle jeho slov je to neustálé chození od něčeho k něčemu a kdyby si mohl něco přát, chtěl by zemřít. Tuto skutečnost lze vysvětlit jeho již vysokým věkem. Informant vnímá, že už není změnu čas a zcela na svůj život rezignoval.

Třetí účastník výzkumu, pan Václav, je ze všech účastníků výzkumu nejvíce motivován. Přestože byl již 3x na ulici, rozhodl se odrazit ode dna a snažit se změnit svůj styl života. Díky podpoře sociálních pracovníků Charity se mu podařilo vyřídit si sociální dávky a další náležitosti potřebné k přijetí na ubytovnu, kde byl již čerstvě ubytovaný v době pořízení rozhovoru. Ubytování považuje za první stupeň, dále si chce najít práci a pokud možno také partnerku. Je tedy zjevné, že pan Václav má stanovené cíle, kterých by chtěl dosáhnout. Má velkou motivaci, a tedy i život mu zatím pořád dává smysl. Sám říká, že člověk musí mít pro co žít a důvod se snažit.

Výzkumné šetření bylo provedeno se třemi osobami bez domova. Přestože všechny spojuje fenomén bezdomovectví, každého z nich potkal jiný osud. Vzhledem k tomu, že se jednalo o kvalitativní výzkum, výsledky šetření nelze zobecnit na širokou populaci. Například nelze potvrdit, že příčinou bezdomovectví je abúzus alkoholu, přestože tomu tak v mnoha případech je. Již z výzkumného vzorku tří osob bez domova se jeden z informantů od tohoto tvrzení distancuje a říká, že člověk se na ulici naučí pít, i kdyby předtím alkohol

neužíval vůbec anebo jen výjimečně. Navíc potvrzuje skutečnost zjištěnou z odborné studie (Vágnerová, Csémy, Marek, 2018), že bezdomovci pijí zejména proto, aby potlačili svá trápení a aby zahnali celodenní nudu.

Zkušenost se ztrátou domova se promítla zejména do jejich psychické oblasti a negativně ovlivnila sociální vztahy účastníků výzkumu. Všichni tři dotazovaní nezávisle na sobě pronesli, že život na ulici je naučil nevěřit lidem. Nejstarší účastník, pan Karel, netouží po sociálním kontaktu, nemá vazby ani s jinými bezdomovci, s rodinou se nestýká. Naopak Simona i Václav jsou v kontaktu alespoň s některými členy rodiny (Simona s dcerou a Václav s matkou a bratrem). Oba také touží po životě s partnerem či partnerkou, po možnosti mít v někom oporu.

Výzkumem bylo potvrzeno, že bezdomovci středního věku (Simona, 49 a Václav, 52) ještě svůj život nevzdávají a mají alespoň nějakou motivaci a důvod proč žít. Oproti tomu bezdomovec staršího věku (Karel, 67) již žádnou motivaci nemá, smysl života zcela postrádá a touží po jeho konci.

ZÁVĚR

Cílem diplomové práce s názvem *Bezdomovectví jako způsob života* bylo zachytit životní příběhy informantů s životní zkušeností k tématu, v tomto případě se zkušeností s bezdomovectvím, a pokusit se proniknout do hloubky jednotlivých případů. Dílčím cílem bylo zjistit a pochopit názory, postoje a životní hodnoty osob bez domova. Z tohoto důvodu byla zvolena interpretativní fenomenologická analýza jako metoda analýzy, která klade důraz na jednotlivce a má za cíl proniknout do hloubky problému. Jako metoda sběru dat bylo využito polostrukturovaného rozhovoru.

V prvních třech kapitolách autorka předkládá teoretický základ k jednotlivým tématům, jako jsou bezdomovectví, smysluplnost lidského života a sociálně patologické jevy související s bezdomovectvím. Témata teoretických kapitol korespondují s obsahem výzkumu, který je proveden a podrobně popsán v kapitole čtvrté.

Prostřednictvím uskutečněného výzkumu se autorka snažila získat odpovědi na předem připravené výzkumné otázky. Bylo zjišťováno zejména to, jakým způsobem ovlivnila ztráta domova dosavadní život informantů. Pomocí úžeji zaměřených vedlejších výzkumných otázek pak bylo možné zjistit, jaké je sebepojetí a vnímání okolního světa očima lidí bez domova, dále pak bylo zjišťováno, jaký vliv měla negativní zkušenost v podobě ztráty domova na oblast sociálních vztahů. Autorka také zjišťovala, jak ovlivnila negativní životní zkušenost názory, postoje a uspořádání životních hodnot informantů, jakou souvislost s fenoménem bezdomovectví má užívání návykových látek a jak velkou hodnotu pro ně návykové látky mají.

V rozhovorech se autorka nejprve věnuje tomu, jaká je současná situace informantů a jak se do této situace dostali. Poté zjišťuje, jak vypadal jejich život předtím a dává ho do kontrastu se životem na ulici. Dále se v rozhovoru zaměřuje na oblast sebepojetí a sebehodnocení, ale i vnímání okolního světa. Nepřímo zjišťuje, jak se v důsledku ztráty domova změnilo postoje, názory a hodnoty informantů oproti době, kdy měli domov. Práce se zaměřuje také na oblast sociálních vztahů a problematiku užívání návykových látek v souvislosti s bezdomovectvím. Pro doplnění autorka zjišťuje, jakým způsobem se informanti dozvěděli o Charitě a jaké služby využívají. Nakonec řeší otázku budoucnosti, čeho by dotazovaní chtěli dosáhnout, co by chtěli změnit a jaké jsou jejich představy o budoucnosti.

Díky předem připravenému výzkumnému designu se podařilo dodržet všechny náležitosti kvalitativního výzkumu. Odpovědi na výzkumné otázky se podařilo zjistit a předem stanovené cíle diplomové práce byly naplněny.

SEZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH CITACÍ

BALÁŠ, Ondřej, 2015. *Zjišťování počtu lidí bez domova 2014*. Brno: Magistrát města Brna. ISBN 978-80-260-8545-4.

BALCAR, Karel, 2011. *Jakou hodnotu mají hodnoty?* [online]. SLEA – Společnost pro logoterapii a existenciální analýzu. [cit. 10. 5. 2021]. Dostupné z:

http://www.slea.cz/wp/?page_id=396

BARTÁK, Miroslav, 2004. *Zdravotní stav populace bezdomovců v ČR a jeho determinanty I.: (bezdomovství v zrcadle veřejné politiky)*. Kostelec nad Černými lesy: Institut zdravotní politiky a ekonomiky. ISBN 80- 86625-35-4.

CAKIRPALOGLU, Panajotis, 2009. *Psychologie hodnot*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-2295-4.

CAKIRPALOGLU, Panajotis, 2012. *Úvod do psychologie osobnosti*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4033-1.

ČESKO. § 63 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2021 [cit. 11. 2. 2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>

ČESKO. § 5 odst. 1 zákona č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů (zákon o státním občanství České republiky). In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2021 [cit. 11. 2. 2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2013-186>

FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA, 2009. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2781-3.

FITZPATRICK, Suzanne, KEMP, Peter, KLINKE, Susanne, 2000. *Single homelessness: An overview of research in Britain*. Bristol: Policy Press. ISBN 978-18-6134-255-3.

FEANTSA, © 2020. *ETHOS – Evropská typologie bezdomovství a vyloučení z bydlení v prostředí ČR* [online]. [cit. 16. 2. 2021]. Dostupné z:

https://www.feantsa.org/download/cz_8621229557703714801.pdf

- FEANTSA, © 2020. *ETHOS Typology on Homelessness and Housing Exclusion* [online]. [cit. 14. 2. 2021]. Dostupné z: <https://www.feantsa.org/en/toolkit/2005/04/01/ethos-typology-on-homelessness-and-housing-exclusion?bcParent=27>
- FRANČE, Vojtěch, 2008. *Grafologie a psychologie: Abraham Maslow - Pyramida potřeb* [online]. Blog o grafologii. [cit. 14. 5. 2021]. Dostupné z: <http://ografologii.blogspot.com/2008/04/abraham-maslow-pyramida-potreb.html>
- GAVORA, Peter, 2010. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-185-0.
- GULOVÁ, Lenka, ŠÍP, Radim (eds.), 2013. *Výzkumné metody v pedagogické praxi*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4368-4.
- HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ, 2010. *Velký psychologický slovník*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-686-5.
- HECZKOVÁ, Eduarda, © 2001. *Bezdomovci a my* [online]. [cit. 20. 2. 2021]. Dostupné z: <http://www.getsemany.cz/node/292>
- HENDL, Jan, 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-040-2.
- HOLPUCH, Petr, 2011. Bezdomovectví jako přístup k životu. *Biograf* (54): 112 odst. [online]. [cit. 15. 5. 2021]. Dostupné z: <http://www.biograf.org/clanek.php?clanek=v5401>
- HRADECKÝ, Ilja a Vlastimila HRADECKÁ, 1996. *Bezdomovství- extrémní vyloučení*. Praha: Naděje. ISBN 80-902292-0-4.
- HRADECKÝ, Ilja, 2007. *Definice a typologie bezdomovství: zpráva o realizaci aktivity č. 1 projektu Strategie sociální inkluze bezdomovců v ČR*. Praha: Naděje. ISBN 978-80-86451-13-8.
- Internetová jazyková příručka* [online], 2008-2021. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR. [cit. 9. 2. 2021]. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=bezdomovstv%C3%AD>
- KALINA, Kamil, 2015. *Klinická adiktologie*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4331-8.

KLUDKOVÁ, Renáta a Markéta BARTÁKOVÁ, 2016. *Dům na půli cesty Frýdek-Místek, Bílý nosorožec, o.p.s.* [online]. [cit. 1. 3. 2021]. Dostupné z: <https://www.frydek-mistek.cz/cz/o-meste/0694717-dum-na-pul-cesty-frydek-mistek-bily-nosorozec-o-p-s.html>

KOUKOLÍK, František, KOTEK, Lubomír, DRTILOVÁ, Jana, 1996. *Vzpouza deprivantů: o špatných lidech, skupinové hlouposti a uchvácené moci.* Praha: Makropulos. ISBN 80-901776-8-9.

KRAUS, Blahoslav a Jolana HRONCOVÁ, 2010. *Sociální patologie.* Hradec Králové: Gaudemus. ISBN 978-80-7435-080-1.

KŘIVOHLAVÝ, Jaro, 1994. *Mít pro co žít.* Brno: Návrat domů. ISBN 80-85495-33-3.

KŘIVOHLAVÝ, Jaro, 2006. *Psychologie smysluplnosti existence.* Praha: Grada. ISBN 80-247-1370-5.

MAREK, Jakub, STRNAD Aleš, HOTOVCOVÁ, Lucie, 2012. *Bezdomovectví: v kontextu ambulantních sociálních služeb.* Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0090-1.

PRŮDKOVÁ, Táňa a Přemysl NOVOTNÝ, 2008. *Bezdomovectví.* Praha: Triton. ISBN 978-80-7387-100-0.

ŠKODA, Jiří a Slavomil FISCHER, 2014. *Sociální patologie: Závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení.* Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5046-0.

ŠTĚCHOVÁ, Markéta, LUPTÁKOVÁ, Marina, KOPOLDOVÁ, Bedřiška, 2008. *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie* [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. [cit. 10. 2. 2021]. ISBN 978-80-7338-069-4. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/344.pdf>

URBAN, Lukáš a Josef DUBSKÝ, 2008. *Sociální deviace.* Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 978-80-7380-133-5

VÁGNEROVÁ, Marie, 2004. *Základy psychologie.* Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-0841-3.

VÁGNEROVÁ, Marie, 2014. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0696-5.

VÁGNEROVÁ, Marie, Ladislav CSÉMY a Jakub MAREK, 2013. *Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2209-5.

VÁGNEROVÁ, Marie, Ladislav CSÉMY a Jakub MAREK, 2018. *Bezdomovectví ve středním věku: Příčiny, souvislosti a perspektivy*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-4054-9.

VÁGNEROVÁ, Marie, Ladislav CSÉMY a Jakub MAREK, 2018. Narativní analýza role alkoholu v životních příbězích mužů - bezdomovců. *Česká a slovenská psychiatrie* [online]. 114(2): 53-59. [cit. 21. 4. 2021]. Dostupné z: <http://www.cspsychiatr.cz/detail.php?stat=1200>

POUŽITÉ OBRÁZKY:

Obrázek č. 1 – FEANTSA. *Typologie ETHOS 2017* [online]. [cit. 14. 2. 2021]. Dostupné z: <https://www.feantsa.org/download/ethos2484215748748239888.pdf>

Obrázek č. 2 – Maslowova hierarchie potřeb, 1943 (Wikipedia, 2014) [cit. 14. 5. 2021]

Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Maslowova_pyramida_pot%C5%99eb_-_%C4%8Dernob%C3%ADle.jpg

PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Přepis rozhovoru s informantkou Simonou, 49 let

Příloha č. 2: Přepis rozhovoru s informantem Karlem, 67 let

Příloha č. 3: Přepis rozhovoru s informantem Václavem, 52 let

Přepis rozhovoru s informantkou Simonou, 49 let

T = tazatel, I = informant

T: Zeptám se vás na vaši současnou situaci. Kde žijete? S kým? Jak jste se do této situace dostala? Vše, co mi k tomu můžete říct...

I: Chcete současnou situaci?

T: Ano, současnou situaci.

I: Teď jsem tady na charitě v Olomouci. Na charitě využívám služeb charity... Spávám tady večer na karimatkách.

T: V jídelně?

I: Ano, v té jídelně dole. No a peru si tady, jím tady. Formou těch bodů, které tam máme. A když vám body nevyjdou a máte vyšší spotřebu, tak si to musíte odpracovat. Třeba si vezmete úklid a za to dostáváte body. A můžete si za ně vzít jídlo, nebo se víckrát sprchovat.

T: A jak dlouho jste tady na charitě? Nebo jak dlouho jste bez domova?

I: Vedená na charitě bez domova jsem dva roky. V říjnu to byly dva roky.

T: A dá se říct, že máte tady mezi lidma přátele nebo někoho blízkého?

I: Jsou tu lidé, kterým tak věřím a znám je dobře. Třeba dva lidi.

T: A ostatním nevěříte?

I: Ne, nebo prostě nedala bych ruku do ohně za nikoho.

T: Jak jste se dostala na ulici? Co byl ten moment, kdy se to všechno sesypalo?

I: Moment, kdy se to vše sesypalo byl 23. října. To jsem bydlela doma. Já jsem totiž z K. Normálně jsem chodila do práce a napila jsem se proto, že jsem měla dceru dospívající a ona chtěla moc peněz. Já jsem nevydělávala tolik. Byla jsem samoživitelka. Byt jsem měla svůj, ale pak jsem ho přepsala na rodiče kvůli sociálky a podobně. Myslela jsem si, že mi matka nikdy neublíží, protože „Co je doma, to je doma“. Jednoho dne jsem se napila vodky, protože jsem nevěděla kudy kam a pak jsem si šla pro druhou. A po třetí jsem se už ani nevrátila domů, protože mi mamka vyměnila FABku. A od té doby jsem byla na ulici.

T: Takže vlastně přišel podraz od matky?

I: No, tak ona nesnesla ten alkohol. A vzhledem k tomu, že jsem byla několikrát léčená od čtyřiceti let. Vždycky jsem se ale vrátila a zase chodila do práce. Třeba třičtvrtě roku jsem fungovala normálně, a pak jsem se zase napila. Takže můj problém je možná ten alkohol. Špatné situace řeším flaškou.

T: A chtěla byste to sama řešit jinak?

I: No, tak třeba jo. Když mě matka vyhodila, tak jsem si koupila 2 vodky, dceři jsem dala zbytek peněz a šéfovi jsem zavolala, že nemůžu jít z ulice do práce. A chtěla jsem spáchat sebevraždu. Vlak houkal a já už měla vypitý půllitr vodky. Pak jsem spadla do křoví. To si ještě pamatuju. Pak jsem vypila druhou vodu a pak si nic nepamatuju. Ale probrala jsem se v P. Tam mě okradli. Asi cigánky. Neměla jsem pak žádné řetízky ani náušnice.

T: Prostě jste o všechno přišla...

I: Nic jsem neměla. No, a tak začalo moje bezdomovectví.

T: A kde jste předtím pracovala?

I: Pracovala jsem v obchodě celý život. Buď jsem dělala pokladní, nebo prodavačku v různých bistrech. Dokonce někde jsem dělala i vedoucí. A naposledy jsem pracovala u XY. On má pobočku na náměstí v K. a potom má ještě obchod na M. ulici. A tam jsem vlastně pracovala. Bylo to takové bistro. On si to i vyráběl.

T: Takže máte střední školu?

I: Operátor oděvní výroby.

T: A jaké byly předtím vaše vztahy s rodinou, než jste se dostala na ulici?

I: Moje matka si to všechno představovala jinak... Ona to nemyslela špatně.

T: Byla zásadová asi, ne?

I: No, ona chtěla, abychom jezdili na chalupu. Abychom tam byli furt spolu. Říkala jsem jí: „Mami, ty máš tatu“. Ona si i koupila byt vedle ve vchodě. Já jsem jí říkala, jestli si myslí, že jsem tak malá, aby si koupila byt vedle mě. Furt mě chtěla kontrolovat. Furt chtěla všechno dělat společně. Ale jinak jsem žila normální život.

T: A co dcera? Kolik jí teď je let?

I: 18.

T: A jste s ní nějak v kontaktu?

I: Jo, já jí volám. Teď už je to takový puboš.

T: Takový blbý věk...

I: No, a ona mi povídá: „Mami já kouřím“. A já jí říkám: „Ty nebudeš nikdy kouřit!“ A pak ji říkám: „To ti mám jako na narozeniny poslat kartón Camelek?“ (smích). Takže na jednu stranu je s ní legrace, ale na druhou stranu jsem naštvaná.

T: A kde žije?

I: Ona žije v tom mém bytě.

T: Sama?

I: Jo, sociálka to dovolila. A mamka nad ní má nějaký dohled. Ona totiž nechce bydlet u matky, a tak jí matka tedy chodí kontrolovat, aby chodila do školy a jídlo.

T: A máte nějaký přehled, jestli funguje ve škole a nechodí za školu a tak?

I: Jo, já myslím, že nechodí. Ona je zase upřímná. Ona mi nelže. A když je něco špatně, tak ona mi to řekne, že se na to může vysrat. Kdyby se na to vykašlala, tak by mi to řekla. Ona se mě nebojí.

T: Když jste teď bez domova, tak by mě zajímala nějaká pozitiva a negativa tohoto života. Je na tom vůbec něco pozitivního?

I: Nevím...

T: Třeba něco, co by vás napadlo pozitivního. Někaká výhoda?

I: Já nevím, asi kontakt s lidma. Ale pozitivního na tom jinak není nic. Nikdo vás nekontroluje. Kdybych věděla, co to je, tak bych do toho nešla. Bych určitě přehodnotila situaci, ale kdybych to znala...

T: Když už má člověk zkušenost, tak už by věděl, jak by se příště zachoval.

I: Jo, tak já bych té mamce normálně řekla: „Mami pojedu na tu chalupu.“ Jo? Radši budu jezdit na tu chalupu.

T: No a když jste teda bez domova, tak jaké jsou největší problémy, které musíte řešit? Co vám dělá největší problém?

I: No, že jsem si nasekala nějaký průšvihy. To jsem si ani neuvědomovala, protože ze začátku to jde. Ale teď já mám nějaký přestupkový řízení, když jsem pod vlivem alkoholu udělala nějaký nesmysl a věci, o kterých ani nevím. A dále pokuty v šalině, na záchytcce. A teď když budu chtít nastoupit někam do práce, tak to bude těžký. Kdo to za mě bude platit?

T: Máte záznamy, že?

I: No. Ale dobrý. Já za chvíli budu mít třeba ty exekuce, nebo něco. Nastoupím do práce a všechno mi tam asi strhnou. Nechají mi nějaký minimum. A dostat se z ulice zase do civilního života je těžký. Oni řeknou, najděte si práci. V jedněch teplákách a jedné mikině?

T: To je těžké, že? Dostat se na ulici je asi mnohem jednodušší.

I: To ano, ale dostat se z ulice! Kdybych byla šéf, tak já bych se nepřijala. V žádném případě.

T: Co děláte tak každý den? Nebo co jste dělala třeba včera?

I: Včera jsem byla na pracáku v P., jsem tam měla schůzku. Takže hned ráno jsem jela, protože nemám žádný peníze. Nemám vyřízenou sociálku, kterou jsem žádala. Říkala mi tam, že mi dá jen 2200,

protože mám dluh na výživným 1500 korun. Samej problém! Místo aby mi těch 1500 korun přidali, abych jim to mohla posílat, tak oni mi to ještě seberou. Takže jsem byla na tom pracáku. Pak jsem šla na charitu v P. se podívat. Tam jsem si s nima dala kafe. Poseděla jsem tam chvíli. No a pak jsem jela zpátky sem. Tady už na mě čekal Bohouš, Mirek. No a pak jsme... Už ani nevím co jsme dělali.

T: A trávíte celý den třeba venku a pak se jdete tady najíst třeba?

I: Venku! Jídlo je v 9, 10, 11 a v jednu odpoledne. A v úterý a ve čtvrtek je otevřeno i odpoledne, tak tady posedíme. Jinak nevím, zima. A třeba, když máte horečku a potřebujete si lehnout. Všude vás vyhazují. Není kde být v teple. Kolikrát jsme jezdili šalinou třeba na konečnou a jenom, abychom byli v teple. Na konečnou a pak rychle přesednout. Každá půlhodina v teple dobrá.

T: Z čeho vlastně žijete, když dostáváte jenom ty 2000?

I: No já jsem rok a půl nebrala žádný peníze. Naposledy jsem brala z práce, kdy mi šéf posílal. Když se přihlásíte na úřad práce, tak on mi 5 měsíců posílal těch 60 % nebo kolik. To byly moje poslední peníze. Já jsem si to ukládala tady a brala jsem si vždycky jenom, když to bylo potřeba. Stovku třeba. Takže z toho jsem žila docela dlouho. Když moc neutrácíte. Něco se vyžebra, s prominutím, něco dostane. Někdy vám lidi něco dají i sami. Cigarety jsem dostávala třeba.

T: A když vám někdo nabídne, že vám dá místo peněz svačinu?

I: Jo, to taky lidi chodí. Přijímám.

T: Já jsem se sama setkala s názory, že když někdo žebra a vy mu nabídnete svačinu, tak odmítne a chce jenom peníze.

I: Jo oni chtějí na chlast (smích).

T: A je to také váš případ?

I: Ne, my to přijímáme. A studenti nám něco nosí v pondělí vždycky. Sedíme na nádraží třeba, nebo oni si nás najdou. My třeba sedíme tady na fukaru. Staví se za náma. Ten Francouz nám vždycky dá banán, nebo co má.

T: A jste za to asi vděčná, ne?

I: Jo, to jo. Jsou hodní jako takhle.

T: Teď mám trochu jinou otázku. Kdybyste mi měla říct něco o sobě, jak vy sebe vnímáte, jaký jste člověk? Jaké máte vlastnosti?

I: Jaj. Tak já nevím. To byste se musela zeptat někoho jinýho.

T: Mě zajímá váš pohled na sebe. Jak vy sebe vnímáte. Jestli se máte ráda, nebo jestli k sobě máte nenávisť?

I: Ne, já si furt zpívám. Směju se.

T: Takže jste pozitivní?

I: Co už s tím. Co jiného mám dělat? Já tady třeba uklízím a u toho si zazpívám. Tak беру to všechno tak, jak to je.

T: To je ale dobrý přístup. Podle mě lepší než se tím užírat.

I: Říkám, teď to takhle je a nějak to prostě bude. Teď je to blbý, že je ta zima. Ale až bude teplo, tak se dá dělat víc věcí. Ani toho oblečení nepotřebujete tolik. Někde se dá odrazit. Vydělat třeba pár korun, aby si člověk mohl zařídit to bydlení. Aby měl to oblečení a to, co potřebuje. Ať můžu jít k holičovi třeba. A tak dále. Takový ty základní věci.

T: Jak vnímáte svět kolem vás? Jak vnímáte třeba pohledy ostatních? To, že se na vás dívají a poukazují na to, jak vypadáte, nebo jak žebraíte? Vnímáte to jako negativní?

I: Já nežebraám. Když jsem střízlivá, neudělám nic. Já se stydím. Ale pod vlivem alkoholu to je něco jiného. Musíte v té hlavě něco mít, abyste šla a udělala to. Ale jako střízlivá blbosti nedělám.

T: Takže s alkoholem jdou zábrany pryč?

I: S alkoholem jdou zábrany pryč, a to vám tady řekne skoro každý.

T: A co je pro vás teď nejdůležitější?

I: Teď? Teď nemůžu nic. Já bych chtěla domů, ale vím, že to nejde.

T: Chtěla byste být doma s dcerou?

I: Ehm... Jo.

T: A co pro vás bylo nejdůležitější předtím?

I: (ticho)

T: Jestli o tom nechcete mluvit, tak nemusíte.

I: (Pláč.) Já už o tom nechci mluvit...

(Chvilé ticha.)

T: Chcete dále pokračovat?

I: Ano, můžeme dále...

T: Kdybyste si mohla něco přát, abyste byla šťastná, co by to bylo?

I: Asi mít normální život...

T: Takže jako pracovat atd.?

I: Ano, chodit do práce, mít pěkný vztah, žít s někým.

T: Takže i o ty lidi byste stála?

I: Jo, tak bez kámošů to nejde, sám člověk není nikdy šťastný.

T: Vnímáte to tak, že když kolem sebe někoho máte, tak je to všechno lepší a jednodušší?

I: Musíte být spokojená sama se sebou a potom postupně do toho zatáhnout i nějaký ostatní.

T: Už předtím jste mi říkala, že tu máte dva lidi, kterým věříte...

I: No, tak ten jeden, co seděl se mnou, tak on je taky strašně hodný. On je tak hodný, až je blbý. On potřebuje chránit. Zaprvé on by se rozdal, ale oni ho oberou. Nebo on jim to už odevzdává. Chudák. Ale je strašně hodný. A já jsem si ho oblíbila, takže on mi vykládá. Takže toho mám ráda.

T: Tak to je pěkné.

I: A Mirek je taky hodný. Můj přítel je teď v kriminále a když odcházel, dal mu za úkol, aby mě hlídal, abych nedělala žádný blbosti. A Mirek má svoji přítelkyni Zuzku v léčebně. My tomu říkáme, že jsme si zůstali. Já mám svýho v kriminále a on ženu v léčebně. My už jsme si fakt zůstali. A on třeba jde někde, půl dňa se nevidíme. Nejsme spolu pořád. Ale vždycky večer se kontrolujeme.

T: Ještě mě napadá... Když jste na ulici, třeba jste pod vlivem alkoholu a někde sedíte na lavičkách, nevím, jak to u vás chodí... Setkala jste se někdy s tím, že na vás lidé útočili, nadávali vám, volali policii?

I: Jo, sekurit'áci útočí...

T: V obchodech?

I: To jsou samí cigáni. Na nádražích, v obchodech, ale hlavně na nádraží. Cigáni nám ovládli nádraží. Si myslí, že je snad jejich. Takový cigánský kout to tam je. Jako s prominutím. Žila jsem s cigánem. Ale není cigán jako cigán. A já bych zase s úplným blbcem nežila. Takže jo.

T: A setkáváte se i s útoky kolemjdoucích? Že by vám třeba nadávali, tady nemáte co sedět za našim barákem...

I: Zřídka se to stává, že nás vyhánějí. Taky to záleží na tom, jak kdo vypadá. Není bezdomovec jako bezdomovec. Někteří se o sebe starají. Ale pak jsou taky takové ty lůzy po nádražích, kteří na to kašlou. Ani nechodí sem do sprch a na jídlo.

T: To je podle mě škoda, když je ta možnost.

I: No, to je, ale nejdou.

T: A víte, proč třeba?

I: Víím, protože tady nesmíte mít moc vypitý...

T: A tady můžete přijít jenom střízlivá?

I: 0,8 promile můžete mít. Ale když někdo moc pije, tak musí spát venku. To je zajímavý že? To bude diplomová práce! Co vám ještě poví ostatní (smích)...

T: No, to jsem sama zvědavá.

I: Ale nikde jinde to nepoužívejte tady tohle, nebo dostanu ještě od někoho.

T: Ne. Jména si vymýšlím a města dávám jenom písmenko, taky vymyšlené.

I: Dobře.

T: Opravdu vás nebude možné identifikovat.

I: Ani chlapy?

T: Ne.

I: Oni ví, že jsem trochu cáklá.

T: Ale to je asi dobře, ne?

I: Jo, tak já nevím. My jsme ráno uklízeli a oni říkali, že nepotřebují ani rádio, když mají mě.

T: Tak aspoň se pobavíte.

I: Tak musíme se taky trochu zasmát. Musíme si dělat tu legraci. Jinak bychom se utrápili.

T: A lidem teda moc nevěříte? Věříte teda sobě a těm dvěma kamarádům.

I: Tak já mám vlastně přítele v kriminálu od října... On mě tady nechtěl nechat, protože věděl, že si neporadím. Takže nenastoupil.

T: Takže kvůli tomu nenastoupil a má ještě problémy...

I: Nenastoupil a bude to mít asi ještě delší...

T: Takže prodloužení trestu...

I: To mi ale nepíše právě. On už měl soud, ale nepíše to. Možná mě nechce postrašit.

T: Možná to ještě neví.

I: Měl soud už. Psal, že už měl soud. Ale vůbec se nezmiňuje o tom, kolik dostal. Ale já jsem se cítila v bezpečí. Když máte chlapa u sebe a jste venku kdekoliv, tak můžete klidně usnout. Já nemůžu sama zůstat. To ani nevíte, jak je to tady nebezpečný. My jsme kolikrát spali v parku a borec mi sebral kabelku třeba. Kdyby tam nebyl přítel, tak vytáhne nůž, nebo něco. Tak já teď radši furt spím na té charitě tady.

T: A cítíte se tu více v bezpečí než venku?

I: Ano.

T: A je to i tím, že tady jsou i ti pracovníci?

I: Jo a já se s nima můžu poradit a oni vám pomůžou. Jak jsem nebrala žádnou sociálku a teď, jak přítel odešel, tak mi pomohli fakt hodně. No hlavně, aby mě nezavřeli. Já bych do toho kriminálu nešla dobrovolně. (smích)

T: To se bojíte?

I: No, to jo. Nechci do kriminálu. To bych si radši něco udělala.

T: A jak si představujete, že to tam vypadá. Čeho se bojíte?

I: Já nevím, bude tam nuda. Bude tam samá cigánka. V televizi byl ten pořad o těch ženských kriminálech. Viděla jste to?

T: Já mám pocit, že jsem o tom slyšela...

I: Slyšela jste o tom? A viděla jste to?

T: Slyšela, ale asi jsem to neviděla...

I: Bylo to zajímavé celkem. A bylo pak i něco z chlapskýho, ale to byl jiný pořad. Jak sledovali toho borca, jak nastupuje a hráli mu tu písničku (zpívá Severní vítr).

T: (Smích.)

I: A ten můj chlap mi píše. A taky si toho cením.

T: Vy jste mluvila několikrát o tom, že třeba i včera jste měla něco vypité, nebo že nemáte zábrany, když pijete. Co vám ještě dává alkohol?

I: Tak, jakože zapomenete. Víte co? Já jsem třeba i tři týdny nepila. Mě je ale smutno, když vidím ty páry s děckama, jak jedou třeba na kolech.

T: Takže když se napijete, tak to jde trochu pryč?

I: Jo, tak to jde trochu pryč. Já to zkouším. Já třeba nepiju někdy. Nepiju jak někteří už od rána, ale zase neříkám, že se odpoledne nenapiju. Někdy se napiju až k večeru a někdy vůbec.

T: To se tady asi nestává často lidem, co? Ale tohle je můj laický pohled (smích)...

I: (smích) No, to ne. Kdyby některý den tady nepustili nikoho, kdo má alespoň trochu vypitý, tak tu noclehárnu mají prázdnou (smích).

T: A nějaké jiné návykové látky jste někdy brala?

I: Ne.

T: Vůbec? Ani marihuanu?

I: Neříkám, že mi nenabízeli. Ale vůbec...

T: Takže jenom alkohol je váš problém?

I: To já bych už vůbec neměla pod kontrolou.

T: Kdyby vám někdo na ulici nabídl peníze, jídlo, nebo alkohol. Co z toho byste si vybrala?

I: No já bych si vzala peníze, za který bych si koupila to jídlo. A ještě by mi zbyly nějaký peníze. Ten alkohol bych teda nemusela. Tohle nám už ale někdo nabízel.

T: Jo?

I: To jsem ale byla ještě s přítelem u Kauflandu a borec nám to nabízel. Říkal, že nám koupí dvě flašky alkoholu, nebo jídlo. My jsme tenkrát bydleli u mého taty, takže jsem mu nadiktovala, že potřebujeme vajíčka mouku, olej.

T: Koupil vám to?

I: Jo, on šel a koupil nám chleba a všechno. My, když jsme tam bydleli, tak jsme nepili. Já, když nepiju, tak ani nekouřím.

T: To jsem už taky slyšela od kamarádů, že já kouřím jenom když piju. (smích)

I: Já se jenom napiju.

T: Já nekouřím vůbec, takže nevím, jaké to je. Ale už jsem to slyšela několikrát.

I: Jsou tu lidi, co nevydrží bez cigarety. Ale já nepiju, nekouřím. A je mi dobře!

T: Jak jste se dozvěděla o charitě? O těch službách třeba?

I: To přítel. Já jsem dříve vůbec nevěděla, ani kde mám vzít vodu. Všechno mi ukázal on. On o mě pečoval. Zavedl mě ke svojí sestře. On byl docela žárlivý, ale každý má svoje chyby. On už na ulici byl a vše mi ukázal. Věděl, jak se pohybovat po ulici a kde co najít. Věděl třeba, kde vzít deky na spaní.

T: Takže vás tak zaučil?

I: Ano. Já jsem nechtěla vlézt ani do té sprchy tady. Já jsem říkala, že do cizí sprchy nepůjdu. Bůhví, kdo tam byl přede mnou. Já jsem začínala hrozně. Někteří říkali, že to nepřežiju. Přítel mě ale často donutil k některým věcem. Teď už vím, že si můžu vydělat ty body, že si tady vyperu a nemusím se bát. Ale tenkrát jsem stávkovala.

T: A teď už jste spokojená s tím, jak to tady funguje?

I: Teď už jo. Ale to si asi člověk zvykne.

T: Zvykla jste si?

I: Naučí se člověk, umyje se....

T: A máte tady vše, co potřebujete?

I: Máme tady sprchy, jídlo. Mohli by tady vařit bramborový knedlík, špenát, výpečky. To bych si dala! Obvykle vaří dobře. Ale ten, co vařil včera... To byla hrůza! To bylo neidentifikovatelné!

T: Takže to ani nebylo poznat, co to je? (smích)

I: Ani pan sociální to nevěděl.

T: To někdy bývá i ve školní jídelně...

I: Bohouš sní ale všechno, takže snědl i to moje. Ale zase Pepa vaří dobře. Gulášovku, rajskou. Záleží, co může použít.

T: A jídlo, kafe a čaj máte zadarmo?

I: Čaj máte zadarmo a kafe si musíte donést svoje. A vodu používáme zdejší. Ale tu kávu si musíme donést. Nebo si tady vlastně můžete za 5 Kč koupit.

T: A co vaše budoucnost?

I: To je vo hviezdách... (zpívá).

T: Co byste chtěla dokázat třeba za 5 let?

I: Já nevím. Já nechci bydlet na ubytovně. Já chci domů. Já takhle nechci strávit zbytek života. Pokud se mi to nepovede, tak můj život do padesáti. Nazdar! Blbě kecám, že? Ale můj bývalý manžel spáchal sebevraždu a bylo mu 47 let.

T: Taky byl na ulici?

I: Ne, ten zase neměl žádné problémy. Ani s alkoholem.

T: A to se stalo ještě před tím, než jste se dostala na ulici?

I: Jo, to jo.

T: Takže i to mohl být ten spouštěč toho, co se vám stalo.

I: Hmm...

T: Ne?

I: To já nevím. Já jsem byla po těch léčebnách. Začalo to litrem vína. Třeba růžový jsem si kupovala. Pak mě mamka zavřela. Pak už jí to asi přestalo bavit. Poslední kapka asi. To jsem pak už zase chodila do práce. Šéf mě měl rád. On říkal, že prodám úplně všechno.

T: A včera jste byla na pracáku. Žádala jste o nějakou práci?

I: No, ona mi dala nějaký nabídky a já ji vždycky řeknu, že potřebuju něco s ubytováním. Jak se tam budu dostávat? Říkám jí: „Podívejte se, jak vypadám!“. Žádnýho bohatýho chlapa jsem nenašla. (Smích).

T: To by vyřešilo hodně problémů... (Smích).

I: Ale já se budu snažit, v únoru mám další schůzku. Už musím něco dělat. Teď budu mít tu sociálku. Teda, jestli mi to přitůknou.

T: Od toho se chcete odrazit?

I: Je to nic, ale věčně tady sedět nemůžeme.

T: Takže od sociálky se odpíchnout a pak začít pracovat?

I: No, jde to pomalu. Kdybych měla nějakou brigádu a vydělala si nějaký peníze, tak by to bylo fajn. Musím se zeptat, jak je to s tím bydlením.

T: Tak za mě je to všechno. Jestli chcete něco dodat tak můžete. Jinak to už ukončím.

I: Asi všechno.

T: Tak děkuji za rozhovor

I: Nemáte zač.

Přepis rozhovoru s informantem Karlem, 67 let

T = tazatel, I = informant

T: Jak dlouho jste na ulici?

I: Od devadesátýho roku...

T: Tak dlouho? A jak jste se tam dostal?

I: Kriminál... Zavřeli mě... Já měl barák, měl jsem všechno... Najednou se obrátil list a já jsem venku. Já si ale nestěžuju, já se chlubím!

T: Aha, takže jste takto spokojený, zvykl jste si?

I: Slečno, jak dlouho já tady ještě můžu smrdět? Nedejbůh, abych se dožil jak moje babka...

T: Kolika se dožila?

I: Kouřila 80 cigaret denně a když zemřela, měla 104 let.

T: Teda...

I: Hrůza...

T: A snažil se vám někdo pomoci, když jste se ocitl na ulici?

I: Jooo. Konečná zastávka, vystupte... Necháme srandy. A co dál?

T: No, takže když jste se měl dostat na ulici, tak snažil se vám někdo nějak pomoci, abyste tak neskončil?

I: (Kroucí hlavou, že ne.)

T: Nikdo, byl jste v tom sám?

I: Já ani nikoho nechci, já si pomůžu sám... Jak se říká, vlk samotář.

T: Jasně... A předtím? Kde jste pracoval, co jste dělal?

I: Víte, co je štukatér?

T: Asi ne.

I: Ty okrasy baráků, jak jsou... Víte, jak se dělají ty šablony a tak...

T: Aha, aha...

I: Tak tím jsem se vyučil.

T: A bavilo vás to?

I: A tak jooo. Než jsem začal pít.

T: A proč jste začal, pamatujete si to ještě?

I: (Chvilé odmlčení.) Slečno, já jsem první pivo vypil, když mně bylo 35 roků. Nesnášel jsem alkohol... Svýho bratra jsem za to mlátil, že chlastá. A teď jsem ho předstihl... (Chvilé odmlčení). Jenomže já, kdybych teď přestal pít a kouřit, tak jak můj dědek... Přestal pít, přestal kouřit, 3 dny, exitus...

T: Hmm... Možné to je, když už je na to tělo zvyklé...

I: Tak, přesně tak...

T: No a... Jak jste na tom byl předtím s rodinou nebo s přáteli? Měl jste nějaké blízké?

I: Mám ještě 5 sourozenců.

T: A stýkali jste se nebo stýkáte?

I: Neee, ani nechcu.

T: A vyrůstal jste v rodině, nebo bez rodiny?

I: Jo... Ale to už je sto let nazpět.

T: (Smích.) Ale, tolik ještě ne... No a vy jste říkal, že jste na ulici od 90. roku... Tak co se vám na tom životě líbí? Je na tom něco pozitivního? Dává vám to něco dobrého?

I: Nevím... Nedává mi to nic. To je zvyk. Já jsem jak potkan...

T: Takže je to spíš negativní... Jaké problémy musíte nejmíc řešit? Nebo co jste musel řešit, když jste se na té ulici ocitl? To musel být šok, najednou...

I: (Zamýšlí se.) Nebyl...

T: Ne? Když jste říkal, že jste vlastně měl všechno, a pak najednou jste neměl nic, tak jak jste to zvládl?

I: (Křčí rameny. Chvilé ticha.) Zvyk je železná košile.

T: To je pravda...

I: Možná kecám, ale... Nevím.

T: Nevíte, nevadí. Tak se vás zeptám, co jste dělal například včera? Jak vypadá takový váš běžný den, co děláte?

I: Co jsem dělal včera? Chlastal. (Smích.)

T: Venku?

I: (Kývá hlavou.) No...

T: Od rána do večera? To je vaše náplň dne?

I: Jo. (Chvilé ticha.) Se ožeru, usnu někde na lávce...

T: A tam býváte sám, nebo máte u sebe někoho?

I: Ne... Nic, nikoho...

T: Takže sám, „vlk samotář“, jak říkáte?

I: Tak, tak...

T: A vám to takhle vyhovuje, že jste sám, nikoho nepotřebujete?

I: Potřebuju víno. Jinak nepotřebuju nic, a hlavně nikoho.

T: Chápu tedy, že lidem asi nevěříte...

I: Já nevěřím ani sám sobě.

T: Nevěříte ani sám sobě? Jak se s tím žije?

I: Jde to...

T: Říkal jste, že jste včera celý den „chlastal“. Berete i nějaké jiné návykové látky kromě alkoholu?

I: Ne, jenom víno. Kořalku nepiju.

T: Aha, takže pijete čistě jenom víno?

I: To je jak voda. To mám čistou palici. Z kořalky... Za kořalku jsem si, slečno, odseděl 27 let a 4 měsíce. Hm... (Chvilé ticha.) Paragraf 219, říká vám to něco?

T: (Ticho.)

I: Vražda.

T: (Ticho.)

I: A za to jsem seděl... A kdyby se ti dva cigáni vzbudili a vylezli z hrobu, tak je zabiju znova... Možná kecám, ale... Já jsem se nadřel na peníze a jak jsem byl jednou v baru... Tak jsem, blbec, vytáhl peníze, měl jsem u sebe asi, já nevím, 50 litrů... Ještě jsem každému kupoval kořalky... Nakonec jsem vyšel ven, ten parchant mně podkopl nohu, kopl mě do tlamy a ty peníze mi sebral. (Chvilé ticha.) Hm. Jeho chyba...

T: Hmm...

I: Já můžu být ožralý, jak chcu, ale já si hroozně pamatuju. No a chudák mi asi 8x spadl na ten nožík malej, no... Dobře mu tak. No představte si, že pracujete, vyděláte si a někdo vám vezme kabelku a sebere vám výplatu. A máte byt, nebo já nevím co, a teď, z čeho to zaplatit? Myslíte si, že vám někdo pomůže? Ne. To je celá věda...

T: Chápu... Co byste mi mohl říct o sobě? Jaký jste, jaké máte vlastnosti? Jak se vy sám vidíte?

I: Na to vám neodpovím.

T: Dobře, nevadí. A co je pro vás teď nejdůležitější?

I: Asi nic.

T: A kdyby vám někdo mohl splnit nějaké přání, tak co byste si přál?

I: Aby mně koupil 5 litrů vína. (Smích.)

T: Pět litrů vína?

I: Od nikoho nic nechcu.

T: Ani kdyby vám to sám nabídl?

I: Jo, pokud by mi to nabídl, tak jo, to bych neodmítl. Ale člověk si jaksí vždycky vydělá. Chodím žebrot.

T: A dávají lidé?

I: Jo.

T: A nesetkáváte se s nadávkami od lidí?

I: No takhle mě někdy pošlou do práce...

T: Jakože vám řeknou: „Nežebrejte, běžte do práce“?

I: No. Já, starý dědek, mám chodit do práce...

T: Hm... No a kdyby vám někdo nabídl peníze, nebo že vám koupí jídlo, nebo že vám koupí víno, tak co byste si vybral? Peníze, jídlo, nebo víno?

I: Já nežebřám... Víno... Ale já nechodím žebrot.

T: Aha, takže vy o nic neprosíte, lidi vám spíš sami občas něco hodí, než aby vy jste o něco prosil?

I: Nee, já si dycky vydělám.

T: Dobře... Tady o charitě jste se dozvěděl jak?

I: O charitě... Já jsem tady opravoval charitu, v jednadmdesátém roku. Já si pamatuju ještě, jak domovní správa tady měla sklady. To už je všechno dávno.

T: A tady se chodíte najíst, vyspat?

I: Já tady nejím. Já se tu chodím jenom za 30 korun vyspat. Ty polívky tady...

T: Nechutná?

I: (Kroučí hlavou.) Slečno, já tady mám prachy, já, když budu mít hlad, tak si skočím do obchodu, tam si koupím půlku kuřete a mám... Náhodou polívku si tady někdy vezmu akorát, když mně mrznou nohy, tak na zahřátí. (Smích.)

T: (Smích.) No a jste spokojený tak, jak teď jste?

I: (Kroučí hlavou.)

T: Co by se mělo stát, abyste byl spokojený, kdyby to šlo?

I: Abych konečně chvíl. Říkám vám to narovinu. Už tady otravuju dlouho. A už mě to strašně nebaví. To je chození od ničeho k ničemu. Tak, nazpět... Já znám akorát tady azyl a tržnici, ty stánky. Jinak nic neznám...

T: Ještě se zeptám, jestli nechcete, nemusíte odpovídat... Máte děti nebo někoho blízkého?

I: Děti mám, no...

T: V kontaktu nejste vůbec?

I: (Kroučí hlavou.) Jeden syn je po mně, má 40 roků, furt v base... A druhý syn, si to najdete v počítači, dělá ředitele státní policie v O. (Smích.) No, jeden je po mně, furt v base. A ten druhý... Když tu někdy jede za matkou a jak mě vidí, tak skočí i do papírnickví, aby mě nemusel pozdravit.

T: Hm, to je špatné...

I: Není to špatné, jen byl vyčůranej odmalíčka. Říkám: „Chlapci!“ „Jéééj, tato.“ „No nazdar, ty neumíš pozdravit fotra?“ „Já jsem tě neviděl...“ Říkám: „Tys mě neviděl? Co to tady na mě trénuješ?“ „Potřebuješ něco?“ Říkám: „Ne, dej mi nějaký drobný, já su bezďák...“ A on: „Ty seš na ulici?“ Říkám: „Né...“ A on: „Neviděl jsi vnoučata.“ Já říkám: „No já se do O. nedostanu, ani nevím, kde bydlíš. Dej mi nějaký drobný.“ Tak on skočil do auta, dal mi pár drobných, asi 30 tisíc, málo pro kuřáka, ne? (Smích.) Jenže já blbec jsem se pak šel ožrat do baru, dostal jsem od číšníka prášek do kořalky a usnul. Za 3 hodiny jsem se probral a neměl jsem ani pětník. On mi to ukrad, ten číšník, já to vím. Jeho chyba... Počkal jsem si, co má za autíčko. Pak jsem koupil v lékárně hypermangan, posypal střechu, trochu polil vodou, víte, co to udělá? To prožere celý plechy. Tak jsme byli vyrovnání, ba naopak já jsem na tom vydělal. Jak se říká, bumerang se vrací.

T: Hmmm... A když jste říkal, že trávíte čas někde na lavičce...

I: V parku... Mám tam svoje místo... Tam sedím, někdy usnu...

T: Setkáváte se s tím, že vám lidé nadávají?

I: Tam, slečno, vůbec nikdo nechodí...

T: Aha, takže se držíte v ústraní, abyste nikoho jakoby neobtěžoval...

I: Tak... Tam jsou ty lávky, nad nima je strom, tam na mě neprší a nesněží. Akorát lidi jsou starostliví, vidí mě chrápat, zvednou telefon...

T: A zavolají policii...

I: Jo... Protože si třeba myslí, že jsem bez dechu, nebo něco. Tak mě vzbudí, no, a ven... Z tržnice vás vyhodí a řeknou „běžte do parku“, a v parku vás vyhadou z parku. To mi byl čert dlužen. Ale tak je to jejich práce...

T: No... Je to tak. Když to někdo oznámí, tak oni to musí řešit.

I: On by to nikdo neoznamoval, jenže si třeba myslí, že tam někdo zdechl, tak zavolají, no...

T: Ale tak vztahy s policií máte v pohodě, ne? Nejsou na vás zlí?

I: Vůbec. V pohodě...

T: A jaké to pro vás je, když se na vás lidé dívají, že jste bezdomovec? Berete si to nějak špatně?

I: Vůbec. Mně je to jedno.

T: A dříve, když jste na ulici začínal, tak vám to bylo taky jedno?

I: Taky...

T: Od toho roku 1990, kdy jste na ulici, změnil jste se nějak?

I: Nee.

T: Ne? Připadáte si pořád stejný?

I: Jo, slečno, musíte to brát, jak to je. Život je krásný, ale kreativní.

T: A krásný jak kdy a jak pro koho, že?

I: Pro mě taky.

T: Jo?

I: (Úsměv.) Kašlu na to. Mě zajímá jenom, abych měl co kouřit a chlastat. Jinak mě nezajímá vůbec nic. Co by mě taky mělo zajímat, že? Když jsem na ulici...

T: Chápu. Já už jsem nad tím taky přemýšlela. Že kdybych byla na ulici, tak bych asi na nic jiného ani neměla pomyslení.

I: To byste nevydržela. Už vás vidím na ulici... (Smích.)

T: No já doufám, že se to nikdy nestane. Tak, já už jsem se zeptala na všechno, co jsem potřebovala vědět. Chtěl byste sám něco ještě dodat?

I: Ne, v pohodě...

T: Dobře, tak vám moc děkuju.

I: Nemáte zač, opatrujte se.

Přepis rozhovoru s informantem Václavem, 52 let

T = tazatel, I = informant

T: Jak jste se dostal na ulici, jak dlouho jste na ulici?

I: No... Já tak počítám, tak rok. A jak? Nooo... Nějak se to semlelo, ani nevím, jak. A jsem prostě venku. Ale momentálně už 10 dní bydlím. Na ubytovně. Takže jako zatím je to jakž takž, no...

T: A máte nějaké přátele, se kterými jste šel do toho bydlení, nebo se kterými se bavíte více?

I: Ne, ne.

T: Nemáte, jste spíš sám za sebe?

I: Ano, ano. Protože... Hm... Jak to říct? Hm... Kamarádi nejsou. Nikdy. Jenom známí. Lidi podvádí a tak dále. To je tak vlastně i na ubytovně mezi bezdomo... Bez přístřeší...

T: Takže jakoby nevěříte lidem okolo sebe a neberete nikoho jako přátele?

I: Moc ne, moc ne...

T: Než jste skončil na ulici, snažil se vám někdo pomoci, abyste tak neskončil?

I: Hm... Vzpomínám matně, ale... Ani ne.

T: Aha, takže jste za sebe nějak kopal a...

I: Takhle, já vám to řeknu takhle... Já jsem vlastně v podstatě už potřetí venku. A vždycky jsem si pomohl sám. Řekl jsem si, že takhle to nejde dál a prostě jsem šel a vyřešil to. Když jsem byl venku poprvé, tak jsem byl pod mostem a šel jsem ráno do práce. Hladovej, bez všeho, pomohl jsem si, a teďka taky. Prostě, jako, musím bojovat. Jinak to nejde.

T: A teď pracujete někde?

I: Teďka ne, chodím po doktorech. (Poklepává si na ruku, kde má přístroj na měření tlaku.)

T: Aha, aha. A kde jste předtím pracoval?

I: Ehm, nebudete to nikde uvádět, jo?

T: Mě zajímá jenom povolání, nemusíte říkat název firmy...

I: Pozemní stavby 14 let, celkově 25 let ve stavebnictví, pak výroba vozíků... A pak různé brigády načerno, snažím se jako vždycky něco sehnat, no...

T: A jakou jste dělal školu? V jakém oboru?

I: Zedník, stavařina.

T: A pracoval jste přímo v tomto oboru?

I: Jo, jo...

T: Bavilo vás to?

I: Jo, ale teď už ne. Jako... Celkem jo, ale už... Už odchází klouby a všechno, to je dřina jak prase.

T: To chápu, to se nedá dělat celou dobu, že...

I: Neee, abych ještě v důchodě šplhal někde po lešení... Dělal jsem zatepovačky a pak jsem dělal i na živnost. To jsem si troufl, a nevyšlo to... Špatná platební morálka. Tak jsem to ukončil a skončil jsem na pracáku. Jo a teď dělám pro technické služby a pro charitu. A ještě chcu. No, takže jako... Se budu snažit dál. Musím. Ono není zbylí.

T: Takže máte chuť se dál snažit?

I: Někdy mám ty depky, samozřejmě... Když člověk je na ulici, jak jsem byl ten rok, tak jsem chodil po ulici. No a čím se živí člověk na ulici, že? Sběrem a tak dále... A občas ty depky tam byly, to je jasný. A proč? Problémy. A proč lidi pijou na ulici? Aby to všechno vymazali z hlavy, to je jasný.

T: Vy jste to teď tak nakousnul, takže vy pijete?

I: Ano.

T: A nějaké jiné drogy berete?

I: Jooo, pervitin.

T: Pervitin?

I: No... Neeeee. (Smích.) Si dělám srandu.

T: (Smích.) Tak já nevím, tady je těžko poznat, kdo si dělá srandu a kdo ne. (Smích.)

I: (Smích.) Neee.

T: Takže alkohol – hlavní role?

I: Ano, ale jinak jako pervitin neee. Kouření, normálně cigára... Do toho bych nešel, nějaký drogy. To né, jak to vidím... Neodsuzuju, nevychloubám se... Do toho bych nešel. Jooo, něco si vypít, oukej...

T: Když si vypijete, tak je to teda proto, abyste nějak uniknul z reality?

I: Jo, je to tak... S tím právě je člověk... Jak bych to řekl? No, uniká od těch problémů... Ale stejně to musí řešit, že jo... Já musím teďka řešit bráchu, máti... A to dá člověku zabrat.

T: Jste se svou rodinou v kontaktu?

I: Jsem, jsem... Musím se postarat. Já jsem se postaral vlastně o máti, že šla do domova důchodců, pak o bráchu... Akorát já jsem na tom dopadl nejhůř, no... Protože jsem dobrák. Nebo blbec? Jak se to vezme...

T: Ono to někdy vyjde nastejno...

I: Dá se říct.

T: Jak vypadá váš běžný den? Co jste dělal třeba včera?

I: Včera jsem byl na pracáku, pak tady na charitě a pak jsem byl doma.

T: Na té ubytovně?

I: Na té ubytovně, no...

T: A berete to jako pokrok, že jste si našel to bydlení?

I: Hmm, v podstatě jo. Já, když vezmu, že mám ty svoje zdravotní problémy, tak zrovna včera jsem nad tím přemýšlel... Aspoň jsem něčeho dosáhl. Že jsem si zařídil tu sociálku, bydlení a brigády – teď u těch technických služeb. Nějaký pokrok tam je.

T: Jaké si myslíte, že máte vlastnosti? Jak vnímáte sebe?

I: A sakra... (Smích.)

T: Taková trošku psychologická otázka. (Smích.)

I: No právě. Já mám za sebou psychologický kurz z pracáku, asertivní chování a takové ty volovinky... Hmmm. Moje přednosti?

T: Třeba.

I: Já jsem kdysi býval celkem aktivní. Do práce jsem chodil, chodil jsem až večer dom... A... Jak to říct? No, prostě jsem byl aktivní. Dělal jsem celý život. Pětadvacet let. Já si myslím, že to je tak asi všechno.

T: Dále se chci zeptat, jak vnímáte lidi, co chodí po venku. Jestli vám třeba nějak ubližují tím, jak se na vás dívají blbě, že jste bezdomovec...

I: Jako myslíte bydlení?

T: Ano.

I: Nooo, někdy jsou dobří, někdy špatní.

T: Setkal jste se někdy s tím, že jste někde byl třeba na lavičce a začal na vás někdo rvát, že tady nemáte co dělat, vypadněte, a podobně?

I: Tak to maximálně městská policie. Občas nějaké průpovídky jsou, ale na to člověk nesmí reagovat, protože by se něco mohlo stát, že... Třeba chodí feťáci v parku... To je špatné...

T: Já jsem třeba právě byla svědkem, že... Na lavičce před naším barákem sedávají občas bezdomovci... A tam kolikrát jeden chlap z balkonu řve: „Vypadněte, nebo zavolám policajty,“, no a do 10 minut jsou tam policajti. Tak mě napadlo, jestli jste se třeba s tímhle setkal, že vám někdo nadává nebo vyhrožuje...

I: Jooo, to znám. Stává se občas... Že mi řeknou: „Ty kurvo, vypadni odsud“, nebo něco takového... Ale to člověk musí...

T: Pouštět jedním uchem tam a druhým ven, že?

I: Jeežíšmarja, to říkala sousedka. (Smích.) Já jsem si zvykl, třeba na té ubytovně to taky není jednoduché... Každý má svoje nálady, svoje zvyky... To je stejný... Ale ono se to řekne, jedním uchem tam a druhým ven... V té palici to furt je. Že člověk spí kolikrát a ty sny... Prostě je to takové... Nedávno jsem byl v jednom pajzlu a byl tam jeden z nás. Přijeli měšťáci a normálně ho tahali po zemi. To je špatné a smutné...

T: To ano...

I: Ale to je realita, bohužel...

T: Co by se mělo stát, abyste byl šťastný? Kdybyste si mohl něco přát, co by to bylo?

I: To je dost osobní otázka.

T: Jestli nechcete, nemusíte odpovídat.

I: Já to zkusím. Když už jsem tady. (Chvíle ticha.) No... Někoho si najít. Nějakou oporu, to je jasný. Myslím jako babu. Já nejsem ten... (Smích.) A pak normální zaměstnání a normální bydlení. A já s tím bojuju v podstatě celou dobu, co jsem venku. Protože už teďka, když jsem se snažil to nějak srovnat, tak musím pokračovat dál. A já si myslím, že budu.

T: Máte to odhodlání, že chcete něco změnit?

I: Když už jsem to zvládl 3x?

T: No? A co se stalo, když jste se pak znovu vrátil tam, kde jste byl? Když už jste to zvládl 3x?

I: Řekl jsem si to. Prostě jsem spal venku a řekl jsem si, že takhle to dál nejde, musím to zvládnout. A povedlo se.

T: A pak se zase něco pokazilo a zase to bylo...

I: Já nevím. Já bych po... Nic, pojďme dál.

T: Vy jste říkal, že jste si jakoby vydělával sběrem. Prosil jste třeba někdy o peníze na ulici?

I: Haha, to jsem čekal, tu otázku.

T: To by se podle mě mělo vysvětlit. Protože hodně lidí mluví o tom, že pokud bezdomovci nabídnou svačinu, tak ten člověk si to nevezme, že chce jenom peníze. Tak mě zajímá, jak vy to máte. Kdyby vám někdo nabídl peníze, nebo že vám koupí jídlo, tak co z toho byste si vybral?

I: Tak to byla záludná otázka. (Smích.) Je pravda, že nesomruju, nikdy jsem to nedělal, protože se stydím.

T: Ale pokud by vám někdo sám nabídl, tak byste přijal? Byl byste vděčný?

I: Ano, to je jasný. Kolikrát jsem seděl venku a přišli studenti nebo nějakí lidi a říkali: „Vy jste nějak smutnej, tady máte dvě stovky.“ A já říkám: „Dík!“ Ale nikdy jsem neřekl někomu, jestli má 5 korun, nebo tak... Já jsem si vydělával na tom sběru. A byl jsem soběstačnej, ještě teda jsem. Kromě té sociálky no, to je jasný. Ale vím, že kluci jako somrujou, no. A někdy až sprostě. Že ještě i nadávají. Ale já si vydělám. Třeba okrádám lidi. (Smích.) To si dělám srandu. (Smích.)

T: Ještě mě napadlo... Jak jste se dozvěděl o charitě, že je tu taková služba?

I: To přece není žádný problém.

T: Já nevím, jak...

I: Když mně to někdo řekl...

T: Takže vám to někdo řekl...

I: Jo. A pak mi vysvětlil, jak to funguje, ten systém tady. Tak jsem to zkusil. Jo a nemáte volnou stovku? (Smích.)

T: (Smích.) Nemám.

I: (Smích.) Zase sranda. No... Další?

T: Od čeho byste se teď chtěl odrazit dál? Co byste chtěl ještě dosáhnout, aby bylo líp?

I: No, najít si tu práci. Aspoň brigádu. I kdyby na černo, to je jedno. Prachy, zaplatit si nájem a postupovat. Já to zkusím teďka po malých krůčcích a uvidí se.

T: Takže máte nějakou motivaci ještě... Chcete to změnit?

I: Ještě jo. Ano, chci.

T: O alkoholu jsme se už bavili, že?

I: No, s tím mám problém.

T: Vnímáte to tak?

I: Stoprocentně. Ale ještě to kočíruju. Ale napiju se, no. A někdo dělá problém, samozřejmě...

T: Je to pro vás důležité?

I: Co se člověk naučí na ulici?

T: Já nevím.

I: Chlastat. Protože když ten člověk vidí lidi venku, co dělají... Jak jsme se bavili. Zahánějí problémy, myšlenky a tu nudu celý den... Oni si na to víno vždycky nějak vydělají a napijou se, aby zapomněli. Ten den je strašně dlouhý. Nejlepší je noc. Člověk usne a nepřemýšlí. Pak se vzbudí a je realita. A to je už někdy na psychiatra. (Smích.)

T: No a než jste si našel to ubytování, tak jste spával venku, nebo jste využíval tady tu noclehárnu?

I: Ne, venku. Pak tady, jak jsou ty karimatky, tak tady jsem spal. Ale ráno v 7 člověk musí ven.

T: A když jste byl venku celý den, tak jste dělal co? Byl jste sám, nebo s nějakou skupinkou? Zajímá mě, jestli máte nějaké vazby s lidma, nebo jste spíš samostatná jednotka...

I: Já poslední dobou jsem samostatný... Protože ti lidi jsou taky pěkný potvory. Dostal jsem první sociálku, co udělali? Říkám, kluci, tady je tisícovka, běžte koupit grilovaný kuře a hořčicu... No, přišli a bohužel, no... Utratili... Takže moc jako nikomu nevěřím, no... Pár lidem. Tak to chodí na ulici, no... Já mám návrh, si to zkuste. Vemte si spacák... (Smích.)

T: No, bylo by to určitě zajímavé. Možná někdy na další práci. (Smích.) Ale vím teda o tom, že nějaký student psal nějakou práci a kvůli tomu zkoušel, že si lehl na ulici... A právě lidi na něj zavolali policajty, tak jim to musel vysvětlovat, že je to jako pokus, jak ho bude vnímat veřejnost. Takže měl s tím ze začátku problémy...

I: No, to věřím... To je něco... Když je člověk venku, tak to je, jak kdyby jel na dovolenou a všechno zapomněl doma. (Smích.) Ale tak jako... Takhle člověk jako přežije. Ale když to tady vidím, na té charitě, tam ty... Parte... Čtyřicet tři... Třicet tři... Mladí borci... To je ta životospráva, třeba drogy, člověk je nevypalěj, zmrazlej... To je těžký. Říkám, to nikomu nepřeju, aby to zažil, ale to je realita, no...

T: Myslíte si, že vás nějak změnilo to, že jste na ulici? Jste teď jiný člověk, než jste byl předtím?

I: (Přemýšlí.) Jo, určitě. Jedna věc určitě. Nevěřit lidem.

T: To vás naučil život na ulici?

I: Jo. Ano... Předtím jsem věřil a kolikrát jsem dopadl... Třeba jsem dělal práci, nezaplatili mi, a tak dále... No tak ale nejde jako nikomu nevěřit, vždycky se někdo najde... Někáký kamarád, oukej... Prostě jako... Je špatné nevěřit úplně nikomu, zatvrdit se a pak být jako, jak se tomu říká... Vlk samotář. To je špatný... Na psychiku, na všechno. Ten člověk se pak odrovná sám.

T: Takže prostě důvěřovat, ale odsud posud, že?

I: Ano. Jak říká náš pan farář, já k němu chodím do kaple... Jak se říká... Když ti někdo dá ránu, tak nastav druhou. Jo? Nesmysl... To mám nechat se sebou manipulovat a dělat ze sebe kretěna? To ne. Asi tak nějak.

T: Já už jsem se asi zeptala na všechno, co jsem potřebovala. Chtěl byste něco sám dodat? Třeba i nějaké připomínky...

I: Jaké? Dostal jsem šťávu. (Smích.)

T: To jsem se moc nepředala, že? (Smích.)

I: Ale ne. Já jsem kolikrát přestal i pít. Ale ty následky pak... Musel jsem si pak dát trochu víc. Ale jinak nejsem agresivní, to ne. Já to držím v sobě. Když vidím nějaký konflikt, radši jdu pryč a prostě to zkusím nějak vstřebat. Tak co, máme ten řízek? (Smích.)

T: Asi ne. (Smích.)

I: Nevadí. Já si dám čínskou polívku. (Smích.)

T: A na té ubytovně to máte jak, kolik vás tam je na jednom pokoji?

I: Dva. Ale je to špatné, těžce... Tam je starší borec, strašně řve furt, dívá se na televizi a nadává jim do hajzlů, do všeho... Nervy mám v prdeli. Pes, místo aby ho venčil... Já to ani snad nemůžu říct... Tak tam kálí pod stolem... Takže počítám, že to změním. Že si najdu brigádu nebo zaměstnání s ubytováním. I kdybych měl jezdit po celé Moravě. Ale prostě tady toto... To bych přišel o nervy za chvíli... To ne... Ještě něco?

T: Asi ne. Moc vám děkuju.

I: Ale nemáte zač...

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Bc. Jana Horčičáková
Katedra:	Ústav speciálněpedagogických studií
Vedoucí práce:	doc. Mgr. Michal Růžička, Ph.D.
Rok obhajoby:	2021

Název práce:	Bezdomovectví jako způsob života
Název v angličtině:	The homelessness as a way of life
Anotace práce:	Diplomová práce se v prvních třech kapitolách, které jsou teoretické, zabývá bezdomovectvím, jeho příčinami a druhy, ale i možnou pomocí osobám bez přístřeší. Dále se zabývá otázkou životních hodnot a smyslu života, a nakonec také vybranými sociálně-patologickými jevy spojenými s bezdomovectvím. Poslední kapitola, která je zároveň praktickou částí práce, se zabývá analýzou rozhovorů s informanty (s osobami bez domova).
Klíčová slova:	Bezdomovectví, sebepojetí, sociální vztahy, názory a postoje, životní hodnoty, alkohol, závislosti.
Anotace v angličtině:	The first three chapters of this thesis are theoretical and deal with homelessness, its causes, types and possible help for homeless people, too. It also deals with issue of life values and the meaning of life, and finally also selected socio-pathological phenomena. The last chapter of the thesis is practical and includes analysis of interviews with informants (homeless people).
Klíčová slova v angličtině:	Homelessness, self-concept, social relations, opinions and attitudes, life values, alcohol, addiction.
Přílohy vázané v práci:	Přepisy rozhovorů s osobami bez domova.
Rozsah práce:	71 stran